

חוסן יהושע

יד ארחות יושר
שרתו בנפשו שיטתו חובב חסדו
מיטתו של עמנו שר חסדו זקני'
בנשיאות הגאון רבי א"ש קניבסקי שליט"א

ספר לימוד יומי

חוסן יהושע

לר' יהושע העליר זצוק"ל

עם הוספות
ביאורים ועיונים

חוסן יהושע

לר' יהושע העליר זצוק"ל

יוצא לאור ע"י ארגון "ארחות יושר"
מיסודו של מרן שר התורה זצוק"ל
בנשיאות הגאון רבי אי"ש קניבסקי שליט"א

יו"ר הארגון:

הרב אריה קניבסקי

עורך ראשי:

הרב ליפא פלמן

חברי מערכת:

הרב אשר לבי

הרב יחיאל חסידה

הרב רפאל נוסבוים

הרב ישראל מאיר וולך

ת.ד: 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק
טל': 077-9230219
נייד: 052-7167812
פקס: 077-4230219
דוא"ל: oy7812@gmail.com

מוסדות, שיעורי תורה ופרטיים
המעוניינים בחבורות
יפנו לארגון "ארחות יושר"
במייל

@ כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם
חלק כלשהו מתוכן הספר,
בין אם לשימוש פנימי ו/או מסחרי
ללא אישור מפורש
מארגון "ארחות יושר".

עימוד, עיצוב והפקה:
אפקטיב
03-5796812

נדפס על נייר שאין בו חילול שבת ח"ו.

תוכן עניינים

- 8 פתח דבר
הקדמה
- 11 ספר חוסן יהושע
הקדמה
- 17 ספר חוסן יהושע
מבוא
- 43 ספר חוסן יהושע
מאמר א'
- 163 פעילות הארגון
- 168 לחזות בנועם השם

בעזי"ת

בשיר ובשבח נהלל ונשבח ונודה לחי העולמים, אשר ברב טובו וחסדו עלינו, זיכנו להרבות כבוד שמים בהאדרת והפצת ספרי רבותינו הקדושים זצוק"ל אשר האירו עינינו והדריכו את לבנו לאהבה את השי"ת ולעבדו בכל לבבנו ובכל נפשינו.

זכות רבנו הגדול נשיא "ארחות ישר" מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל עמדה לנו בכל אשר צעדנו, להתקבל באהבה בכל מוסדות התורה, בישיבות ותלמודי תורה, בבתי ספר וסמינרים, בבתי כנסיות ובתי מדרשות, ובהרבה שיעורי תורה הקבועים בכל מקומות מושבותיהם, ולקבוע עתים לבינה בלימוד ושינון פרקי מוסר לתורה ויראת אלקים, ע"פ החוברות שאנו מוציאים לאור למעלה משלושים אלף העתקים, מדי חודש בחדשו, מספרי היראה המחולק ללימוד יומי בקביעות, להגדיל תורה ולהאדירה, אשרי העם שככה לו.

והנה כעת לאחר שסיימנו בחסדי השי"ת הספר הקדוש "מעלות התורה" לרבנו אברהם אחי הגר"א זצוק"ל, המדבר בשבח לימוד התורה, נחיצותה, ורב יקריתה, המליצו רבותינו שליט"א לעסוק ולסדר הספר הנפלא "חוסן יהושע" להגאון מוהר"ר יהושע העליר זצוק"ל רבה של טעלז המעטירה, תלמידו של הגאון רבנו דוד טעביל בעל הנחלת דוד זצוק"ל, אשר הקדיש את ספרו ללמד דעת כיצד להתמודד עם תכסיסי היצה"ר על ביטול תורה, ומתאר באופן מיוחד ומופלא את כל תחבולות ודרכי היצה"ר איך לבטל האדם מלימוד התורה הקדושה, ומורה דרך כיצד להתמודד ולהתגבר על היצה"ר שלא יפריעונו ולא יגרום לנו לביטול תורה ח"ו, וחילק הספר לשני חלקים האחד לבני התורה תלמידי חכמים המתמודדים עם יצרם הבא לבטלם מתלמוד תורה, והחלק השני לבעלי בתים העמלים לפרנסתם המתמודדים עם יצרם הבא לבטלם מתלמוד תורה.

וידועים דברי רבנו הגאון החסיד מוילנא זצוק"ל בביאורו לספר משלי, דעיקר עבודת היצר הרע בעולם, הוא לגרום לביטול תורה, שלא ירבו לעסוק בתורה

הקדושה ח"ו, ואין היצה"ר מתעסק כל כך לבטל מקיום שאר מצוות הבורא, כי עיקר התעסקותו בעולם לבטל לימוד התורה, וזהו עיקר עבודת היצר הרע בעולם, השי"ת יצילנו ויגער ביצה"ר שלא יצליח במשימתו ח"ו.

ושמענו מנשיא "ארחות ישר" הגאון הגדול רבי אברהם ישעיהו קניבסקי שליט"א בן רבינו מרן שר התורה זצוק"ל שבילדותו היה אביו זצוק"ל מצטט הרבה מהספר חוסן יהושע והיה מתאר מהספר באופן ציורי מאד את תחבולות היצר איך לבטל מתורה, ולא אז מחבר את הספר, והמליץ לו בכל הזדמנות ללמוד ולחזור על הספר חוסן יהושע, והיה אומר בענותותו שהיה לו הרבה תועלת מהספר הזה.

וכמעשינו בקודמים חילקנו את הספר ללימוד יומי, והוספנו בעזה"י ביאורים והערות קצרות, להבין את דברי הספר הקדוש ללומדים בני זמנינו, ואנו תפלה שלא נכשל ח"ו בהבנת דברי הרב המחבר הגאון זצ"ל, כי כל כוונתינו להרבות תורה ומוסר ה' בישראל, כפי שהודרכנו ע"י רבנו הגדול מרן שר התורה זצוק"ל.

זכות נעימה היא לנו להודות בזה לאיש יקר אשר רוח בו ה"ה הרה"ג ר' סיני מוסקוביץ שליט"א שנהג בנו טובת עין ונתן לנו רשות להשתמש בספר חוסן יהושע שבהוצאתו עם פירושו, ומשם לקחנו את נוסח הספר, התיקונים, הציונים וחלוקת האותיות, ונעזרנו אף בפירושו, וכל הזכויות שמורות לו, הקב"ה ירבה גבולו בהפצת תורה ומוסר ויברכו בכל מיילי דמיטב.

ויהי רצון שזנכה להרבות קדושה וטהרה בישראל, ולהגדיל תורה ולהאדירה, ונזכה בקרוב בימינו לחזות בביאת גואל צדק, ובבנין בית המקדש, ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, במהרה בימינו אמן.

**בברכת התורה
ארחות ישר**

חוברת זו נפרסת על פני חודשים אייר - סיון

שבוע א'

יום ד' ל' בניסן - יום ה' א' באייר ... (פ' קדשים)

שבוע ב'

יום א' ד' באייר - יום ה' ח' באייר (פ' אמה)

שבוע ג'

יום א' י"א באייר - יום ה' ט"ו באייר (פ' בהר)

שבוע ד'

יום א' י"ח באייר - יום ה' כ"ב באייר (פ' בחוקותי)

שבוע ה'

יום א' כ"ה באייר - יום ה' כ"ט באייר (פ' במדבר)

שבוע ו'

יום א' - ב' ג' - ד' בסיון ויום ה' ז' בסיון (פ' נשא)

שבוע ז'

יום א' י' בסיון - יום ה' י"ד בסיון ... (פ' בהעלותך)

שבוע ח'

יום א' י"ז בסיון - יום ה' כ"א בסיון (פ' שלח)

שבוע ט'

יום א' כ"ד בסיון - יום ה' כ"ח בסיון (פ' קרח)

לתועלת הלומדים

החוברות מסדרת "ארחות המוסר" מחולקות לקטעי לימוד יומיים, הנפרטים על פני כחודשיים - חמישה ימים בשבוע למשך שמונה שבועות. (חוברות אלו נלמדות בשיעורי הגמרא הנמסרים בימי ראשון - חמישי ועל כן חולק החומר בהתאם.)

החומר המוקדש לכל יום מותאם ללימוד יומי הנמשך כעשר דקות. תחילת כל קטע של לימוד יומי מסומנת באמצעות מילה צבועה. כשיום הלימוד מצויין בסימניה הקיימת באותו עמוד.

עיונים חוסן הקדמה יהושע

הקדמה

א. ההשערה וההתחקות על איכות החולי וסבותיה. ב'עיונים והוספות' (שעל הספר 'חוסן יהושע' המבואר) ביאר, שהצורך בידיעת סיבות המחלה הוא משני טעמים: א. משום שאינה דומה תרופת מחלה שנגרמה

יְחַכְמַת הַרְפוּאָה תִּתְחַלֵּק לְשֵׁנֵי יְדִיעוֹת: א. **יְדִיעוֹת וְהַפְרַת הַמַּחְלָה וְשִׂרְשִׁיהָ.** ב. **יְדִיעוֹת הָאֲרוּכָה וְהַרְפוּאָה אֵלֶיהָ.** **וְהִנֵּה הָרוּפָא יִקַּל עָלָיו בְּיוֹתֵר יְדִיעָה הַשְּׂנִיָּה מִהָרְאִשׁוֹנָה,** **יַעַן כִּי הַתִּיחִסוּת הַרְפוּאָה לְהַמְחִלָּה⁶ תִּלְוֶיהָ בְּלִמּוּד וְיְדִיעוֹת בֵּית רַבּוֹ פְּנֵית הַסֵּפֶר לְבַד,** **וְהַפְרַת הַמַּחְלָה⁸ תִּצְטָרֵף אֵלֶיהָ גַם^(א) הַהֲשָׁעָרָה וְהַתְחַקּוֹת עַל אִיכוֹת הַחֲלִי וְסִבּוֹתֶיהָ.**

ביאורים

1. חכמת הרפואה תתחלק לשתי ידיעות. הצלחת הרופא בריפוי חולה ממחלתו תלויה בשתי ידיעות: 2. ידיעת והכרת המחלה ושרשיה. זהו סוג המחלה והסיבות שגרמו לחולי. 3. ידיעת הארוכה והרפואה אליה. ידע והבנה מקצועית בדרכי ריפוי המחלה. 4. והנה הרופא יקל עליו ביותר ידיעה השנייה מהראשונה. לרופא קל לדעת כיצד לרפא יותר מלזהות את סוג המחלה וגורמיה. 5. יען כי התייחסות הרפואה למחלה. כיון שהידע וההבנה כיצד לרפא את המחלה. 6. תלויה בלימוד וידיעת בית רבו בכית הספר. הם נלמדו בבית הספר בצורה שיטתית ומסודרת. 7. והכרת המחלה. לעומת זאת כדי להצליח לזהות את המחלה. 8. תצטרף אליה גם ההשערה וההתחקות על איכות החולי וסיבותיה. צריך הרופא להוסיף על הידיעות שרכש בבית הספר גם את הסיביות התלויה בבינתו וכן חקירה ובירור על טיב המחלה והנסיבות שגרמו למחלה זו.

חוסן

הקדמה

יהושע

עיונים

מסיבה מסוימת, למחלה זהה שנגרמה מסיבה שונה. ב. על מנת שיוכל הרופא להזהיר את החולה להימנע מהדברים הגורמים למחלתו.

וכן הוא בתחלואי היצר, לדוגמא: אדם הסובל מעצלות, העצות לארוכתו תלויות בסיבות שהביאוהו לכך. כי אינה דומה ארוכת העצל מטבעו, לארוכת העצל מחמת גאותו. ולא ארוכת העצל מחמת גאותו, לארוכת העצל מחמת שבא לידי יאוש. ולכן גם בזה ישנו את הטעם השני, שהוא האזהרה להתרחק מהסיבות שהביאוהו לכך, בעל הגאווה שיתרחק מגאותו, והמתייאש מייאושו, ע"כ.

הנה, בחטא העגל, כאשר משה רבינו ירד מן ההר עם הלוחות וראה את העגל ואת המחולות, נאמר: "וישלך מידו את הלוחות, וישבר אותם תחת ההר" (שמות לב, יט). ובילקוט שמעוני (רמז לז) כתב: "באותה שעה נגזרה גזירה על ישראל שילמדו תורה מתוך הצער ומתוך השעבוד ומתוך הטלטול ומתוך הטייוף ומתוך הדחק ומתוך שאין להם מזונות. ומתוך אותו צער שהם מצטערים, עתיד הקב"ה לשלם להם שכרם לימות המשיח כפול ומכופל", עכ"ד. יש להבין, איזו מידה כנגד מידה יש בכך, שכיון שחטאו בעשיית העגל יענשו שילמדו תורה מתוך צער ושעבוד וטייוף וכו'.

עוד יש להבין, אם מחמת החטא נגזר עליהם עונש ללמוד תורה מתוך צער ושעבוד וכו', מדוע לימות המשיח יקבלו שכר על כך? היכן מצינו קבלת שכר לאדם שנענש?

ויש מבארים, שמה שנגזר עליהם שילמדו תורה מתוך קשיים, אין זה בגדר עונש, אלא זה בגדר תיקון שורש סיבת החטא. דהנה שורש חטא העגל היה בכך שעם ישראל לא עבדו את ה' בכל המצבים, אלא רק בזמנים נוחים, כגון, כשמשו רבם נמצא איתם, אבל בעת קושי, כשמשו רבינו איננו איתם, שלפי חשבונם הוא היה אמור לשוב אליהם בזמן זה, לא עבדו את ה'.

ועל כך בא תיקון החטא, שמעתה יתרגלו לעבוד את ה' בכל מצב ומצב, אף בעת קשיים, מתוך צער ושעבוד וטלטול ודוחק וכו'. כשיתרגלו לעבוד את ה' בכל המצבים, מובטחים הם שלא יפלו שוב בחטא העגל.

ומסיבה זו עתידים הם לקבל על כך שכר, מאחר ואין זה בגדר עונש, אלא תיקון שורש חטאם, בכך שיתרגלו לעבוד את ה' בכל המצבים, ולכן שכשיעבדו את ה' גם בעת קושי ודוחק, ממילא עתידים הם לקבל שכרם על כך.

חוסן

הקדמה

יהושע

⁹אולם החולה, ¹⁰מצער היא אצלו ידיעת ארוכותו ותועלתו, ¹¹אמנם יודע את עצמו וסבותיו ביותר ¹²בהרגשה וידיעה עצמית ברורה, ¹³לכן גם הרופא אצלו ידרש ¹⁴איך נפל דבר ומה מחלתו, ¹⁵למען יעמוד על אפנו ¹⁶ויתברר על תעלומיו.

¹⁷ההבדל הזה ¹⁸ימצא גם כן בין מחברי מוסר לתורה וליראה ¹⁹אשר קדמוני, ²⁰וביני הפעוט.

ביאורים

9. אולם החולה. לעומת זאת אצל החולה הדברים הפוכים. ¹⁰ מצער היא אצלו ידיעת ארוכותו ותועלתו. בניגוד לרופא, מועטת היא ידיעתו בדרכי הריפוי ובמידת התועלת המצויה בכל רפואה ומרפא. ¹¹ אמנם יודע את עצמו וסיבותיו ביותר. אבל מיטיב הוא להכיר את עצמו, את טיב מכאוביו והסיבות שגרמו והביאוהו לכך. ¹² בהרגשה וידיעה עצמית ברורה. את טיב מחלתו ומצבו הוא יודע מתוך הרגשתו הפנימית, ולא מתוך עיון בספרים. ¹³ לכן גם הרופא אצלו ידרוש. לכן גם רופא מלומד ייעזר בחולה, יחקור ויברר אצלו מה המקור למחלתו. ¹⁴ איך נפל דבר ומה מחלתו. כיצד הגיע לחוליו, מה אופי כאביו ומהו הסיבות שגרמו למחלתו. כל אלו יתבררו מתוך חקירתו של הרופא את הרגליו של החולה, הליכותיו, מאכליו וכדומה. ¹⁵ למען יעמוד על אפנו. כדי שיבין ויגלה את מצבו של החולה. ¹⁶ ויתברר על תעלומיו. כך יתבררו לרופא עובדות נסתרות, היינו גורמי המחלה שלא היו גלויים לו. ¹⁷ ההבדל הזה. שני ההבדלים הללו שבין הרופא לחולה, היינו, הכרת המחלה ושורשיה וידיעת תרופות המחלה. ¹⁸ ימצא גם כן בין מחברי מוסר לתורה וליראה. מצויים גם בין מחברי ספרי מוסר לחיזוק בתורה ויראת שמים. ¹⁹ אשר קדמוני. בחיבור ספריהם. ²⁰ וביני הפעוט. ובין רבינו, כותב הספר.

חוסן

הקדמה

יהושע

עיונים

21 הַמָּה בְּרִיאִים בְּעִבְדוֹתֵם וּשְׂקִידַת תּוֹרָתֵם, **22** וְרַחוּקִים מִתַּחְלוּאֵי הַיָּצָר, **23** וְלֹא יִדְעוּ אֶרְחוּתוֹ בִּי אִם בְּהַשְׁעָרָה וְחִקְיָרָה, **24** לֹא בְּהַרְגָּשָׁה עֲצֻמִּית. אִוְלָם, **25**(ב) רוּחַ ה' דָּבַר בָּם בְּשִׁלְהֶכֶת

ב. רוּחַ ה' דִּיבַר בָּם בְּשִׁלְהֶכֶת יְהוָה לְהַתְחַקֵּת עַל כָּל מַחְלָה אֲרוּכָה כְּמוֹעֲצוֹת וְדַעַת. ה'מְסִילַת יִשְׂרָאֵל (פָּרָק ג') הָרַחֵב לְבָאֵר כִּי רַק חוֹ"ל הַקְּדוּשִׁים יִכּוּלִים

לומר לנו מה הוא הדרך האמיתי לפי חק התורה שצריך האדם לילך בו. וכך כתב: "כי העצה האמיתית הזאת [שנתנו חז"ל במסכת בבא בתרא (עח, ב)] כיצד להימנע מללכת אחר היצר הרע, עיי"ש], לא יוכלו לתת אותה ולא לראות אמיתה, אלא אותם שכבר יצאו מתחת יד יצרם ומשלו בו. כי מי שהוא עדין חבוש במאסר יצרו, אין עיניו רואות האמת הזאת ואינו יכול להכירה, כי היצר מסמא את עיניו ממש... אך אותם שכבר יצאו מן המאסר הזה [של היצר], הם רואים האמת לאמיתו ויכולים ליעץ שאר בני - אדם עליו.

הא למה זה דומה? לגן-המבוכה [מבוך], הוא הגן הנטוע לצחוק [למשחק], הידוע אצל השרים, שהנטיעות עשויות כתלים כתלים, וביניהם שבילים רבים נבוכים ומעורבים [מפותלים ומסובכים זה בזה], כולם דומים זה לזה, והתכלית בהם היא להגיע אל אכסדרה אחת שבאמצעם. ואמנם השבילים האלה, מהם

ביאורים

(בעונותונתו מכנה רבינו את עצמו בשם "הפעוט", קטן הקומה). רבינו משווה בין מחברי ספרי הראשונים לחיבור ספרו זה. **21**. **המה בריאים בעבודתם ושקידת תורתם**. מחברי ספרי הראשונים היו איתנים בעבודת ה', שוקדים על לימוד התורה. **22**. **ורחוקים מתחלואי היצר**. ורחוקים היו מניסיונות שהיצר הרע הציב לפניהם. **23**. **ולא ידעו ארחותיו כי אם בהשערה וחקירה**. היכרותם עם היצר הרע הייתה רחוקה. הם לא ידעו את דרכיו מקרוב, אלא רק מתוך השערה ועיון. **24**. **לא בהרגשה עצמית**. לא מתוך הניסיון וההכרה העצמית, שהרי הרחיקו מעליהם את היצר. **25**. **רוח ה' דבר בם בשלהבת קה**. הם העלו עצות ודרכים למלחמה ביצר על פי רוח קדשם, מתוך לימוד התורה.

עיונים

חוסן

הקדמה

יהושע

26 לְהַתְחַקֵּת עַל כָּל מַחְלָה יְהוָה, **27** וְלַהֲעֵלּוֹת אֲרוּכָה כְּמוֹעֲצוֹת וְדַעַת. **29** לֹא כֵן הַקּוֹנְטְרָסִים הַלְלוּ, **30** מִחֲבָרֵם יְדוּעַ חוּלֵי הַיָּצָר וּמִפְּרִיעֵי לְמוֹד תּוֹרַתְנוּ הַקְּדוּשָׁה, **31** כִּי נִסָּה

ישרים ומגיעים באמת אל האכסדרה, ומהם משגים [מתעים] את האדם ומרחיקים אותו ממנה. ואמנם ההולך בין השבילים, הוא לא יוכל לראות ולדעת כלל אם הוא בשביל האמיתי או בכוזב, כי

כולם שוים ואין הפרש ביניהם לעין הרואה אותם, אם לא שידע הדרך בבקיות וטביעות עין, שכבר נכנסו בהם והגיעו אל התכלית, שהוא האכסדרה. והנה העומד כבר על האכסדרה, הוא רואה כל הדרכים לפניו ומבחין בין האמיתיים והכוזבים, והוא יוכל להזהיר את ההולכים בהם, לומר: זה הדרך לכו בו! והנה, מי שירצה להאמין לו, יגיע למקום המיועד; ומי שלא ירצה להאמין, וירצה ללכת אחר עיניו, ודאי שישאר אובד ולא יגיע אליו.

כן הדבר הזה: מי שעדיין לא משל ביצרו, הוא בתוך ה'שבילים' [כלומר, הוא דומה למי שמצוי בתוך שבילי המבוך], לא יוכל להבחין ביניהם. אך המושלים ביצרם, שכבר הגיעו אל ה'אכסדרה', שכבר יצאו מן ה'שבילים' וראו כל הדרכים לעיניהם בבירור, הם יכולים ליעץ למי שירצה לשמוע, ואליהם צריכים אנו להאמין... כי כבר הם ניסו וראו וידעו [הם מנוסים על ידי שכבר עברו בדרך הכנונה ומכירים ב'בבקיות וטביעות העין', כפי שהוזכר במשל], שזה לבדו הוא הדרך האמיתי להגיע האדם אל הטובה אשר הוא מבקש, ולא זולת זה", עכ"ל ה'מסילת ישרים'.

ביאורים

26. **להתחקות על כל מחלה**. וכך יכלו לבדוק כל מחלה מתחלואי היצר, היינו לחקור כל ניסיון שהיצר מציב לאדם. **27**. **ולהעלות ארוכה**. לרפא כל חולי ורוחני במתן עצות ותחבולות להתגברות על היצר. **28**. **כמועצות ודעת**. מתוך ניתוח וחשיבה. **29**. **לא כן הקונטרסים הללו**. הספר המופיע הלן שונה. **30**. **מחברם ידוע חולי היצר**. המחבר של הקונטרסים מורגל בחולי ובפגמים. **31**. **כי ניסה ובחן בהם**. כי התנסה בניסיונות שהיצר מציב לאדם.

חוסן

הקדמה

יהושע

וּבָחַן בָּם ³² וַיִּוֹדַע אוֹתָם בְּתִרְגֻמָּשָׁה עֵצְמִית. ³³ עֹזְמָה בּוֹשָׁה וּבְלָמָה לְהַגִּיד דָּבָר וּלְהַפְיִץ בִּיעֶקֶב, ³⁴ אָפֶס, מֵתֹאזֵר עֵז הַבְּטָחוֹן אוֹלֵי יוֹעִילוֹ הַדְּבָרִים לְזוּלָתִי, וְאַבְנָה גַם אֲנֹכִי בְּזִכְוֹתָם. וְאוֹלֵי יוֹפְנֵי ה' פְּחָסְדוֹ הִרְבַּ לְתֵת חֶלְקִי בֵּין מְזִכֵּי הַרְבִּים, וְיִתְקַנֵּם בִּי (קהלת ט, טו): "וּמֵצֵא כֹה אִישׁ מִסֶּכֶן" - בְּתוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, וְ- "חֶכֶם" - ³⁵ עַל-יַדֵּי הַפְּקוּחַ וְהַנְּסִיוֹנוֹת בְּתַחֲלוּאִים שׁוֹנִים מֵעֲרַמַת הַיֶּצֶר, "וּמִלְטָה-הוּא אֶת הָעִיר", לְהִלָּחִיב לְכַבּוֹת רַבִּים לְלַמּוֹד תּוֹרַתְנוֹ הַקְּדוּשָׁה.

דברי המעטיר

יהושע בן אמו"ר הרב אהרן זללה"ה העליר
חוב"ק פאלאנגען יצ"ו

ביאורים

32. ויודע אותם בהרגשה עצמית. מכוח הניסיון וההכרה העצמית. 33. עושה בושה וכלימה להגיד דבר ולהפיץ ביעקב. את פניו יכסו בושה וכלימה על שהוא בא ללמד ולהפיץ בישראל. 34. אפס, מתאזר עוז הבטחון. בכל זאת הוא מתחזק בביטחון ובתקווה ללמד. 35. על ידי הפיקוח והנסיונות. דווקא בשל הבדיקה וניסיונות שהתנסה בהם. [מתוך ענווה וצניעות רואה רבינו את עצמו דומה לחולה - הוא יודע את הסיבה למחלה, מרגיש את פיתויי היצר ואת המשיכה להבלי העולם, לעומת מחברי הספרים הקדמונים שאת היצר הכירו מתוך מה שנכתב עליו בספרים בלבד.]

עיונים

חוסן

מבוא

יהושע

מבוא

א. הארון נושא את נושאי. במסכת סוטה (לה, א) נאמר דבר זה לגבי הלויים שנשאו את הארון, שבאמת הם לא נשאו את הארון אלא הארון הוא זה שנשא אותם. ה'חפץ חיים' היה אומר, שהנס הזה שהארון נושא את נושאו, הוא לימוד לדורות, שמי שדבוק בתורה ומחזיק אותה, זוכה, שאדרבה, התורה היא זו שתחזיק אותו.

יְבַרְכֵיב (משלי ג, יח): ² "עֵץ-חַיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ, וְתִמְכִיךָ מֵאֲשֵׁר". וְהַפְּנֵנָה, כִּי בְּחִיּוֹת הַתּוֹרָה עֹמְדֵת ³ בְּרוּם יִקְרָתָהּ, ⁴ הִנֵּה הִיא בְּגֵדֵר ^(א) הָאֲרוֹן נוֹשֵׂא אֶת

והנה תכלית כל המשכן - הוא קודש הקדשים, ותכלית קודש הקדשים - הוא הארון שבו היו מונחים לוחות הברית. ולפי זה, המשכן שכל אחד ואחד צריך לבנות בתוך לבו, צריך שהתורה היא זו שתהיה אצלו התכלית של הכל, וזה על ידי שישעבד את כולו לתורה הקדושה. ומי שמשעבד את עצמו לתורה, זוכה שהתורה תהא מגנא ומצלל עליו מכל צער. והנה על הארון היו שני כרובים, כנאמר (שמות כה, ח): "ועשית שנים כרובים זהב מקשה תעשה אתם משני קצות הכפרת", וכתב (שם ט): ופניהם איש אל אחיו". וכתב בעל הטורים: "שנים כרובים וגו', ופניהם איש אל אחיו, כמו

ביאורים

1. כתיב. נאמר בפסוק המדבר בשבחה של תורה. 2. עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר. התורה מביאה חיים ואושר לכל העוסקים בה (ראה תרגום ורש"י לפסוק). [פסוק זה מדבר על התורה, והוא המשך הפסוק הקודם: 'כי לקח טוב נתתי לכם תורתני אל תעזובו']. 3. ברום יקרתה. בשיא מעלתה. כלומר, כאשר רבים הם העוסקים בתורה ומכירים בגודל חשיבותה. 4. הנה היא בגדר הארון נושא את נושאי. הרי היא, התורה, מנשאת ומרוממת את מחזיקיה. 5. הארון נושא את נושאי. הביטוי 'הארון נושא את נושאי'

חוסן

מבוא

יהושע

עיונים

נושָׁאיו, ⁶ כִּי הֵחֹגֶה בָּהּ בְּכַבֹּדָה וְיִימָר, ⁷ כְּמוֹ שְׂכֵתוֹב (משלי לא, יב): ^(8c) גְּמַלְתָּהּ טוֹב וְלֹא-רָע". ⁹ וְאוּלָּם בְּהִיּוֹתָהּ נְתִינָה בְּסֶתֶר הַמְּדֻרָּגָה, ¹⁰ מֵאַרְיֵן תִּדְבֵר וּמַעְפָּר אֲמַרְוֹתֶיהָ

אנשים שמניחים תמונה של נוף מדהים ושאר פלאי הבריאה, יש שמניחים תמונות של גדולי ישראל. הכלל בזה, שכל אחד תולה בביתו את התמונה שחשובה לו שיראו. בקודש הקדשים, בבית של הקב"ה כביכול, המקום הכי קדוש ששום אדם אסור לו להיכנס שם, מלבד הכהן גדול ביום הכיפורים, ומה כביכול היתה התמונה שהקב"ה הניח שם - "שני חברים שנושאין ונותנין בדברי תורה", כי זה הדבר החשוב ביותר אצל הקב"ה!

ב. גמלתהו טוב ולא רע. יש להבין מהו כפל הלשון 'טוב' ו'לא רע'? וביאר רבינו בהגה"ה, וז"ל: "התורה עוזרת לבאי שעריה, וממצאת עצמה לשוחריה, כמו שנאמר (משלי ח, יז): 'אני אוהבי אהב' וגו', ואולם למאמנים בה, לא תעזור להולכים שטוב, אפס כי תעזבם במשׁוֹבֵתם. כמו שאמרו ז"ל (שבת קד, א): 'בא ליטור - מסייעין לו, בא ליטמא - [רק] פותחין לו', וזהו אומר (משלי לא, יג): 'גמלתהו טוב ולא רע"', עכ"ד.

ביאורים

מושאל מלשון הגמרא במסכת סוטה (לה, א). בשעה שבני ישראל עברו את מי נהר הירדן, נשאו הכהנים את ארון ברית ה', ובאותו מעמד נשא הארון את נושאי, כלומר, הרים את הכהנים שנשאו אותו והעבירם מעל המים. כן העוסק בתורה - התורה מרוממת אותו. 6. כי ההוגה בה בכבודה יתימר. העוסק בתורה יתגדל ויתרומם בכבודה של תורה. 7. כמו שכתוב. בפרשה העוסקת במעלות התורה ושבחיה. 8. גמלתהו טוב. התורה גומלת טוב לאדם העוסק בה. 9. ואלם בהיותה נתינה בסתר המדרגה. ואילו כאשר התורה נמצאת בשפל המדרגה. כלומר, כאשר מועטים הם העוסקים בה, ומעטים הם המכירים במעלתה. 10. מארין תדבר ומעפר אמרותיה תשיח. בהיות כבוד התורה במצב

עיונים

חוסן

מבוא

יהושע

ג. לפום צערא אגרא. פירש רש"י (אבות ה, כג): לפי מדת הצער שיש לאדם בלימוד וחזרת התורה, כן יתרבה שכרו לעתיד לבא. אמנם המאירי מבאר, כי אין כוונת התנא לשכר עמל התורה המגיע לאדם אחרי מותו, אלא שהשגת האמת היא שכרו והיא הפרי המשובח היוצא לו מתוך עמלו. וכן מבאר בפרקי משה, כי כל אשר יוסיף האדם עמל וטורח וצער בהתמדת עסק התורה, ויתגבר על רצון החומר והטבע, כך לפי ריבוי הטורח והצער בלימודה יהיה שכר ההשגה. וכל אשר יוסיף לטרוח בה, ישיג יותר, וההשגה היתרה היא השכר אשר אמר כאן, וכאלו אומר כי לפי מה שיטרח בה האדם תהיה מדרגת השגתו.

ומה שאמרו 'לפום צערא אגרא', הנה מצינו בחז"ל (שה"ש ח, יב): "הלומד תורה בצער - נוטל אלף, שלא בצער - מאתים נוטל בשכרו". ויתירה מכן איתא באבות דרבי נתן (פרק י"ח): "פה אחד בצער ממאה שלא בצער".

ד. כי תגדל מעלת העוסק בתורה כשהיא בשפל המצב. בשם הנצי"ב פירשו,

ביאורים

שפל עד עפר. 11. או ההוגה בה הוא הנותן לה יד לבעדה. או-או הלומד אותה תומך בה. 12. לכל תמוט. לכל תיפול. 13. מבלי השקף אל טוב תגמוליה לפי העת והזמן. הוא עוסק בתורה בלי להתחשב בכך שבמצב זה השפל התורה אינה יכולה לתת לו את טוב תגמוליה. 14. לפום צערא אגרא. ככל שירבו צערו וניסיונותיו של הלומד בתורה בהיותה בשפל, כן ירבה שכרו (רע"ב שם). 15. ונשכילה מזה לדעת. נלמד ונסיק ממאמר חז"ל זה ש-16. כי תגדל מעלת העוסק בתורה כשהיא בשפל המצב. שמעלתו של האדם הלומד

חוסן

מבוא

יהושע

עיונים

הַעוֹסֵק בַּתּוֹרָה כְּשֶׁהָיָא בְּשֶׁפֶל הַמַּצֵּב,
17 מֵהַיּוֹתוֹ עוֹסֵק בָּהּ כְּשֶׁהָיָא בִּיקָר
תַּפְאֲרָתָהּ, 18 **יַעַן כִּי אִזְ צָרִיךְ לְהַתְאָדָר**
יֹתֵר פְּרַב אוֹנִים לְהַקְיָמָה,
19(ח) וּמִשְׁכַּרְתּוֹ כְּפּוֹלָה לְפִי צַעְרוֹ

שבפרשת כי תשא בחטא העגל (שמות לג, יא) הקפידה תורה לכתוב פסוק זה: 'יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל', לומר לך, שאף שהיה זה זמן של סערת רוחות ובלבול הדעת בעם ישראל, שהשטן הראה שמשה מת ומטתו פורחת באויר וכו', מכל מקום יהושע נשאר נאמן ואיתן ברוחו ובאמונתו - 'נער לא ימיש'.

וברש"י במסכת אבות (א, א) כתב: ולמה נאמר 'ומסרה ליהושע' ולא לאלעזר ולפנחס ולא לשבעים זקנים המתנבאים במחנה, שלא רצה למוסרה אלא למי שהיה ממית עצמו מנעוריו באוהלי החכמה, וקנה שם טוב בעולם, וזהו יהושע שנאמר 'הושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל'.

כתב ה'חפץ חיים' (אבות ה, כג): אף שבימינו מעטים המה המתחזקים לילך בדרך התורה, בכל זאת אל יפול לב האדם על ידי זה, כי מי יודע את גודל מדרגתם למעלה, כי לפעמים שקול איש אחד כמאה או כאלף אנשים [וכמו שאמרו חז"ל על אבישי בן צרויה, שהיה שקול כנגד כמה אלפים], הכל לפי רוב עמלו וניסיונו, שנבחן על ידי זה אם לבבו נאמן עם אלהיו, וככל שיתגדל וניסיונו תתגדל מעלתו.

ה. ומשכורתו כפולה לפי צערו ועמלו ועמלו. רבינו הוסיף כאן בהגה"ה, וז"ל: "והדבר מתחלק בהערכתו בכלל או בפרט, כי בכלל היה מצב התורה בראשונים, נעלה מאחרונים, אולם האדם הפרטי העוסק בתורה בהיותה במצב נמוך,

ביאורים

את התורה בהיותה בשפלותה גדולה יותר - 17. מהיותו עוסק בה כשהיא ביקר תפארתה. ממעלתו של הלומד אותה כשהיא בכבודה. 18. יען כי אז צריך להתאדור יותר פרוב אונים להקימה. כיון שאז, בזמני השפל, צריך האדם להתחזק במירב כוחותיו להרים וליקר את התורה. 19. ומשכורתו כפולה. בשל כך שכרו גדול בהרבה, שכן כגודל הצער והקושי הכרוכים

עיונים

חוסן

מבוא

יהושע

וְעָמְלוֹ. 20 וְהָנָה תֹאֵר הַחַיִּים 21 הַנֶּחַ
עַל הַסְּפוּק, 22 **וְהָאִשֵּׁר עַל הַהֲרוּחָה.**
וְהַתּוֹרָה 23 כְּהַיּוֹתָהּ בְּמַעְלָתָהּ 24 נִקְרָא

תגדל מעלתו מאז, וזהו טעם פלוגתתן של רבי יוחנן וריש לקיש (יומא ט, ב): אמר רבי יוחנן: טובה צפורן של ראשונים מכריסן של אחרונים, אמר ליה ריש לקיש: אדרבא, אחרונים עדיפי, דעם שפלותם עסקי באוריתא, אמר ליה: בירה תוכיח שחזרה לראשונים (במשך קצור), ולא חזרה לאחרונים והוא מבואר. אולם כוונת מליצתם ז"ל 'טובה צפורן מכריסן', ביאר אחי הרב הגאון מו"ה יחיאל העליר נ"ע, כי שם הביאו שמשכן שילה חרב בשביל ששהו את קייניה של הנשים הבאות ליטהר, וידוע כי הכפרה עיקרה תלויה בדם, ובקינין אין בין מליקה להזיה שום הפסק, והמליקה היא בציפורן, והם נתעצלו ואיחרו אותה. ואמרו ז"ל (פסחים נו, א): ארבע צווחות צווחה עזרה: צאו מכאן בני עלי שטמאו את היכל ה', והוא בהתעצלם בהקרבת הקינין, כמו שאמרו ז"ל (שבת נה, ב), ועוד צווחה בבית שני: שאו שערים ראשיכם ויכנס יוחנן בן נרבאי כו', וימלא כריסו מקדשי שמים, שאכילת קדשים מצוה וכפרה. הנה על בני עלי צווחה שהעונו באיחור המליקה שהיא בציפורן, ואת יוחנן שיבחה שמילא כריסו מקדשי שמים. ומכל מקום רואים אנחנו שטובה ציפורן של ראשונים גם בהעוותם בה, מכריסן של אחרונים שזכו בו, שהרי אחר חרבן שילה לא משכו לו ימי השממון, וחזרה לנו הבית בהבנתו בנין שלמה. ואת אחרונים שיבחה שאו שערים ראשיכם כו' וימלא כריסו, ומכל מקום עדיין לא יכוננו להקים חרבות, עד יכונן ה' ירושלים וביתו יבנה בה, עד כאן דבריו", עכ"ל בהגה"ה.

ביאורים

בעסק התורה, כך גדל השכר במאוד מאוד. 20. והנה תואר החיים. תיאור החיים והגדרתם. 21. הונח על הסיפוק. אלו נקבעו לפי היכולת לספק את הצרכים ההכרחיים (סיפוק מלשון מספיק). 22. והאישיר על ההרוחה. ותיאור האושר תלוי בחיי הרווחה, מעבר לצרכים הבסיסיים. 23. כהיותה במעלתה. בעת שהתורה עומדת בשיא מעלה, וכשרבים הם המכירים בגודל חשיבותה. 24. נקרא העוסק בהגיזנה מהזיק בה. העוסק אז בתורה בעיון ומחשבה

חוסן

מבוא

יהושע

הַעֹסֵק בְּהַגְיוֹנָה מַחְזִיק בָּהּ,²⁵ כִּי הִיא אֲשֶׁר תַּעֲזָרְדוּ, וְהוּא
²⁶מִתְהַדֵּר בְּיַפְעָתָהּ. ²⁷וְאִמָּנָם, בְּהִיּוֹתָהּ בְּמַצֵּב נִמְוֶד, הִנֵּה
 הַעֹסֵק בָּהּ ²⁸הוּא הַמְקִימָהּ, ²⁹וְנִקְרָא תוֹמְכָהּ וּמְסַעְדָּהּ.
³⁰וְאֵל זֶה בְּנֵן שְׁלֹמֹה בְּאִמְרוֹ: "עֵץ-חַיִּים הִיא" - הַתּוֹרָה,
³¹כְּלוֹמֵר חַיֵּי הַסְּפּוּק - "לְמַחְזִיקִים בָּהּ",³² וְהוּא מִתְרוֹמֵם
 בַּתְּפָאֲרָתָהּ. ³³וְאוּלָם "תוֹמְכִיהָ", וְהוּא הַנוֹתֵן יָד לְתוֹמֵךְ בָּהּ
 לְבַל תִּמְוֹט וּתְפֹל, הוּא ³⁴אֵף "מְאִשֵּׁר" בְּרוּחָהּ.

³⁵וְלִזְאוֹת אִפּוּא, ³⁶אֲשֶׁר לוֹ לֵב לְהִתְבּוֹנֵן וְעֵינָיִם לְרֹאוֹת,

ביאורים

קרוי בשם "מחזיק בה". ²⁵ כי היא אשר תעזרדו. משום שהתורה תחזק את רוחו ותגדל אותו. הוא מחזיק ותלוי בתורה. ²⁶ מתהדר ביפעתה. והוא יתכבד בזהרה ובאורה המבהיק. ²⁷ ואמנם בהיותה במצב נמוך. לעומת זאת בהיות התורה במצב שפל, כאשר מעטים הם העוסקים בה ומכירים במעלתה. ²⁸ הוא המקימה. או-אז לומד התורה מעמיד את התורה. ²⁹ ונקרא תומכה ומסעדה. והוא קרוי "תומך תורה". ³⁰ ואל זה כיוון שלמה באומרו עץ חיים היא התורה. זו הייתה כוונתו של שלמה המלך בפסוק זה. ³¹ כלומר, חיי הסיפוק 'למחזיקים בה'. העוסק בתורה בעודה בכבודה, צרכיו מסופקים לו. הוא מחזיק בתורה ונתמך בה. ³² והוא מתרומם בתפארתה. והוא יתגדל ויתרומם בתפארת התורה. ³³ ואולם 'תומכיה', והוא הנותן יד לתמוך בה לבל תמוט ותפול. בעת שהתורה נמצאת במצב נמוך ובשפל המדרגה, כשמעטים הם המכירים במעלתה ועוסקים בה. או-אז הלומד בה תומך אותה לבל תימוט. ³⁴ אף מאושר ברוחה. סופו שהוא גם יזכה לרווחה ולשפע. ³⁵ ולזאת אפוא. אי לכך, אם כן, יש לתאר את מצב התורה כיום. ³⁶ אשר לו לב להתבונן ועיניים לראות. מי שיש לו לב מבין להעמיק ועיניים להבחין

עיונים

חוסן

מבוא

יהושע

³⁷יִשְׁכִּיל וַיְבִיט בְּעֵינָהּ שֶׁל תּוֹרָה.
³⁸בֵּית נְתִיבוֹת 'חֻכְמָה' תִּקְרָא, ³⁹לֵיד
 שְׁעָרִים 'תְּבוּנָה' תִּתֵּן קוּלָּהּ:
⁴⁰נְעוּיָתִי שְׁחַתִּי, ⁴¹וְאִפְסָם עֲצוּר וְעִזּוּב.
⁴²בְּשִׁפְלַת יָדַיִם הוֹשֵׁם מַחְסֵי כְּזָב.
⁴³אֲלֵיכֶם בְּנֵי אֶקְרָא: הַקִּימוּ נָא
 הַנּוֹפְלֹת. תִּנְנוּ לָהּ יָד ⁴⁴כִּי עֵפֶר זוּחֶלֶת.
⁴⁵נִפְשָׁה תִשְׁתַּוְּחַח קוּמוּ
 לְעִזְרָתָהּ. ⁴⁶עִזְרָרוּהָ מִשְׁנַתָּה כִּי זֹאת
 מְנוּחָתָהּ. ⁴⁷הַחֲזִיקוּ בָּהּ כִּי יֵשׁ
 תִּקְוָה לְאַחֲרִיתָהּ. ⁴⁸הַהוֹנֵה בָּהּ יִזְכֶּה
 וַיִּרְאֶה בְּשִׁמְחָתָהּ.

ביאורים

בעזרתן ³⁷. ישכיל ויביט בעיניה של תורה. בנקל יבחין במצבה העגום של התורה. ³⁸ בית נתיבות חכמה תקרא. בפרשת דרכים התורה הנקראת 'חכמה' תקרא ותכריז לבני אדם. ³⁹ ליד שערים תבונה תתן קולה. ומקום אשר רבים מצויים בו, תכריז התורה השוארת כ'תבונה' בפרסום רב. ⁴⁰ נעויותי שחיתי. נתעקמתי והנני הולכת כפופה. ⁴¹ ואפס עצור ועזוב. ואין לי תומך, מושל ומחזיק בי. ⁴² בשפלת ידים הושם מחסי כזב. בגלל עצלות ורפיון ידים, הושמה התורה הנקראת 'מחסה לאדם' כעזובה ונבגדת. ⁴³ אליכם בני אקרא: הקימו נא הנופלות. זוהי קריאה לכל איש יהודי להקים את התורה שנפלה והיא נתונה בשפל המדרגה. ⁴⁴ כי עפר זוהלת. כי עד העפר הגיעה. ⁴⁵ נפשה תשתווחח, קומו לעזרתה. נפשה מושפלת עד עפר, לכך קומו לעזרתה. ⁴⁶ עזררוה משהנתה כי זאת מנוחתה. לימדו את התורה ובכך תעוררו אותה מתרדמת הנחתה כי כך טוב לה. (דווקא כשמעוררים את התורה משנתה מביאים אותה לידי מנוחתה!). ⁴⁷ החזיקו בה, כי יש תקוה לאחרייתה. למדו את התורה, כי עתידה היא להתרומם ולהתכבד. ⁴⁸ ההוגה בה יזכה ויראה בשמחתה. מי שילמד בתורה, עתיד הוא לראותה שבה לגדלותה כבעבר.

חוסן

מבוא

יהושע

עיונים

וְלִבְךָ, ⁴⁹עַל כָּל בַּעַל נַפְשׁ לְאָזֶר תנו: "אמר רבי יהושע בן לוי, בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרות ואומרת, אוי להם לבריות מעלבונה של תורה." ופירש רש"י: "אוי להם לבריות מהעונש הגדול הצפוי להם על כך שעולבים הם בתורה, שאינם עוסקים בה כראוי."

מדוע התורה נעלבת מכך שאין עוסקים בה, הרי כבודה עומד במקומה לעולם? ב'מדרש שמואל' ביאר, שעלבונה של התורה נובע מכך שעד שניתנה לישראל היתה התורה שעשועו של הקב"ה (ראה משלי ח, ל), ואף המלאכים התאוו לה ואמרו להקב"ה 'תנה הודך על השמים' (תהלים ח, ב; עיני שבת פת, ב), והקב"ה הורידה כביכול מגדולתה ונתנה לישראל. וכל זמן שישראל עוסקים בה כראוי, סובלת התורה עלבון זה, משום שזהו רצונו של הקב"ה, אולם כאשר אין הם עוסקים בה כראוי, חוזרת התורה ותובעת את עלבונה על שהורידה מן השמים ואין עוסקים בה בארץ כראוי.

וכתב עוד, שאפשר לפרש אוי להם לבריות מהעלבון שיקבלו מהתורה בעולם הבא, ואוי לאותה בושה וכלימה, שהרי עולם הנשמות הוא מקום העלבון האמיתי. [רבינו יונה (אבות ג, א) ביאר שהוא מפני שבעולם הזה אף אם עשה האדם מעשה שראוי להתבייש ממנו, טבע גופו לשכוח את הבושה אחר שנה או שנתיים, ואף אם לא ישתכח הדבר מליבו, מכל מקום ככל שיעבור הזמן תפחת הבושה ולא תהיה כמו שהיתה בתחילה, כיון שמתערב טבע הגוף עם טבע הנפש וגורם לו לשכוח קצת. אך בעולם הבא שהנפש הרוחנית היא בפני עצמה בלא הגוף, ואין לה טבע השכחה שהוא טבע גשמי, תהיה הבושה שמתביישת לפני הקב"ה לעולמי עד, ואף אחר שנים הרבה תהיה הבושה כמו שהיתה בתחילה, ולכן 'אוי לאותה בושה' שתהיה בעולם הנצחי].

יש מפרשים, שהתורה אינה נעלבת מכך שאין עוסקים בה, שהרי כבודה עומד במקומו, ו'עלבונה של תורה' היינו העלבון שגורמת התורה למי שאינו עוסק בה. שמאחר שהקב"ה נתן לנו את התורה כדי להתעלות על ידה ולהשיג את השלימות, נמצא שמי שאינו עוסק בה מעיד על עצמו שאין בו דעת להבין את גודל ערכה, ואין לך עלבון גדול מזה לעצמו (מדרש שמואל בשם החסיד יעבץ; לב אבות).

ביאורים

49. על כל בעל נפש לאזור חיל. על כל אדם לאסוף כוח, אומץ וגבורה.

עיונים

חוסן

מבוא

יהושע

ז. אם ראתה את הבריות שנתאשו ידיהן מן התורה מאד מאד, עמוד והחזק בה. והמשך דברי הירושלמי: "ואתה מקבל שכר כולם". שכן היא המידה, כפי ששינוי באבות (ה, ג) לגבי אברהם אבינו: "שכל הדורות היו מכעיסין... עד שבא אברהם וקיבל שכר כולם". וכן מובא בבבלי (חגיגה טו, א): זכה

חיל, להקדיל תורה ⁵⁰וּלְהַאֲדִירָהּ, ⁵¹לְהַמְצִיאָ לָהּ שׁוֹקְדֵי דְלִתְיָהּ ⁵²הוֹגֵי מַחְמְרֵיהָ, ⁵³נוֹצְרֵי פְרִיָה לְהַשְׁקוֹת שְׁתִּילְיָהּ, כְּמוֹ שְׁאֲמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (ירושלמי ברכות ט, ה): תַּנְיָא, רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאי אָמַר: ^{(t)54}אִם רְאִיתָ אֶת הַבְּרִיּוֹת שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ יְדֵיהֶן מִן הַתּוֹרָה מְאֹד מְאֹד, ⁵⁵עָמַד וְהִחֲזַק בָּהּ וְכו'.

הצדיק, נטל את חלקו וגם את חלק חבריו בגן עדן (יפה מראה).

וביאר הבית הלוי (פר' נח) ענין זה, דהנה כל אדם משפיע במעשיו על שאר בני האדם. הצדיק משפיע במעשיו הטובים אפילו על הרשעים, ומגביר את תשוקתם להיטיב את מעשיהם. לכן, הצדיק מקבל שכר הן על המעשים הטובים של עצמו, והן על מעשיהם הטובים של הרשעים שנעשו בגלל השפעתו הטובה עליהם.

ובספר 'משנת רבי אהרן' (ח"א עמ' לו) ביאר ענין זה שנטל הזוכה בגן עדן חלקו

ביאורים

50. ולהאדירה. ולייקרה. 51. להמציא לה שוקדי דלתייה. להביא לפנייה את השוקדים לפתוח דלתות בית המדרש. 52. הוגי מחמריה. עוסקים בתורה שהיא יקרה ונחמדת. 53. נוצרי פריה להשקות שתיליה. שומרים על התורה ומרבים ומתגדלים בלימודיה. 54. אם ראתה את הבריות שנתאשו ידיהן מן התורה. אם רבים מתרפים בעסק התורה. 55. עמוד והחזק בה. עמוד אתה והתחזק בתורה. בהמשך דברי הירושלמי מובא: 'ואתה מקבל שכר כולם'. כלומר, ואז אתה נוטל שכר כנגד כולם.

חובן

מבוא

יהושע

עיונים

56. וְהִנֵּה כָּבֵד חֲבָרוּ סִפְרִים יִקְרִים
בֵּין סִפְרֵי הַמוֹסֵר
57. הַמְגִדִּילִים עֵסֶק תּוֹרַתְנוּ הַקְדוּשָׁה
וְגָדְל שְׂכָרָה. 58. וְעֵצָם עוֹן בְּטוּלָה וְרַב
עֲנָשׁוּ. וְאֲשֶׁר הִבְרוּ בָּזָה 59. בִּיחוד הוּא
סֵפֶר הַמְלָהִיב "נֶפֶשׁ חַיִּים", לְמַרְן
הַנְּאֻזֵן הַחֲסִיד מוֹרְנוּ וְרַבְּנֵנוּ הָרַב תִּים

של הבלתי זוכה, והוא משני טעמים: האחד, שהבלתי זוכה מכביד את עבודת השם על חבירו, וכמו במרגלים, שאחרי שהיו מרגלים שהוציאו דיבה והלינו את כל העדה, היה צורך בהתאמצות יתירה לילך נגדם, ולכן הוצרך משה להתפלל על יהושע, וכלב הלך ונשתטח על קברי אבות, וממילא גם נטל שכר המוכן לחבירו, שהרי 'לפום צערא אגרא' ומגיע לו שכר יותר גדול. והטעם השני, שהרי תכלית הבריאה היא תורה ועבודת השם מתקיימת על ידי הזוכים, וממילא מגיע להם הכל, שקיום התכלית הוא על ידם, וזהו מה שכתוב (יחזקאל מד, טו): 'הכהנים הלוים בני צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי בתעות בני ישראל מעלי המה יקרבו אלי לשרתני וגו', ע"כ.

רעיון דומה מובא בספר חסידים (סי' רסא): "אהוב לך את המצוה הדומה למת מצוה שאין לה עוסקים... או תורה שאין לך עוסקים, כגון שתראה שבני עירך לומדים [סדר] מועד וסדר נשים, תלמוד סדר קדשים... ותקבל שכר גדול כנגד כולם".

ביאורים

- 56. והנה כבר חוברו ספרים יקרים בין ספרי המוסר. ספרי מוסר רבים עוסקים בעניינה של התורה. 57. המגדילים עסק תורתנו הקדושה וגודל שכרה. הספרים מתארים את חשיבות לימוד התורה ורוב השכר המגיע ללומד.
- 58. ועיצם ביטולה ורוב ענשו. עד כמה עצום הוא חטא ביטול תורה וגודל העונש של המתבטל מלימוד התורה. 59. ביחוד הוא. רבינו מזכיר ספרים שמדברים בגודל מעלת לימוד התורה כמו ספרו של רבי חיים מוולוז'ין "נפש החיים" וספרו של הרב אברהם "מעלות התורה".

עיונים

חובן

מבוא

יהושע

ת. האירו העינים והעירו הלבבות. בעיונים והוספות' כתב לבאר דברי רבינו במה שכתב שגדולי המוסר בספריהם - "האירו העינים והעירו הלבבות", על פי מה שכתב רבינו בחיבורו 'דברי יהושע' (מאמר א' פ"א ד"ה ואם), וביאר שם באריכות

זי"ע בְּשֵׁעַר ד' בּוֹ, וְסֵפֶר תִּיקָר
"מַעֲלֹת הַתּוֹרָה" לְהַנְאֻזֵן הַחֲסִיד
מוֹרְנוּ וְרַבְּנֵנוּ הָרַב אַבְרָהָם זצ"ל, בִּי
הֵן הַמָּוָה בְּעֵצָם בְּקִיאוֹתָם וְרַחֲב
בִּינָתָם וְחֲכָמָתָם, (ה) הָאִירוּ הָעֵינַיִם
וְהִעִירוּ הַלְּבָבוֹת בְּאוֹרֵן הַמִּכְחִיק
מִדְּבָרוֹת קִדְשָׁם בְּשִׁלְהֶכֶת יְהוָה. אוֹלָם

שישנן שתי סיבות לחולי הנפשות, והיינו היות האדם נתון ביד יצרו ושקוע בתאוותיו. א. אי הכרתו במחלתו ובגודל עוונותיו, וכלשונו שם: יש לך אדם שתחלואי נפשו מסתתרים בה, ולא ישים אשם בנפשו, ואף הוידוי שאומר ביום הכיפורים אינו כי אם לקיים הגדת הנוסח הקבוע לחוטאים "ובקהלם לא יחד כבודו" וכו'. ב. שמכיר בגודל חסרונו, וכלשונו שם: "ויש לך עוד אדם שלא נעלם ממנו היותו שקוע בעוונותיו ופושעים למעלה ראש, במפורסמות ואינם מפורסמות, ועם כל זאת לא יחזור למצוא לו פתח תקוה, ואינו חושש לנפשו כלל, יכן כי רוח טהור הבאה לו מעוונותיו העצומים שולט בו, עד כי איננו יודע את עצמו, והוא חי חיי תימהון, טרוד ביצרו, מבולבל מתאוותיו, טרוף מזוהמותיו. ממש כהחולה בגופו בחולי הטיפוס, רחמנא ליצלן", עכ"ל.

ונראה שזהו כוונתו במה שכתב כאן שגדולי המוסר בספריהם 'האירו העינים' - לבני האדם שיכירו בחסרונם, 'העירו הלבבות' - לחזק לבם לתקן דרכם ולהילחם ביצרם, ולבל יתייאשו ממצבם והיהו כמתעתעים בעולמם. וזהו אומרם בהמשך: 'ומה שלא תספיק יד המוסר' - המאיר עיני האדם להכיר חסרונו והמעורר לבבו לתקן דרכו, 'ועזרו התחבולות' - המקילות עליו את מלחמתו עם יצרו, ומורות לו הדרך כיצד להתרפא.

ומבואר מה שממשך ואומר: 'ומהידוע וכו' כי אם אחרי אשר יתחקה על עצם המחלה ומחלקותיה' כי אם לא יכיר היטב מהי מחלתו - תחבולות כיצד יעילו! ויהי לכל מחלה דרכי רפואתה, ותחבולות משלה. ועל פי זה מסיים ואומר

חוסן

מבוא

יהושע

עיונים

כָּכָר⁶⁰ הִגְדָּנוּ כַּחֲבוּר דְּבָרֵי יְהוֹשֻׁעַ
 סוּף מֵאָמַר א', כִּי אֶל הַמוֹסֵר⁶¹ צָרִיךְ
 לְצַרֵּף גַּם הַהֲתַחֲכְמוֹת בְּעֵצוֹת,⁶² וְזֶה
 שֶׁלֹּא תִסְפִּיק יַד הַמוֹסֵר⁶³ יַעֲזֹרוּ
 הַתְּחַבּוּלוֹת.⁶⁴ וּמִהִירֹדֵעַ, כִּי מְזוּר
 הַתְּחַבּוּלוֹת לֹא יַעֲלוּ אַרוּכָה⁶⁵ כִּי אִם
 אַחֲרֵי אֲשֶׁר יִתְחַקֵּה עַל עֵצֶם הַמַּחֲלָה
 לְמַחֲלֶקֶת יָתִיבָה.⁶⁶ כִּי אִם לֹא זֹאת, יִתְכַן לוֹ לְהִתְנַעַע בְּדַרְכֵיכִים
 שׁוֹנִים וְלֹא יַעֲלוּ לוֹ אַרוּכָה חֶסֶם וְשָׁלוֹם.^(ב) וְזָכְמוּ שֶׁהַמְּשִׁיל

ביאורים

60. הגדנו כחיבורי דברי יהושע כי אל המוסר. גם בספרו הקודם של רבינו "דברי יהושע" הובא כי אל הלימוד בספרי המוסר - 61. צריך לצרף גם ההתחכמות בעצות. יש צורך להוסיף גם לימוד של עצות מעשיות ושל תחבולות שיעשה בעזרתן מלחמה עם יצרו. 62. וזה שלא תספיק יד המוסר יעזרו התחבולות. אם לא יספיקו תוכחות המוסר להצילו מפייתו יצרו, יעזרו לאדם תחבולות מלחמה. 63. יעזרו התחבולות. וז"ל רבינו בחיבורו 'דברי יהושע': "אולם עם כל רובי תועלותיו (של המוסר), ובירור הכרחו לחיי הנפש, עם כל זאת מהצורך לחבר אליו גם ההתחכמות במועצות ודעת - ובתחבולות יעשה מלחמה עם יצרו. ועל זה נאמר (משלי ח, לג): "שמעו מוסר וחכמו" וכו'. ומה שלא תספיק יד המוסר - להצילו ממכמורת יצרו, יעזרוהו התחבולות במלחמתו". 64. ומהירודע כי מזור התחבולות לא יעלו ארוכה. ידוע שאין די בשימוש בעצות ותחבולות, ואלו לא יביאו לרפואת הנפש - 65. כי אם אחרי אשר יתחקה על עצם המחלה למחלקותיה. רק אחרי שיברר האדם היטב מהי מחלתו לפרטיה. כלומר, כדי שהמוסר בצירוף התחבולות אכן יעלו ארוכה, צריך להכיר היטב את טיב המחלה לפרטיה. 66. כי אם לא זאת, ייתכן לו להתייגע

חוסן

מבוא

יהושע

עיונים

כַּסְפָּר "אַרְחֹת צְדִיקִים" בְּהַקְדָּמָתוֹ,
⁶⁷ לְאָדָם שֶׁחָפֵּץ לְלַכֵּת אֶל עִיר וְאִינוּ
 יוֹדֵעַ דְּרָכָה,⁶⁸ וְלֹא יָכִיר הַשְּׂבִילִים
 הַמוֹלִיכִים אוֹתוֹ אֵלֶיהָ, לְכֵן הוּא
⁶⁹ מְשִׁתוּמֵם - ⁷⁰ פֶּעַם יִלְךְ כּוֹז וְיִתְעַה,
 וְיַחְזֹר בְּאַחֲרָתָהּ. וְעַל כִּיּוֹצֵא כֹּזָה אָמַר
 משתומם [- מתבלבל בהליכתו ותועה בדרכו מאחר ואינו מכיר את הדרך
 הסלולה המובילה אל העיר], פעם אחת ילך דרך אחד, ויחזור ויתעה בדרך
 אחר, וכן בשלישית וכן ברביעית. ועל כיוצא בו אמר החכם (קהלת י ט): 'עמל
 הכסילים תיגענו, אשר לא ידע ללכת אל עיר'.
 לכן יש לחמול על אנשים הטבועים [- השקועים] בהבלי השוא, ללמוד
 צדק המשקל ויושר המאזנים, ולהודיעם בחינת הכסף, ולהורות להם הדרכים
 הישרים, למען יברור האדם בתחילת הבחנתו מסילה [- דרך סלולה וישרה]
 אשר תביאהו למקום רענן ודשן אשר שם כל הטובה, והיא יראת שמים, אשר
 הוא סוף כל המעשים. והוא השאלה אשר השם יתברך שמו שואל מכל אדם,
 כדכתיב (דברים י ב'): 'מה ה' אלהיך שואל מעמך, כי אם ליראה', ואין שום
 מעשה נחשב בלתי היראה הטהורה", עכ"ל.

ביאורים

בדרכים שונים ולא יעלו לו ארוכה. אם לא ינקוט האדם שתי דרכים אלו:
 לימוד המוסר ותחבולות המלחמה, כי אז לא יירפא מחולי הנפש. 67. לאדם
 שחפץ ללכת אל עיר ואינו יודע דרכה. דומה האדם למי שרוצה להגיע אל
 העיר, אך אינו יודע את הדרך אליה. 68. ולא יכיר השבילים המוליכים אותו
 אליה. גם אינו מכיר את הדרכים אל העיר. 69. משתומם. מתבלבל בהליכתו
 ותועה בדרכו מאחר שאינו מכיר את הדרך הסלולה המובילה לעיר. 70. פעם
 ילך כוז ויתעה, ויחזור באחריה. אדם זה מתבלבל בין הדרכים, הולך ותועה
 בהליכתו ובחזרתו.

חוסן

מבוא

יהושע

עיונים

הַחֶכֶם (קהלת י, טו): ⁷¹עַמַל הַכְּסִילִים תִּינָעֲנֶנּוּ, אֲשֶׁר לֹא יֵדַע לִלְכֹת אֶל עֵיר, עַד כָּאֵן דְּבָרָיו. ⁷²וְעַל כֵּן, רְאוּי לֹא לְאָדָם לְתוֹר וּלְחֶקֶר ⁷³אֲחֵרֵי הַסְּפּוֹת, אֲשֶׁר הֵן הֵמָּה בְּעוֹכְרֵי שְׂקִידָתוֹ, ⁷⁴וְלִהְתַּחַקֹּת עַל כָּל מַפְרִיעֵיהָ אֶתֶת לְאֶחָת, ⁷⁵וּלְפִיָּהֶן יִשִּׁית לֹא עֲצוֹת אִיךָ לְהַמְלִיט וְלִהְנַקֹּת מֵהֶן.

⁷⁶וְהִנֵּה הוֹגֵי הַיּוֹשִׁיעַ כְּכֹלֵל ^(ג)נַחֲלָקִים לְשָׁנִים: א. חוֹבְשֵׁי בֵּית

י. נחלקים לשנים, חובשי בית המדרש וכו' בעלי עסק וכו'. רבינו הוסיף בהגה"ה, ח"ל: "ואל אלה השנים כווננו חכמינו ז"ל במה שאמרו במקום אחד (סנהדרין ז, א): 'תחילת דינו של אדם על דברי תורה'. ובמקום אחר (שבת לא, א) אמרו ששואלים אותו תחילה: 'נשאת ונתת באמונה' ואחר כך 'קבעת עתים לתורה' (ועיין תוספות שם). ויתכן שלחובשי בית

המדרש שואלים אותם על דברי תורה תחילה, היות וזה כל עסקם, ולבעלי המשא ומתן שואלים תחילה 'נשאת ונתת באמונה', ואף אחר כך ששואלים

ביאורים

71. עמל הכסיל תינעננו אשר לא ידע ללכת אל עיר. כסילותו גורמת לו עמל, משום שלא למד את מבואות העיר. הוא אינו יודע איך ללכת בדרך כבושה, וטורח הרבה "ומתייגע להיכנס דרך פחתים ובצעי מים ויגע בטיביעות רגליו בבוצ" (רש"י).
72. ועל כן ראוי לו לאדם לתור ולחקור. נכון שיחפש האדם ויברר.
73. אחרי הכיבות אשר הן המה בעוכרי שקידתו. מהן הסיבות המפריעות לו לשקוד על התורה.
74. ולהתחקות על כל מפריעיה. ויאתר את המפריעים לו לעסוק בתורה.
75. ולפיהן ישית לו עצות איך להימלט ולהינקות מהן. לפי המפריעים ידע האדם באלו עצות להשתמש.
76. והנה הוגי יושיעה ככלל נחלקים לשנים. לומדי התורה הנקראת 'תושיה' נחלקים

עיונים

חוסן

מבוא

יהושע

אותם על דברי תורה, לא באה השאלה - רק על קביעת עתים לה, כנכון להם", עכ"ד. יא. יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ. במסכת אבות (פ"ב מ"ב) אמרו: "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ", וכתב תוספות רבי יהודה החסיד (ברכות לה, ב ד"ה ואספת) בשם רבינו תם, שמשון המשנה משמע שה'דרך ארץ' יתור קבע מ'תלמוד תורה', שכשואמרים על דבר שצריך להיות עם הדבר השני, משמע שהשני הוא העיקר.

ביאורים

77. המשימים כל מעינים בה. הקבוצה האחת כוללת את לומדי התורה שכל עסקם ומחשבתם אינם אלא בתורה בלבד.
78. בעלי עסק וטיפול. המטופלים בעסקי עולם הזה, ואין מחשבתם בתורה בלבד.
79. המקדישים מזמנם עתות קבועות להגינה. עם זאת שהם מטופלים בעסקי עולם הזה הם מקפידים להקדיש זמן קבוע ללימוד תורה בכל יום.
80. ונסדר פה מערכת שני מאמרים: המאמר האחד ידבר מחובשי בית המדרש. המאמר הראשון יתייחס לקבוצה הראשונה של המקדישים את כל כולם ללימוד התורה.
81. ויעריך כל מפריעיהם. מהם הדברים שגורמים להם הפרעה בלימוד התורה.
82. והתחבולות המתייחסות להם. ומתן העצות והתחבולות המסייעות להם להתגבר על יצרם.
83. והמאמר השני ידבר מהמקיימים בעצמם: יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ. המאמר השני יעסוק באותם אנשים שנוהגים לשלב תלמוד תורה עם מלאכה או סחורה.

חוסן

מבוא

הושע

עיונים

חוסן

מבוא

הושע

הַרְדּוּ אֶרֶץ" (אבות ב, ב),⁸⁴ וְהֶעֱנִינִים
 אֲשֶׁר יַעֲרִיכוּ לָמוֹ⁸⁵ לְכָל יִאֲבְדוּ
 עִתּוֹתֵיהֶם בְּתוֹהוּ, וְלַעֲוֹדֵד לְמוֹד
 הַתּוֹרָה,⁸⁶ אַחֲרֵי הַשְׁתַּמְשֵׁם בַּמוֹסֵר
 הַמְתִּיחַם לְעוֹרֵר שְׂקִידָתָהּ. כִּי
 לְמַלְחָמָתוֹ שֶׁל הַיַּצֵּר⁸⁷ צָרִיף גְּבוּרַת
 הַמוֹסֵר וְעֵצַת הַתְּחַבּוּלוֹת.

אבל הביא שרבינו
 אלחנן חלק עליו, וסבר
 שאין לומר שתלמוד
 תורה אינו עיקר, שהרי
 אמרו בגמרא ברכות
 (שם) שראשונים עשו
 תורתן קבע ומלאכתן
 עראי, ושנינו באבות
 (ג, ו) ארבעים ושמונה
 דברים שהתורה נקנית
 בהם ואחד מהם הוא
 מיעוט דרך ארץ. ומה

שדייק רבינו תם מלשון המשנה, אפשר לדייק להיפך, ממה ששינוי בהמשך
 המשנה שם: 'וכל תורה שאין עמה מלאכה', שכאן כתב שהמלאכה צריכה
 להיות עם התורה, משמע שהתורה עיקר. ובוודאי שעיקר עיסוקו של אדם
 צריך להיות בתורה, אלא שיחד עם זה עליו לעסוק במלאכה.

ובאמת שדברי רבינו תם צריכים ביאור, היאך יתכן לומר ש'דרך ארץ' הוא יותר
 עיקר מ'תלמוד תורה'? רבי אלחנן וסרמן זצ"ל ב'קובץ מאמרים' (בסוף ספרו
 קובץ הערות, ס' יא סק"ה) מפרש את דברי רבינו תם על פי מדרש רבה (פרשת
 נשא), המבאר את המושג 'דרך ארץ' במשנתנו במשמעות של 'מעשים טובים'
 היינו מעשי המצוות (ראה גם מרכבת המשנה). וכוונת המשנה היא שיפה
 לימוד תורה יחד עם קיום המצוות, ועל כן ביאר רבינו תם ש'דרך ארץ' היא
 העיקר, וכדברי המשנה באבות (א, ז): 'לא המדרש עיקר אלא המעשה'.

ביאורים

84. והענינים אשר יעריכו למו. והעצות הנצרכות להם במצבם הם. 85. לכל
 יאבדו עיתותיהם בתוהו. כדי שהעיתים שקבעו לתורה לא ילכו לריק. 86. אחרי
 השתמשם במוסר המתיהם לעורר שקידתה. לאחר שלמדו בספרי המוסר
 המעוררים על שקידת התורה. כי בלי לימוד המוסר לא יועילו התחבולות.
 87. צריך גבורת המוסר ועצת התחבולות. צריך שני דברים: מוסר ותחבולות.

וּנְבָאֵר תְּחִלָּה בְּקִצְרָה חַיִּיב לְמוֹד הַתּוֹרָה בְּכָלֵל, וְאַחֲרֵי
 זֶה נְדַבֵּר מִמְּפָרְיָעִיהָ, וְנִיחָד לְכָל אַחַת פֶּרֶק
 בְּכַנֵּי עֲצָמוֹ, בְּעֵזֶר הָאֵל וּתְבָרָךְ.

בְּחֵיבוֹב לְמוֹד הַתּוֹרָה בְּכָל לַיְלָה

א. וכנדרמה בחשבת לילה על עמוד שהוא

אִישׁר הַפְּעֻלוֹת וּבִשְׂרוֹן הַמַּעֲשִׂים,² **בְּהַתְּחַלֵּם וְהַעֲשׂוֹתָם**
בְּכוֹנֵת פְּעָלָם,³ **וְהַכּוֹנֵה תַּהֲיֶה שְׂכָלִית, לֹא רְצוֹנִית,**
וְהַשְּׂכָל יִסְמָךְ עַל חֻקֵי הַתּוֹרָה⁵ **כְּגִמּוּל עָלַי אֱמוּ.**⁶ **וְאִם**
הָאָדָם יִתְחַלֵּךְ בְּעוֹלָמוֹ בְּלַעֲדֵי שְׁלֹשׁ אֱלֹהִים,⁷ **הִנְהוּ כְּמַתְעַשֵּׂר**
בְּחֵיזוֹן לַיְלָה וְהִנֵּה חֲלוֹם.⁸ **וּכְצִפּוֹר תַּטִּישׁ אֱלִי אֶכֶל כֶּפֶח**
יָקוּשׁ.^{9(א)} **וּכְנִדְרָמָה בְּחֻשְׁבַּת לַיְלָה עַל עֲמוּד שֶׁהוּא אָדָם.**

ביאורים

1. **אישר הפעולות ובשרון המעשים.** קיום וחיוזוק הפעולות, והכשרת המעשים, תלויים בשלושה תנאים: 2. **בהתחלם והעשותם ככוונת פועלם.** התנאי הראשון הוא: שיתהלכו וייעשו על פי הכוונת העושה אותם, בגדר 'סוף מעשה במחשבה תחילה'. הפירוש המעשי הוא שעל האדם לכוון את מעשיו ולהדריכם במחשבה תחילה. 3. **הכוונה תהיה שכלית לא רצונית.** והתנאי השני הוא שהכוונת מעשיו תיעשה על פי שכלו ולא על פי רגשותיו. 4. **השכל יסמוך על חוקי התורה.** והתנאי השלישי הוא ששכלו המכוון את מעשיו יסמוך באופן מוחלט על הוראות התורה וידריך עצמו לעשות מעשיו אך ורק על פיה. 5. **כגמול עלי אמו.** כמו תינוק הנתון בידי אמו, סומך עליה ובוטח בה לגמרי, כך צריך האדם להסתמך על חוקי התורה. 6. **ואם האדם יתהלך בעולמו בלעדי שלש אלה.** אם ינהג האדם בלא שלושת התנאים שהוזכרו: הכוונה, בשליטת השכל ועל פי התורה. 7. **הנהו כמתעשר בחיזון לילה,** והנה חלום. כחולם בשנתו הרואה את עצמו מתעשר, ואינו אלא דמיון והזיה. המשל הזה עומד כנגד התנאי הראשון – ללא הכוונה הרי מעשיו של האדם הם כחלום נגזר. 8. **וכצפור תטיש אלי אוכל כפח יקוש.** נמשל הוא גם לציפור שעפה לתפוס את מזונה, והמזון נמצא ברשת ציידים שעתידיה ללכוד אותה. משל זה עומד כנגד התנאי השני – בלא הכוונת השכל האדם מניס

עיונים

אדם. זה הולך על הסומך על שכלו, ואינו משעבד עצמו לציווי התורה. והוא כמבואר ב'מסילת ישרים' (פרק ג), וכך לשונו: "מי שהוא עדין חבוש במאסר יצור, אין עיניו רואות האמת הזאת [- שיש לחשב חשבונו של עולם], ואינו יכול להכירה [כאמת], כי היצר מסמא את עיניו [עיני-שכלו] ממש, והנה הוא כהולך בחושך, שיש לפניו מכשולות ואין עיניו רואות אותם. והוא מה שאמרו ז"ל (בבא מציעא פג, ב): 'תשת חושך ויהי לילה' (תהלים קד, כ), זה העולם-הזה, שדומה ללילה.

והבן כמה נפלא המאמר האמיתי הזה למי שמעמיק להבין בו. כי הנה חושך הלילה, שני מיני טעיות אפשר לו שיגרום לעין האדם: או יכסה את העין עד שלא יראה מה שלפניו כלל, או שיטעה אותו עד שיראה עמוד כאילו הוא אדם, ואדם כאילו הוא עמוד. כן חומריות וגשמיות העולם הזה, הנה הוא חושך הלילה לעין השכל, וגורם לו שתי טעויות: האחת – אינו מניח לו שיראה המכשולות שבדרכי העולם, ונמצאים הפתאים הולכים לבטח [כפי דמיונם הכוזב] ונופלים ואובדים מבלי שהגיעם פחד תחלה. והוא מה שאמר הכתוב (משלי ד, ט): 'דרך רשעים כאפלה, לא ידעו במה יכשלו'; ואמר (שם כב, ג): 'ערום ראה רעה ונסתר, ופתיים עברו ונענשו', ואמר (שם יד, טז): 'וכסיל מתעבר ובוטח'. כי לבם בריא להם כאלום, ונופלים – טרם ידעו מהמכשול כלל. והטעות השנייה, והיא קשה מן הראשונה, היא שמטעה ראייתם עד שרואים הרע כאילו הוא ממש טוב, והטוב כאילו הוא רע, ומתוך כך מתחזקים [בדרכם] ומחזיקים מעשיהם הרעים, כי אין די שחסרה מהם ראיית האמת, לראות הרעה אשר נגד פניהם, אלא שנראה להם למצוא ראיות גדולות [בדרכי החכמה והשכל, כביכול] ונסינות מוכיחים [מתעבודות שבמצאות, כביכול] לסברותיהם הרעות ולדעותיהם הכוזבות, וזאת היא הרעה הגדולה המלפפתם [- נכרת ונקשרת סביבם בחזקה] ומביאתם אל באר שחת. והוא מה שאמר הכתוב (ישעיה ו, י): 'השמן לב העם הזה ואזינו הכבד ועיניו השע פן' וגו'. וכל זה מפני היותם תחת החושך וכבושים המה תחת ממשלת יצרם, עכ"ל.

ביאורים

את עצמו למלכות היצר. 9. **וכנדרמה בחשבת לילה על עמוד שהוא אדם.** דומה האדם למי שנמצא בחושך ונודמה לו על עמוד שהוא אדם. משל זה עומד כנגד התנאי השלישי – ללא הכוונת התורה הטוב נראה כרע והרע כטוב.

חוסן

מבוא

יהושע

¹⁰ כִּי יֵצֵר לִבְכוֹ אוֹרֵב עֲלָיו מִכָּל צַד, ¹¹ וְכָלִי מַפְצֹז מוֹכְנִים לוֹ בְּכָל פְּנוֹתָיו, ¹² לְשִׁית לְשֹׁמֵה יִקֵּר תִּפְאֲרָתוֹ, ¹³ לְהַשְׁחִית וּלְכַלֵּה כְּלִיל הַדְּרָתוֹ. ¹⁴ וְאִין לֶךְ אָדָם שְׁתַּהֲיֶה לוֹ שְׁעָה וּמְקוֹם שְׁלֵא יַעֲמֹד בּוֹ בְּנַסְיוֹן, ¹⁵ וְאִם לְבוֹ בַל עֲמוֹ - ¹⁶ יִפֹּל. ¹⁷ וְכַשְׂיָהֶיָה מַפְעֵלוֹ רְצוֹנִי - ¹⁸ יִמוּט, ¹⁹ וּבְסִמְכוֹ עַל שְׁכָלוֹ - ²⁰ יִתְעָה, ²¹ וּבַהֲתַעֲוֹתוֹ - ²² הִנֵּה הָאֲבֹדוֹן הַנִּצְחִי כְּרוּף בְּעַקְבוֹ, ²³ וְהַנִּקְמָה הַתְּדִירִית מְלַפְפֵּתוֹ, ²⁴ תַּחַת אֲשֶׁר לֹא

ביאורים

10. כי יצר לכו אורב עליו מכל צד. יצרו של אדם מנסה לתפוס אותו מן המארב בכל שעה. 11. וכלי מפצו מוכנים לו בכל פינותיו. כלי מלחמתו של היצר הרע מוכנים לתקיפה בכל מצב ומקום אשר ימצא בהם האדם. 12. לשית לשמה יקר תפארתו. להפוך לשממה ולאבד את הדבר היקר והמכובד ביותר שמצוי ביד האדם והוא התורה הקדושה. 13. להשחית ולכלה כליל הדרתו. היצר זומם לאבד את שלימות גדלותו וכבודו ופארו של האדם, היינו את לימוד התורה. 14. ואין לך אדם שתהיה לו שעה ומקום שלא יעמוד בו בניסיון. אין אדם שהקב"ה פוטר אותו מניסיונות. כולם מתמודדים עם פיתויים ומכשולים. 15. ואם לבו בל עמו. במצבי סכנה תמידיים אלו אם עושה האדם את מעשיו ללא הכוונה, דהיינו, אינו מקיים את התנאי הראשון - הכוונה. 16. יפול. נפילה ללא תקומה. כי ללא הכוונה המעשים, אין כל תקומה. 17. וכשיהיה מפעלו רצוני. כשיחסר התנאי השני ומעשיו יכוונו על ידי הרצון והרגשות ולא על פי שכלו. 18. ימוט. יטה ליפול. 19. ובסמכו על שכלו. דהיינו כשיחסר התנאי השלישי והאדם יפעל שלא על פי התורה. 20. יתעה. ילך בדרך לא נכונה, דרך של רדיפה אחר הבלים מתפוגגים. 21. ובהתעותו. וכאשר אדם הולך בדרך לא נכונה. 22. הנה האבדון הנצחי כרוך בעקבו. עתיד הוא להיאבד אובדן נצחי. 23. והנקמה התדירית מלפפתו. התגמול וההפסד התמידיים ישיגוהו, יעטפו אותו וידבקו בו. 24. תחת אשר לא שם ארחותיו בעולמו. כיוון שלא

עיונים

חוסן

מבוא

יהושע

ב. ומשמרת למשמרת שעשו חכמינו ז"ל אשר רוח ה' דיבר בם ומידו עליהם השכיל. רבינו הוסיף בהגה"ה, וז"ל: "ואמרו ז"ל (ע"ז כז, ב): העובר על דברי חכמים נענש בנשיכת נחש, שנאמר (קהלת י, ח): "ופורץ גדר ישכנו נחש". כי קשה עונש הפורץ גדר של כרם, מהגונב ענבים, יען הפרצה קוראה גם לגנבים אחרים, גם נקל

שם ארחותיו בעולמו, ²⁵ ולא זכר אחריתו.

²⁶ וזאת תורת האדם היודע מן ערכו ²⁷ ויקצר שכלו ²⁸ איך חדל מבין - ²⁹ אין מפלט לו ³⁰ כי אם לחלף באור התורה, תקיף ומשפטיה, ³¹ גדריה ^(ב) ומשמרת למשמרת שעשו חכמינו ז"ל, ³² אשר

יהיה לכנוס עוד לגנוב. וכן המקיל בדברי חכמינו ז"ל לאשר אין הדבר חמור עליו, הנה ישנה אולתו תמיד, גם אחרים ילמדו ממנו. ולכן אמרו (עירובין כא, ב): יותר בני הזהר בדברי סופרים מדברי תורה. ואף כי לא נגע בדברי תורה, פרצה קוראה לגנוב, והוא מכוון, העונש בנשיכת נחש שישופנו עקב, בדבר שאין הנשמה תלויה בו, ועם כל זה יגע עד לבו להשחית וכלה, כמו שהוא הענין

ביאורים

חישב דריו (שם, מלשון שומה) לדעת הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה, לא העריך ולא בחן דרכו בעולמו. 25. ולא זכר אחריתו. ומשום שלא זכר שבסופו יזכה בשכר או ישא בעונש על מעשיו. 26. וזאת תורת האדם היודע מן ערכו. זו דרכו של האדם היודע את מיעוט ערכו -. 27. וקוצר שכלו. מגבלות שכלו. 28. איך חדל מבין. איך עצר מלהבין. 29. אין מפלט לו. אין מנוס והצלה -. 30. כי אם לחלף באור התורה, חוקיה ומשפטיה. האדם הממיר בכל אלו יודע שהדרך היחידה להינצל מאובדן ועונש היא ההליכה בדרך התורה. 31. גדריה ומשמרת למשמרתה שעשו חכמינו ז"ל. הם תקנות וסייגים שתיקנו חז"ל. 32. אשר רוח ה' דיבר בם. אותם סייגים נקבעו על פי

חוסן

מבוא

יהושע

עיונים

רוח ה' דבר עם³³ ומידו עליהם השכיב, על פי התורה וחקי ההלכות³⁴ יפלאם לו נתיב להלך בְּחַי עוֹלָמוֹ,³⁵ על פיה יכלכל דבריו,³⁶ על פיה יעשה מעבריו.³⁷ בלעדיה יתעה לבכו אחר רצונו,³⁸ ורעינו אחר חפצו,³⁹ ומעשיו אחרי מאויו,⁴⁰ ואז ילך חס ושלום מדחי אל דחי,⁴¹ כאין מכיר ואין רואה נגעי עצמו.^{42(ג)} ישמח במעשיו⁴³ יעזי בחבלו,

בדרך טובה, ועל כן ישמח במעשיו ויתחזק בדרכו וכו'.

ביאורים

בפרצת גדרי חז"ל, ועל כן יזהר בהם מאד", עכ"ל.
ג. ישמח במעשיו יעזי בחבלו יתעלם ברעותיו יתהדר כמדותיו המלהטים אותו. רבינו בא ללמדנו בזה, שאדם הסומך על שכלו ואינו משעבד את עצמו לציווי התורה, אין חסרונו רק בזה - שבסופו ילך אחר תאוות לבו וירד ח"ו מדחי אל דחי, אלא בכח הדמיון להטעותו שהוא הולך

רוח ה'.³³ ומידו עליהם השכיב. רוח אשר נחה עליהם מידו יתברך להשכימם ולטעת בהם בינה.³⁴ יפלאם לו נתיב להלך. על האדם להתוות לו דרך ישרה.³⁵ על פיה יכלכל דבריו. על פי התורה ינהיג את צרכיו.³⁶ על פיה יעשה מעבריו. על פי התורה יכלכל את מעשיו.³⁷ בלעדיה יתעה לבכו אחר רצונו. ללא הכוונת התורה יתעה לבו של האדם ללכת בדרך רצונו.³⁸ ורעינו אחר חפצו. ומחשבתו תתעה אף היא ללכת אחר תשוקותיו.³⁹ ומעשיו אחרי מאויו. ומעשיו ייגררו אחר חשקיו.⁴⁰ ואז ילך חס ושלום מדחי אל דחי. כך יקרה שהאדם ייפול ממצב רע למצב יותר רע.⁴¹ כאין מכיר ואין רואה נגעי עצמו. עד שלא יהיה מסוגל להכיר ולהבחין בחסרונותיו שלו עצמו.⁴² ישמח במעשיו. ולא עוד אלא שגם ישמח במעשיו הרעים.⁴³ יעזי בחבלו. יתחזק לאחוז בחלקו, היינו במעשיו הרעים.

חוסן

מבוא

יהושע

עיונים

הנה בקלות שבתוכחה שבפרשת 'כי תבוא' מפרשת התורה שהעונש בא על כך: 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך

בשמחה ובטוב לבב מרב כל' (דברים כח, מז). ויש להבין, היתכן שיגיעו לאדם עונשים כה חמורים, ככתוב בתוכחה, רק בגלל שלא היה בדרגה של שמחה בעת שקיים את מצוות ה'?

בספר 'בית יצחק' כתב לבאר שכונת הכתוב בזה הוא כך, שבאמת אף מי שהוא רשע ואינו עובד את ה' כלל, אף לבו דואג עליו ומצטער על זה, איש כזה אינו רע כל כך, שיש תקווה לאחריתו, שברבות הימים יעשה תשובה וישוב אל ה'. אך מי שהוא רשע ואינו דואג כלל על זה, רק הוא הולך תמיד שמח וטוב לב, איש כזה הוא רע מאוד, כי אין לקוות ממנו שיעשה תשובה, אחרי שאינו משים דרכיו על לבו לעולם. וזהו כוונת הכתוב 'ובאו עליך כל הקללות האלה וגו', תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך', רצה לומר שלא עבדת כלל, ובכל זאת הוא 'בשמחה ובטוב לבב מרוב כל', ואינו דואג בשום פעם על דרכו הרעה, לכן יבואו עליו הקללות האלה. וכן ביאר אדמו"ר מקוצק זצ"ל, שכונת הכתוב להוכיח את האדם, שלא די שנמנעת מלעבוד את ה', אלא עוד היית שרוי בשמחה ובטוב לבב על פריקת העול, על כך באמת מגיע להענישו קשות.

וביאר רבי דוד פוברסקי זצ"ל את הדברים: אדם שלא עובד את ה' יתברך בשמחה, אין זאת אלא משום שיש לו שמחות אחרות, הוא שמח מדברים שהוא חומד ומצפה להם ורואה בהם 'עיקר', והם הם שנותנים לו את השמחה. ועל כך מגיע שיענש, משום שאינו רואה את העיקר בעבודת ה' יתברך ובקיום מצוותיו, ועוזב את השמחה האמתית שהיא בעבודת ה' ובפיקודי ה' הישרים והנחמדים והמתוקים מדבש, ומחליפם בשמחות של הבל.

ביאורים

44. יתעלם ברעותיו. ישתעשע במחשבות ההבל. 45. יתהדר כמדותיו המלהטים אותו. יתפאר במידותיו הרעות שמעוררות אותו בלהט להשיג את חשקיו. 46. ויבערו בו מבלי שום לב. אותם רצונות ילהטו את האדם בלי

חוסן

מבוא

יהושע

עיונים

היושר מצד עצמו, ו"הרגל" אל רצון האדם ההולך, וצריך שיהיה הרצון טפל אל היושר ובטל אליו. וכן הוא הענין בנר ואור, הנר טפלה אל האור, ונדמה אם כן רצון הרגל אל הנר, ויושר הנתיב אל האור, וזהו אומרו (תהלים קיט, קה): 'נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי', כלומר, רצונו בטל ליושר הנתיב, "עכ"ל.

אמרו חז"ל (שמות-רבה לו, ג): "ראה היאך דברי תורה מאירין לאדם בשעה שעוסק בהן, וכל מי שאינו עוסק ואינו יודע, הוא נכשל. משל לאדם שעומד באפילה, בא להלך, מצאו אבן ונכשל בה, מצא ביב, ונפל בו, הקיש פניו בקרקע, למה? - שלא היה בידו נר. כך הדיוט שאין בידו דברי תורה, מצא עבירה ונכשל בה ומת, שכן רוח הקודש צווחת (משלי ה, כג): 'הוא ימות באין מוסר', ואין מוסר' אלא דברי תורה, שנאמר (שם ד, ג): 'החזק במוסר אל תרף'. למה הוא מת, לפי שאינו יודע בתורה והולך וחוטא וכו'. אבל אותם שעוסקים בתורה, הם מאירים בכל מקום. משל למי שעומד באפילה ונר בידו, רואה אבן ולא נכשל וכו', למה, על שהיה בידו נר, שנאמר (תהלים קיט, קה): 'נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי'. וכן (משלי כ, כז): 'נר ה' נשמת אדם', אמר הקב"ה: יהא נרי בידך ונרך בידי, ואיזה נרו של הקב"ה, זו התורה.

ובמדרש שוחר טוב (תהלים קיט): וכן אמר דוד, אפילו אני מתאוה ומבקש לחטא, אין דברי תורה מניחין אותי, אם בקשתי לילך, הם מאירין לפני, לכן נאמר: 'נר לרגלי דבריך'. ועוד שם (משלי ו): 'עשה לך נר שתלך לאורו, ואיזו? זו אור תורה. מכאן אמר רבי מאיר, אשרי אדם שקנה לו תורה, למה, שהיא משמרת אותו מדרך רע. וברבינו יונה (אבות ג, כא) כתב: 'אם אין חכמה אין יראה, כי אין יראה בלא חכמה, לפי שהיא (התורה) מחזקת אותה (את היראה) ומאירה לנחותו הדרך.

וכתב המהר"ל (תפארת ישראל פרק עז): "התורה אין לה צירוף וחיבור כלל אל החומר, ולכן נקרא בשם 'אור', דכתיב 'תורה אור', כי האור מתייחס בכל מקום אל המציאות, והחושך אל ההעדר, שאין לך דבר יותר נמצא מן האור, כי הוא נותן מציאות לכל דבר, כי בחושך אף על גב שהדבר נמצא, אינו נחשב נמצא, וכאשר ראוי אל התורה המציאות, אין שולט עליו ההעדר לפי חזק המציאות אשר יש לתורה שהוא שכל נבדל מן החומר לגמרי, ולכן אין דבק בו ההעדר שהוא החושך, שההעדר דבוק וכרוך בחומר", עכ"ל.

חוסן

מאמר א

יהושע

מאמר א
פרק א

1 **בְּבֵיאוֹר הַמַּפְרִיעַ הַכּוֹלֵל לְשִׁקִּידַת הַתּוֹרָה,** **2** **וְהַעֲצוֹת**
לְהַקְלֵ עָלוֹ

3 **הַמַּפְרִיעַ הַכּוֹלֵל וְהַקְּשָׁה הוּא,** **4** **הֵיית הַלּוֹמֵד חֶסֶר**
הַשִּׁקִּידָה כְּמַבְע, **וְקִשָּׁה לוֹ** **5** **לְשׁוֹם כָּל**
מַעֲיָנָיו כֹּה, **6** **וְנִפְשׁוֹ תִּבְחַל** **7** **לְהַקְדִּישׁ לָהּ כָּל מוֹשֶׁךְ זְמָנוֹ,**
8 **כִּי אֵין טַבְעוֹ מְנִיחוֹ לְהַשְׁתַּקֵּעַ בְּדַבְרֵ אַחַד תְּמִיד, וּמְכַל**
שְׁכֵן בְּדַבְרֵי תוֹרָה.

ביאורים

1. **בְּבֵיאוֹר הַמַּפְרִיעַ הַכּוֹלֵל לְשִׁקִּידַת הַתּוֹרָה.** הפרק יעסוק בהצגת המפריע לשקידת התורה באופן כללי. 2. **וְהַעֲצוֹת לְהַקְלֵ עָלוֹ.** עוד יעסוק הפרק במתן עצות להקל על האדם שמרגיש ששקידת התורה היא בעיניו עול קשה. 3. **הַמַּפְרִיעַ הַכּוֹלֵל וְהַקְּשָׁה הוּא.** באופן כללי המפריע המרכזי והקשה הוא - 4. **הֵיית הַלּוֹמֵד חֶסֶר הַשִּׁקִּידָה כְּמַבְע.** העובדה שהאדם בטבעו אינו אוהב להתמיד ולשקוד על התורה. 5. **לְשׁוֹם כָּל מַעֲיָנָיו כֹּה.** והוא מתרשל מלשים כל עיונו ומחשבתו בתורה הקדושה. 6. **וְנִפְשׁוֹ תִּבְחַל.** תמאס, תקוץ. 7. **לְהַקְדִּישׁ לָהּ כָּל מוֹשֶׁךְ זְמָנוֹ.** מלהקדיש את כל הזמן ללימוד התורה. 8. **כִּי אֵין טַבְעוֹ מְנִיחוֹ לְהַשְׁתַּקֵּעַ בְּדַבְרֵ אַחַד תְּמִיד, וּמְכַל שְׁכֵן בְּדַבְרֵי תוֹרָה.** האדם נוטה לפזר את התעניינותו לתחומים שונים ולא להתמסר לדבר אחד, בוודאי קשה לו להתרכז בדברי תורה.

9 והבטלה תתחלק לשתיים:

א. שיהיה כרצונו. כלומר, לא יתחיל

א. ¹⁰שלא בשעת הלמוד - ¹¹לא יודרו לאחז בתורה ולהגות בה, ¹²ויתרצה להאכיד זמנו פתחו בדברים של מה בכך, ¹³כי קשה עליו לקבוע את עצמו לתלמודו על משך שעות, ¹⁴דבר יום ביומו. ¹⁵ירבה לדקדק על הספר שלומד בו ^(*)שיהיה כרצונו, ¹⁶מהרפוס שהפין בו, ¹⁷ועל המקום - שיהיה דוקא במקום קביעותו ¹⁸ועל

ביאורים

9. והבטלה תתחלק לשתיים. ניתן לסווג את הבטלה והעצלות מלימוד התורה לשניים, לפי אופיה וזמניה. 10. שלא בשעת הלימוד. הסוג האחד הוא בטלה שניכרת לפני זמן הלימוד. 11. לא יודרו לאחז בתורה ולהגות בה. האדם מתנהל לאיטו ואינו ממחרת לגשת ולהתחיל בלימוד התורה. 12. ויתרצה להאכיד זמנו בתורה בדברים של מה בכך. לא איכפת לאדם לבזבז את זמנו בעניינים של הבל ושטות. 13. כי קשה עליו לקבוע את עצמו לתלמודו על משך שעות. משום שקשה לו להתרכז בלימוד במשך שעות ארוכות. 14. דבר יום ביומו. מדי יום ביומו. 15. ירבה לדקדק על הספר שלומד בו שיהיה כרצונו הבטלה לפני זמן הלימוד מתבטאת גם בכך שהאדם מוצא תירוצים מדוע לדחות את הלימוד. הוא מתעקש על כך שהלימוד ייערך כפי התנאים הנוחים לו, למשל: ירבה לדקדק על הספר שלומד בו שיהיה כרצונו. כשהספר אינו כרצונו, הוא רואה בכך סיבה להימנע מלהתחיל בלימודו. 16. מהרפוס שהפין בו. הספר צריך להיות בדפוס שמוצא חן בעיניו. 17. ועל המקום - שיהיה דוקא במקום קביעותו. מקום הלימוד צריך להיות זה שהוא רגיל בו. אם לאו - לא ילמד. 18. ועל שאר ההכנות. וכן יתר ההכנות ללימוד התורה - אם אינו כרצונו, כבר מוצא בכך סיבה לבטלה.

עיונים

בלימודו עד שימלאו לו תנאים נוחים בכדי לעסוק בתורה, וביתיים עד שישגי כל מאווייו בטל הוא מן הלימוד. עוד חסרון יש, שבכזה לימוד לא יוכל לזכות לכתרה של תורה, מאחר ואינו מוכן להתמסר ללימוד התורה גם בהיותו עומד בתנאים פחותים.

ודבר זה מבואר בדברי חז"ל שאמרו (אבות ו, ד): "כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל. אם אתה עושה כן, אשריך וטוב לך, אשריך בעולם הזה, וטוב לך בעולם הבא". ופירש רש"י ועוד מפרשים, שאין הכוונה שחיי צער הם תנאי להשגת התורה, ושגם עשיר צריך לחיות חיי צער כדי ללמוד תורה, אלא הכוונה, שגם אם אין ידו של אדם משגת כדי פרנסתו, עליו לעמל בתורה מתוך הדחק. ועוד, שאם ישהה מללמוד עד שיתפרנס וכדומה, עלול הוא להיפטר מן העולם קודם שיסיק ללמוד.

וכתב הרמב"ם (הל' ת"ת פ"ג ה"ב): אין דברי תורה מתקיימים במי שמרפה עצמו עליהם, ולא באלו שלומדים מתוך עידון ומתוך אכילה ושתייה, אלא במי שממית עצמו עליהם ומצער גופו תמיד, ולא יתן שנת לעיניו לעפעפיו תנומה, אמרו חכמים דרך רמז (שבת פג, ב): 'וזאת התורה אדם כי ימות באהל' (במדבר יט, יד), אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהלי החכמה, וכך אמר שלמה בחכמתו (משלי כד, י'): 'התרפית ביום צר כחכה', ועוד אמר (קהלת ב, ט): 'אף חכמתי עמדה לי', חכמה שלמדתי באף עמדה לי (ילקו"ש קהלת רמז תתקסח).

ובאבות דרבי נתן (פכ"ח ה"ה) אמרו: "רבי יהודה הנשיא אומר: כל המקבל עליו תענוגי העולם הזה, מונעים ממנו תענוגי העולם הבא, וכל שאינו מקבל תענוגי העולם הזה, נותנים לו תענוגי העולם הבא".

במסכת אבות (ה, כו) אמרו: "לפום צערא אגרא". בספר 'להורות נתן' האיר, שלכאורה דבר פשוט הוא שאם לומדים תורה מתוך הדחק, השכר יותר גדול, ומה איפוא מחדש לנו התנא באומרו: "לפום צערא אגרא"? אלא הפירוש הוא, כשאדם לומד מתוך צער, תורתו מתקיימת בידו יותר מאשר אם לומדה שלא מתוך צער. וזהו שאמר התנא "לפום צערא", כיון שיהיה לך צער בעת לימוד התורה ונתייחסת בייסורים, ולמרות הכל המשתכח ללמוד מתוך אהבת התורה, הרי זה עצמו השכר הכי גדול, שעל ידי כך התורה הופכת לעצם מעצמן ולבשר מבשרך.

חוסן

מאמר א

יהושע

שָׂאָר הַהֶכְנוֹת. ¹⁹ וְאִם לֹא יִהְיוּ כְרֻצוֹנֵנוּ לְשַׁעֲתוֹ, יִפְנֶה וְיִלְךְ לֹא מִבֵּית תַּלְמוּדוֹ. ²⁰ וְכֵן אִם הָעֵת לְלַמֵּד אֶז קֶצְרָה, כְּגוֹן: קֶדֶם סְעֵדַת שְׁחֵרִית אוֹ תַפְלַת הַמִּנְחָה וְכִיּוֹצֵא. ²¹ וְהָעֵנִין שְׁצָרִיךְ לְלַמֵּד עִתָּה קֶשֶׁה הַמּוֹשֵׁג – ²² יִבְחַל בּוֹ וְלֹא יֵאבֶה לְגִשָׁת אֱלֹיו, ²³ וְרִבּוֹת מְאֹד כִּיּוֹצֵא בְדַבְרִים אֱלֹו אֲשֶׁר לֹא יַעֲדְרוּ וְלֹא יִנְצְרוּ מֵאוֹהֶב הַכֶּפְטָלָה.

ב. כִּשְׁעַת הַלְמוּד. כִּי אִף בְּעֶסְקוֹ בְּתַלְמוּדוֹ, בְּעַצְלָתִים יִתְנַהֵג בּוֹ, ²⁵ יִתְנַמְנֵם אִף כִּשְׁלֵא תֵאֲנַסְנוּ שְׂנֵה, ²⁶ וְיִדְמָה שֶׁהוּא תֵאֵב לְאֶכֶל כְּהִיּוֹתוֹ שְׁבַע. ²⁷ יִלְאָה וְיִיעֵף מִכְּבִּילִי

ביאורים

19. ואם לא יהיו כרצונו לשעתו. אם זמן הלימוד אינו כפי רצונו, יעזוב את מקום הלימוד ויפנה לעסקיו.
20. וכן אם העת ללמוד אז קצרה. אם הזמן העומד לרשותו ללימוד קצר, הוא מעדיף שלא לנצל אותו, אלא להתבטל.
21. והענין שצריך ללמוד עתה קשה המושג. תירוץ נוסף לבטלה הוא אופי הסוגיה הנלמדת. אם מדובר בסוגיה קשה שיש ללמוד בעיון ובמאמץ כדי לתפוס ולהבין אותה.
22. יבחל בו ולא יאבה לגשת אליו. יעדיף להרחיקה מעליו ולא לבחור בה.
23. ורבות מאד כיוצא בדברים אלו אשר לא יעדרו ולא יבצרו מאוהב הכטלה.
24. כשעת הלימוד, כי אף בעסקו בתלמודו, בעצלותים יתנהג בו. הסוג השני של המתרפים בלימוד התורה הם אלו שלומדים ברישול ובלא חשק וחיות.
25. יתנמנם אף כשלא תאנסנו שינה. ינמנם גם כשהשינה לא תתקוף אותו.
26. ידמה שהוא תאב לאכול כהיותו שבע. ידמיין לעצמו שהוא רעב, גם בשעה שגופו אינו זקוק למזון. כל מטרותיו היא לעשות "פסק זמן" מתלמודו.
27. ילאה

חוסן

מאמר א

יהושע

ב. יתיב למתני ולעי. הוסיף רבנו בהגה"ה, וז"ל: "ועל שני גדרי הבטלה האלה אמר (דברים כה, יח): 'ואתה עייף ויגע', כי 'עייף' הוא אחר שעסק במלאכה כבדה, או בא מן השדה והוא עייף, ואינו יכול להתחיל

שְׁתַּקְדֵּם לוֹ עֵמַל וְיִנְיָעָה. ²⁸ כְּמוֹ שְׂאֵמְרוּ וְז'ל בְּמִדְרָשׁ (אסתר רבה ג, ד), "כִּי־יִנְעַתַּ בֵּי יִשְׂרָאֵל" (ישעיה מג, כב) – ²⁹ יִתִּיב מִשְׁתַּעִי כִּלְא יוֹמָא וְלֹא לְעִי, ^(ב) יִתִּיב לְמַתְנֵי וְלְעִי. ³⁰ יִצִּיר בְּדַמְיוֹנֵנוּ כִּי יֵשׁ לוֹ כְּמַה הַכְּרַחֵי

עשות דבר. ו"יגע" הוא העושה מלאכתו בעצלתיים ומיגע בה, "עכ"ל. הנה, בלעם נבואתו על ישראל אמר: "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל" (במדבר כג, כא), לדברי האור החיים' הקדוש, הבחין כאן בלעם במעלתם של ישראל, שאף על פי שיגיעים הם בתורה, אינם חשים בעייפות וטורח. וכך לשונו: "שהצדיקים, הם שעושים מצוות וכל עסקם בתורה, אינם מרגישים שיש להם עמל, אלא אדרבה, כאדם המרוויח וכאדם המשתעשע בשעשועים, לרוב חשקם בתורה".

בענין זה ידוע משלו של המגיד מדובנא בביאור הפסוק: "ולא אותי קראת

ביאורים

28. כמו שאמרו וז'ל במדרש: 'כי ינעת בי ישראל'. לשון הפסוק: "ולא אותי קראת יעקב כי ינעת בי ישראל". ישעיהו הנביא מוכיח את עם ישראל שבדורו, דור אחז מלך יהודה על שאינם קוראים בשם ה'. הם עובדים עבודה זרה, מפני שעייפו מעבודת ה'.
29. יתיב משתעי כלא יומא ולא לעי יתיב למתני ולעי. יושב ומספר דברים בטלים כל היום, ובפטופטיו אינו עייף ואינו יגע, ורק כאשר יקום להגות בתורה, מיד הוא נעשה תשוב ורדום.
30. יציר בדמיונו כי יש לו כמה הכרחי הרשות או דברי מצווה לעזוב כשבילין תלמודו. אהבת הבטלה ועצלותו מלימוד התורה יגרמו לו לדמיין לעצמו, כי הוא צריך בחיפות להפסיק מן הלימוד ולהתעסק בכמה עניינים הכרחיים על אף שהם דברי רשות ולא מצווה.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

הַרְשִׁוּת, או דְּבָרֵי מִצְוָה לְעֹזֵב
בְּשִׁבְלֶךְ תִּלְמוּדוֹ, ³¹ וְאֵין דְּבָר וְלֹא
חֲצִי דְבָר. ³² הַפֶּךְ מִמָּה שֶׁנֶּאֱמַר בְּרוּךְ
הַמֶּלֶךְ עֲלֵיו הַשְּׁלוֹם (תהלים קיט, נט):
(ג) "הַשְּׁבִתִי דְרָכַי" - (ובְּאֲרוֹ ז"ל

יעקב כי יגעת בי ישראל" (ישעיה מג, כב): משל לסוחר שבא ממדינת הים, בהגיעו לנמל ביקש מאחד הסבלים שעבדו שם, שיעלה לאנייה, ויביא את חבילותיו לביתו. כאשר הגיע הסבל

לבית הסוחר פרק את משאו והניחו מחוץ לביתו, נקש על הדלת ונכנס פנימה מתנשם ומתנשף, וביקש את שכרו, אמר לו הסוחר: "החבילות שהבאת אינן שלי". שאלו הסבל: "וכי מנין לך זאת, הרי לא ראית כלל את החבילות שהבאתי, הן מונחות בחוץ ליד הדלת?" השיב לו הסוחר: "חבילותיי הן חבילות קטנות של יהלומים, אילו הבאת אותן בודאי לא היית מזיע ומתנשף כל כך, ומאחר שראיתי עד כמה התעייפת, הבנתי שבוודאי לא את הסחורה שלי הבאת".

כך אומר הקב"ה: "ולא אותי קראת יעקב - כי יגעת בי ישראל". כלומר, מהיכן ידעתי כי לא קראת בשמי? על ידי שראיתך עייף ויגע, שהרי דרך הצדיקים העוסקים בתורה ובמצוות, שאין הם חשים עמל וטורח בעבודתם, אלא אדרבה, יש להם טעם ועונג במצוה.

משל זה הוא אחד משלושת המשלים של המגיד מדובנא, אשר האדמו"ר מקוצק זצ"ל אמר עליהם שנאמרו ברוח הקודש.

ג. השבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך. במדרש רבה (ויקרא לח, א) איתא: "אמר דוד, ריבונו של עולם, בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר: למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך, והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, הדא הוא דכתיב (תהלים קיט): 'ואשיבה רגלי אל עדותיך'". ובחידושי הרד"ל שם כתב: מפני שהיה רגלי ואוהב לילך שמה תמיד, לכך היו רגליו מובילות אותן מעצמן שמה, כענין מה שאמר הלל הזקן (סוכה גג, א): "למקום

ביאורים

31. ואין דבר וחצי דבר. ובאמת, אין שום סיבה מוצדקת ונכונה לעזוב בגינה את לימוד התורה. 32. הפך. מחשבותיו של אותו אדם הן הפך -

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

שאני אוהב, שם רגלי מוליכות אותי", כלומר: רגליו של אדם מוליכות אותו מעצמן למקום שלבו חפץ.

ויש להבין, מפני מה היה צריך דוד המלך לעשות זאת "בכל יום ויום" ולבחון את עצמו האם רגליו יוליכו אותו לבית המדרש, ולא עוד אלא שהיה "מחשב ואומר", מה פשר "אמירה" זו? ועוד יש לדקדק, דוד חישב ואמר "אני הולך", ולבסוף "היו רגלי מביאות אותי" כאילו מאליהן. ובכלל יש להבין, וכי בכל יום הוא חשב דווקא ללכת למקום אחר, וכי הוא לא רצה ללכת לבית המדרש? הרי כל מהותו של אדוננו דוד - "שבתי בבית ה' כל ימי חיי"!

אמנם, מובא בספרים הקדושים, שכאשר נכנס בלב האדם רצון לעשות מעשה מצוה, לא יאמר ולא יוציא בפיו את משאלת-לבו, גם אם לא יאמר "בלא נדר", וכל זאת כדי שלא לגרות עליו את היצר אשר יעשה כל אשר בכוחו למנועו ממעשה המצוה.

והנה, תורתו של דוד המלך היתה חביבה מאד לפני הקב"ה, וכמו שאמרו חז"ל "כי טוב יום בחצרין מאלף", טוב לי יום אחד שאתה יושב ועוסק בתורה מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח (שבת ל, א).

אלא מאי, ככל שהרבה דוד המלך לעסוק בתורה, כך היה היצר מתגרה בו ומכביד עליו ביותר. מה עשה דוד המלך, הערים על יצרו ונהג עמו בתחבולה ובהתחכמות כדי לערוב את השטן לבל יתגרה בו. וזהו ששינונו: "בכל יום ויום היה מחשב ואומר: למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך", וכך עלה בידו להתגבר על יצרו וללכת לבתי כנסיות ולבתי מדרשות. זהו שאמר דוד: "היו רגלי מביאות אותי", כאילו מאליהן, כיון שעשה זאת בנקל, לאחר שהערים על יצרו (חתם סופר').

ביאורים

33. לדרך פלוני אני הולך. למקום פלוני אני הולך. וז"ל המדרש (ויק"ר לה, א): "חישבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך", אמר דוד אל הקב"ה: בכל יום ויום אני הייתי מחשב ואומר: למקום פלוני, ולבית דירה פלונית, אני הולך. והיו רגלי מביאות אותי מאליהן לבתי כנסיות ולבתי מדרשות. הדא הוא דכתיב: 'ואשיבה רגלי אל עדותיך'. כביכול רגלי מוליכות אותי מאליהן לבית המדרש. ופירש

חוסן

מאמר א

יהושע

הולך, לְדוּךְ פֶּלֶן אֲנִי הוֹלֵךְ) – "וְאִשִּׁיבָה רַגְלִי אֶל-עֲדֹתֶיךָ".
 וְרַבּוֹת בְּיֹצֵא בָּזָה יִמְצְאוּ לְאוֹהֵב הַבַּטְלָה בְּטַבְעוֹ,³⁴ לֹא
 שֶׁהַדְּבָרִים בְּעֵצָמָם כְּדֹאִים לְמִשְׁכּוֹ מִבֵּית הַסֶּפֶר,³⁵ אֲפֹס,
 שֶׁנַּעֲשׂוּ אֲצִלוֹ סַעַד לְיִצְרוֹ הָרַע³⁶ אֲשֶׁר יִבְחִיל בְּשִׁקִּידַת
 הַתּוֹרָה.

³⁷יָזָה הוּא הַקְּשָׁה שֶׁבַמְּפִרְיעִים,³⁸ כִּי הַטַּבֵּעַ קֶשֶׁה
 לְכַבְּשׁוֹ.³⁹ וְאִף אִם יוֹם אִזּוֹ יִשְׁקִיעֵנוּ בְּחָבֶל
 הַשִּׁקִּידָה,⁴⁰ עִם כָּל זֶה יִסְתַּעַר אַחֲרֵי זֶה⁴¹ לְפָרֵק עָלוֹ מַעַל
 צְנֹארוֹ,⁴² וְאִין אָדָם שְׁלִיט בְּרוּחוֹ לְכֹלֵא אוֹתוֹ כַּעַל בְּרַחוֹ,

ביאורים

הַרד"ל שם: "מפני שהיה רגיל ואוהב לילך שמה תמיד, היו רגליו מובילות אותו מעצמן שמה. כענין מה שאמר הלל (סוכה נג, א): 'למקום שאני אוהב - לשם רגלי מוליכות אותי'".³⁴ לא שהדברים בעצמם כדאים למשכו מבית הספר. סיבות אלה אינן סיבות אמיתיות ומוצדקות כדי להוציאו משקידת התורה.
³⁵ אפס, שנעשו אצלו סעד ליצרו הרע. רק שנעשו אותן סיבות עזרה ותמיכה לפיתוי היצר. ³⁶ אשר יבחיל בשקידת התורה. היצר ימאס ויקוץ בלימוד התורה. ³⁷ וזה, העובדה שהלומד חסר השקידה ואוהב הבטלה מטבעו. הוא הקשה שבמפריעים. ³⁸ כי הטבע קשה לכבשו. נטייה המוטבעת בנפש האדם מלידה ומושרשת בטבעו, קשה להשתלט עליה ולדכאה. ³⁹ ואף אם יום או יומים ישקיענו בחבל השקידה. גם אם יתגבר האדם על טבעו וישתקע בשקידת לימוד התורה במשך יום או יומיים. ⁴⁰ עם כל זה יסתער אחרי זה. לאחר מכן יתקוף אותו יצרו בכוח. ⁴¹ לפרוק עולו. לפרוק את עול התורה ושקידתה. ⁴² ואין אדם שליט ברוחו לכלוא אותו בעל כרחו.

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

ד. ותשית לו עצות להימלט ממפריעה. בענין נטילת עצה מן התורה מצינו ברמב"ם (סוף הלכות תמורה) שכתב: "אף על פי שכל חוקי התורה גזירות הם, ראוי להתבונן בהן, וכל שאתה יכול ליתן לו טעם תן לו טעם, אמרו חכמים הראשונים שהמלך שלמה הבין רוב הטעמים של כל חוקי התורה". ולהלן שם כתב: "ורוב דיני התורה אינן אלא עצות מרחוק מגדול העצה, לתקן הדעות ולישר כל המעשים, וכן הוא אומר: 'הלא כתבתי לך שלשים' [פירוש, תורה נביאים וכתובים] במועצות ודעת [שיש בהם עצה ודעת] להודיעך קושי אמרי אמת, להשיג אמרים אמת לשולחך", עכ"ל. וענין זה אינו בדרך 'גורל' ו'פסוק לי פסוקיך', אלא הוא בדרך התבוננות במשפטי התורה, לקחת מהם עצה ותושיה בכל הנהגות החיים. ואיתא בילקוט תהלים תקע"ו על הפסוק בפרק קי"ט "בפקודיך אשיחה וגו'

ביאורים

האדם אינו מסוגל לשלוט ברוחו, להילחם נגד טבעו ולכבושו בכוח כשהדבר נעשה נגד רצונו. ⁴³ וצריך לשית עצות ותחבולות. ועל כן צריך לחשוב ולהעלות עצות ותחבולות ולחפש דרך. ⁴⁴ להטותו לרוח בינתו. באיזה אופן יש לכוון את טבעו לפעול לפי הבנת שכלו. כלומר, כיצד להימנע מבטלה כפי שהשכל מלמד ושואף. ⁴⁵ משרת התורה. עול לימוד התורה. ⁴⁶ באהאזו בה היא תאשרו להתדבק בה. עצם הקבלה ללימוד תורה תחזק ותדריך את האדם כיצד להידבק בה. ⁴⁷ ותשית לו עצות להימלט ממפריעה. התורה עצמה תלמד את האדם כיצד להימלט ממפריעה. ⁴⁸ גם עדותיך שעשועי אנשי עצה. תורתך היא עסקי, והיא משמשת כחבר המייעץ לי ומדריך אותי בכל מעשי.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

בחקתיך אשתעשע", בר חטיא אמר: למדתיך תורה דרך ארץ, שאם יעשה אדם ספינה שתהא עומדת במים יעשה רוחבה אחד משה [באורכה] וגובהה אחד מעשרה [באורכה], מתיבתו של נח, שנאמר: 'שלוש מאות אמה אורך התיבה חמשים אמה רוחבה ושלושים אמה קומתה' וכו'. וכענין זה אמרו בב"ר פרק ל"א סי' י'. ופירש ב'עץ יוסף', שהמדרש מפרש ש'אשיחה' במילי דעלמא על ידי תורה, ו'אשתעשע' במילי דעלמא על ידי דברי תורה, וזה כענין דברי הרמב"ם הנ"ל שיש ללמוד מהתורה כל הנהגות החיים, ואפילו ענין זה איך לבנות ספינה שתהא עומדת במים. ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא!

ובספר 'כד הקמח' בענין 'סוכה' (בסופו) כתב: והנה דוד המלך ע"ה היה מתנהג על פי התורה השלימה, והיו כל מעשיו שלמים, וכל מה שהיה עושה היה מתייעץ בתורה, הוא שאמר 'גם עדותך שעשועי אנשי עצתי, עכ"ל. ויש לכלול בזה את הענין הנ"ל.

והגאון רבי שמחה זיסל מקעלם זצ"ל כשהיה נבון באיזה ענין שלו או ששאלוהו אחרים, היה מתבונן ומחפש עצה בפרשת השבוע. והיה אחד ששאלו האם ליתן כל כספו לגוי אחד בעיסקא, ואותו גוי היה ידידו ונאמן עליו, ואותו שבוע היה פרשת חיי שרה והתבונן בפרשה ואמר לו: הנה אליעזר היה עבדו הנאמן של אברהם ובן משק ביתו, ואף על פי כן בדבר שנוגע לכל עתידו של אברהם לא סמך עליו והוצרך להשביעו שלא יקח אשה מבתו הכנעני. ועל כן עצתי לך שלא תסמון עליו. הלה לא שמע לעצת התורה, ולבסוף כיחש בו הגוי והפסיד את כל ממונו. ואולי הוא מהענין הנ"ל ליתול עצה מהתורה דרך התבוננות, ופרשת השבוע היא סוגיא שעוסק בה ויותר בנקל למצוא בה את מבוקשו.

ומצינו עוד אופן של נטילת עצה מן התורה, ב'כתר ראש' אות ס"ט, וז"ל: אמר רבינו [רבי חיים מוולאזין זצ"ל] ליקח עצה מהתורה, היינו שילמוד בחשק רב, עד שידמה לו כלומד לשמה, [ענין לשמה ביאר בנפש החיים שער ד'] ואז לחשוב על המבוקש אם לעשות או לאו, וכפי שיעלה על הדעת אז, כן יעשה, וזו היא עצת התורה, עכ"ל. [ובנוסח אחר נוסף כאן: כמו שכתוב 'לי עצה ותושיה' (משלי ח, יד). ועיין ספרי האזינו פיסקא שכב: ואין עצה אלא תורה שנאמר לי עצה ותושיה].

והביאור בזה, שעל ידי שיעסוק בתורה לשמה, יתדבק לשעתו בשכל התורה "פקודי ה' ישרים", ואז יוליכו שכלו ישר בעצה נכונה.

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

שְׁעֵשְׂעֵי אַנְשֵׁי עֲצָתִי⁴⁹. אֹלָם לְהַתְחִיל לְאַחֵז בָּהּ⁵⁰ נִעְרִיךְ פֶּה מְעַרְכֵת עֲצוֹת שׁוֹנוֹת לְעִשׂוֹתֶם⁵¹ סֵעַד לְלִמּוּד הַמוֹסֵר, הַמְתִּיחֶם לְהַגְיִין תּוֹרַתְנוּ הַקְּדוּשָׁה⁵², וְכִאֲמֹר בְּמִבּוֹא הַמַּאֲמָר.

ובפירוש 'עין אליהו' על הירושלמי פאה פ"ח ה"ו (ונדפס בעין יעקב) כתב: "שמעתי שהנהוג היה מקדם בקרתא רבתא ווילנא, שהפרנסים שהיו בימים קדמונים כהש"ך וכדומה, בעת שישובו לפקח על עסקי ציבור היו אומרים

מתחילה דברי תורה, ואחר כך עיינו בעסקי הציבור, וכן שמעתי שאומרים על הגאון הגדול הקדוש מו"ה חיים מוולאזין זצ"ל, כשנצרך אדם לעצתו אין יעשה בעסקיו, למד מתחילה, וכפי שהיה בהסכמתו אחר הלימוד כן יעץ אותו, והוא שהתורה אומרת 'לי עצה ותושיה', שהיא נותנת לי עצה איך לעשות. ובספר 'נטעי איתן' כתב בשם רבי חיים ז"ל שאמר סמך לזה מהכתוב 'רבות מחשבות בלב איש' ואינו יודע מה יעשה, אז 'ועצת ה' היא תקום' (רפדוני בתפוחים עמ' רמח).

ביאורים

- 49. **אולם להתחיל לאחוז בה.** אכן, התורה היא המדריכה, המחזקת ומורת הדרך, אולם כדי לפסוע את הצעד הראשון ולהתחיל בלימוד התורה.
- 50. **נעריך.** נערוך לשם כך.
- 51. **סעד ללימוד המוסר המתיהם להגין תורתנו הקדושה.** סיוע ועזר ללימוד המוסר שהוא המעורר את הלב לשקידת התורה ולמלחמה ביצר.
- 52. **וכאמור במבוא הספר.** במבוא לספר כבר נאמר ש"אל המוסר צריך לצרף גם ההתחכמות בעצות, ומה שלא תספיק יד המוסר יעזרו התחבולות".

א. וְלִשׁוֹם אֶל לְבוֹ, פִּי כִבֵּד עֲבוֹדַת
הַשְּׂקִידָה לֹא יֵאָרְכוּ לוֹ יָמִים בּוֹ,
וְלֹא יִמְשָׁךְ זְמַן רַב אֲשֶׁר יִצְטָרֵף
לְכַף אֶת יִצְרוֹ בַּחֲזָקָה, פִּי בַּהֲרָגִילוֹ
אֶת עַצְמוֹ לְשִׁקְדָה עַל תְּלַמּוּדוֹ מִשְׁךָ
זְמַן,⁴ הִנֵּה הַהֲרָגָל⁵ וְזִכּוֹת הַתּוֹרָה
שֶׁלְמֹד בְּצַעַר,⁶ יַפְעַל בּוֹ לְהַחֲלִיף
טַבְעוֹ,⁷ וְלֹאֲמִין שְׂקִידָתוֹ יוֹם יוֹם. וְכִמּוֹ שְׂאֲמָרוֹ רַבּוֹתֵינוּ
וְלֹ (דְּכָרִים רַבָּה ז, ג): נְמַשְׁלָה הַתּוֹרָה בְּשִׁמְךָ, דְּכַתִּיב (שיר
הַשִּׁירִים א, ג): "שִׁמְךָ תּוֹרַתְךָ שִׁמְךָ", מִה שִׁמְךָ זֶה הִתְחַלְתָּ מֵר
וְסוֹפוֹ מְתוֹק,^(א) כִּן הֵם דְּכָרֵי תּוֹרָה,⁹ אֲדָם מְצַטְעֵר בָּהֶם

ביאורים

1. לשוים אל לבו. על האדם להזכיר לעצמו, ש-2. כובד עבודת השקידה לא יארכו לו ימים בו. הקושי בקניית ההרגל לשקוד בלימוד התורה אינו אורך זמן רב, שכן לאחר זמן קצר של עבודה יתרגל בה האדם, והשקידה תיעשה קלה בעיניו. 3. ולא ימשך זמן רב אשר יצטרך לבוץ את יצרו בחזקה. כיבוש היצר בחזקה לא ימשך לאורך ימים. 4. הנה ההרגל. שהוא הכוח הטבעי. 5. זכות התורה שלמד בצער. שהוא הכוח הסגולי. 6. יפעל בו להחליף טבעו. שניהם יועילו להפוך את טבעו של האדם מאהבת הבטלה לאהבת התורה. 7. ולאמין שקידתו יום יום. ועוד יועילו לטעת את ההרגל ללמוד ולשקוד, עד שהדבר ייחפך בעיני האדם למעשה קל. 8. תחילתו מר וסופו מתוק. קודם כתישת הזיתים, בעוד השמן אצור בזית, הוא מר, אולם לאחר הכתישה השמן נעשה מתוק, צלול ונעים. 9. אדם מצטער בהם כתחילה. היגיעה והעמל

עיונים

תמצא בארץ החיים'. ומאי 'לא תמצא בארץ החיים', וכי בארץ המתים תמצא, אלא שלא תמצא תורה שבעל פה אצל מי שיקשש עונג העולם, תאווה וכבוד וגדולה בעולם הזה, אלא במי שממית עצמו עליה... שהיא [תורה שבעל פה] קשה ללימוד, ויש בה צער גדול, שהיא משולה לחושך, שנאמר (ישעיה ט, א): 'העם ההולכים בחושך ראו אור גדול', אלו בעלי התלמוד שראו אור גדול, שהקב"ה מאיר עיניהם באיסור והתור, בטמא וטהור... "עכ"ל. תלמידי חכמים אינם עוזבים סוגיא קשה, אדרבה, הם עמלים ויגיעים עד שהקב"ה מאיר את עיניהם ומבינים את הסוגיא.

כתב המאירי במשלי על הפסוק (ג, יא): 'הון מהבל ימעט וקובץ על יד ירבה', וז"ל: "בענין החכמה תפרשהו על אחד משני אלו וכו', והשני שלא יתרושל להתייאש מצד ראותו קשי לבבו ומיעוט הבנתו, כי כמה פעמים ראינו אנשים קשים בלימודם מתחילתם, ומצליחים בסופם, עם רוב התמדתם ושקידה מעט מעט", עכ"ד.

וכתב רבי חיים קניבסקי זצ"ל בספר "ארחות יושר" (ערך תורה), וז"ל: "יש בחורים שחושבים שהתורה תלך להם קל, וכשרואים שלא הולך קל, חושבים שאין מסוגלים ללמוד ומתייאשים, וסופם שמפסיקים ללמוד. וזה טעות גדולה, שהתורה אי אפשר שתלך קל, כמו שכתוב במגילה (ו, ב): 'אם יאמר לך אדם לא יגעתי ומצאתי, אל תאמן', כי אין התורה נקנית אלא בעמל ויגיעה..."

והרצוה להיות תלמיד חכם אמיתי, צריך לשקוד הרבה על התורה וללמוד בהתמדה. והדבר ידוע בישיבות, שלא הבעלי כשרון הצליחו בדרך כלל, אלא המתמידים, והחילוק בין בעל כשרון לשאינו בעל כשרון, הוא שמי שאינו בעל כשרון, צריך ללמוד הענין עוד חצי שעה או שעה, אבל אחר כך שניהם שווים, ואפילו מי שחלש מאד בכישרון, אם יתמיד, כבר הבטיחו חז"ל שיצליח [ובלבד שיהא ירא שמים], כמו שאמרו במגילה (שם): 'יגעתי ולא מצאתי אל תאמין'. ועיין ב"חיי עולם" מאמרו "זללה" (ח"ב פ"ב), שהביא מ'חוט המשולש' מעשה בבחור אחד בן שבע-עשרה שבא לה' חתם סופר" ורצה ללמוד, והוא לא למד מעולם, וה' חתם סופר" קיבל אותו וביקש לבחורים שילמדו אתו, והוא היה קשה לשמוע, וממהר לאבד, ולא הצליח כלום. ומכל מקום, מרוב שקידתו לא עזב התורה, ובמשך הזמן הצליח וגם עשה פרי, ונעשה תלמיד חכם גדול ורב בעיר גדולה, ונוכר הרבה פעמים בתשובות "חתם סופר", ע"ש.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

יִזְתֵּר מִמָּה שֶׁקִּשְׁשָׁה לוֹ עֵתָה הַשְּׁקִיפָה עָלָיו. וְכֵן כָּתַב בְּחֹזֶקת הַלְּבָבוֹת שֶׁעַר הַתְּשׁוּבָה (פרק א): ²¹ **מִי שֶׁרוּצָה לְהִגִּיעַ לְרִצּוֹן בּוֹרְאוֹ, ²² יִבְנֶנּוּ בְּפֶתַח הַצַּר שֶׁנִּכְנְסוּ מִמְּנוֹ הַחֲסִידִים הַסּוֹבְלִים. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.**

וְהִדַּע וְתִשְׁכַּח, כִּי ²³ כָּמוֹ (שְׁהַמְדוּת הֵן לְטוֹב הֵן לְהַפְכוֹ, ²⁴ רָבָם

(לב): "טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר", כי בניצוח היצר, שתי מדרגות זו למעלה מזו: א. לחוס בו ולהתגבר עליו. ב. למשול עליו, כי לא יצטרך למלחמה. למשל, הבולם פיו בשעת מריבה ובלבבו יחרה לו, עדיין לא נצח יצרו, ואינו מתואר רק 'מתגבר במלחמתו', כי יעצור בחזקה בעד זמותו לבל יעבר פיו.

אמנם המשים עצמו כמי שאינו, שאף התעוררות של כעס לא ימצא בו, זה יתואר בשם 'מושל ברוחו'. וכן הענין במלחמה החיצונה את אויבים בשער, הנה בהיותו לוחם על עיר ומתגבר במלחמתו יתואר ב'גבור', אולם כאשר יכניעה וילכדה יתואר בשם 'לוכד עיר'. וידוע כי המלחמה הפנימית קשה ומעולה מן החיצונה, לזה יחס האחד מול האחר, ואמר "טוב ארך אפים", שרק מאריך אפו בפועל, אבל נחמד בו חימה טוב "מגבור" הלוחם ומתגבר, ואולם "מושל ברוחו", שכבר משל ביצרו ונצחו, הנהו טוב ממי שכבר לכד עיר, עכ"ד.

ג. שהמדות וכו' רובם נטועים כנפש האדם מלידה וכו', מה שהאדם מוכשר ומוכן להחליף טבעו על ידי הלימוד וההרגל. האדם בכוח עמלו ויגיעו

ביאורים

21. מי שרוצה להגיע לרצון בוראו. מי שרוצה לזכות למלא את רצון בוראו.
22. יכנס בפתח הצר שנכנסו ממנו החסידים הסובלים. עליו להיכנס באותו פתח דחוק וצר שדרכו נכנסו החסידים הסובלים בעולם הזה למען כבוד שמו יתברך.
23. כמו שהמדות הן לטוב הן להפכו. כשם שגם המידות הטובות וגם המידות הרעות.
24. רובם נטועים כנפש האדם מלידה ומכטן ומהריון.

עיונים

יכול לשנות טבעיים והרגלים שמושרשים בו בנפשו מהריון ומלידה, ולקנות טבעיים ותכונות חדשות שלא היו בו מקודם, כי גדול כוח היגיעה והעמל לזכות למידות וקניינים חדשים בקרבו עד שהם יהפכו להיות לדבר שבטבע. במדרש תנחומא (פרשת ויקהל) אמרו: "שלשה שמות נקראו לו לאדם. אחד: מה שקוראים לו אביו ואמו. ואחד: מה שקוראים לו בני אדם. ואחד: מה שקונה הוא לעצמו. טוב מכולן, מה שקונה הוא לעצמו! תדע לך, שהרי בצלאל, על ידי שקנה שם טוב, זכה שיעשה מלאכת המשכן. וכתוב (משלי כב, א): 'נבחר שם מעושר רב מכסף ומזהב חן טוב'. מנין, ממה שקראו בענין (שמות לה, ל): 'ראו קרא ה' בשם בצלאל וכו'".

רבי גרשון אדלשטיין זצ"ל ביאר את דברי המדרש, שהנה בכל דבר, השם שבו הוא נקרא, מעיד על מהותו ותכונתו. כך גם שם שנקרא בו האדם רומז ומגלה את מעלתו ומהותו הפנימית. וזהו שאמר המדרש "שלשה שמות יש לו לאדם", ואין הכוונה על שם הפשוט שבו נקרא האדם בפי בני אדם, אלא על השם שמראה על מהותו ומעלתו הפנימית. והתכונות והמעלות הפנימיות שבאדם יכולות לבוא אליו משלש דרכים, ואלו הן:

הראשון, שם שקוראים לו **אביו ואמו**. ישנם מעלות שאדם זוכה בירושה מאביו ומאמו, מעלות ותכונות ההורים עוברות לילדיהם בירושה, ומהם נוצרות באדם תכונותיו ומידותיו, וכפי שאומרת המשנה בעדיות (פ"ה מ"ט): "האב זוכה לכן, בנוי ובכח ובעושר ובחכמה ובשנים" וכו'. זהו "שם שקראו לו אביו ואמו", שאביו ואמו משפיעים עליו שירש ויקבל תכונות ומעלות מסוימות שיש בהם. השם השני, הוא מה שקוראים לו **בני אדם**. ישנן מעלות שאדם רוכש מכוח סביבתו, בני האדם שהוא נמצא בקרבם משפיעים עליו לטוב ולמוטב, הוא לומד מהם והולך בדרכיהם עד שלבסוף מעשיהם ודעותיהם נהפכות להיות חלק מטבעו ומהותו. וכדברי הרמב"ם בהלכות דעות (פ"ו ה"א): "דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו, ונוהג כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמד ממעשיהם...".

אמנם יש עוד שם שלישי, והוא - "שם שקונה הוא לעצמו". כאשר אדם בעצמו מתייער ועמל בתורה ועושה מעשים טובים, הוא קונה לעצמו בעמלו שם חדש, מעלות ותכונות חדשות שלא היו בו קודם. השם הזה הוא הטוב והמובחר שבכולם, שהמעלה האמיתית של האדם היא כאשר המעלות באות לו מכוח עמלו ויגיעו,

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

נטועים בנפש האדם מלכה ומבטן ומהריון, ²⁵ כן מדת חלוף הטבע. ²⁶ כלומר, מה שהאדם הוא מכשר ומוכן להחליף טבעו, על ידי הלמוד וההרגל וכיוצא, ²⁷ איננה שנה בכל אדם, ²⁸ יש לך אדם שטבעו קל, ²⁹ ומוכן להתפעל להמיר טבעו אשר נוצר בה במהרה; ³⁰ ויש אדם שצריך זמן ארוך ודברים רבים הכובשים טבעו עד שתתחלף. ³¹ על כן תראה

שזה קנוי לו קנין אמיתי ונצחי, ובוהו הוא עולה ומתעלה עד אין סוף. ועל השם הזה אומר המדרש: "טוב מכולם שם שקנה הוא לעצמו!"
בצלאל זכה לקנות לעצמו שם טוב במעשיו הטובים, ובזכות זה זכה לעשות את מלאכת המשכן. נמצאנו למדים, עד כמה יכול האדם להתעלות מכוח עמל עצמי בקיום התורה והמצוות, עד כדי שיגיע למעלה כה נשגבה לדעת לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ, ולזכות לבנות את המשכן, מקום השראת השכינה הקדושה.

ביאורים

נחקקו בטבעו של האדם מאז היוולדו. ²⁵ כן מידת חלוף הטבע. באותו אופן גם היכולת לשנות את הטבע היא תכונה טבעית. ²⁶ כלומר, מה שהאדם מוכשר ומוכן להחליף טבעו. היכולת של האדם לשנות את הטבע שנקבע בו מאז היוולדו. ²⁷ איננה שווה בכל אדם. ומשום היותה תכונה טבעית, היא משתנה מאדם לאדם, ככל שאר המידות והתכונות שהתמזגות משתנה מאדם לרעהו. ²⁸ יש לך אדם שטבעו קל. יש אדם שהתכונות אינן כה מושרשות בקרבו. ²⁹ ומוכן להתפעל להמיר טבעו אשר נוצר בה במהרה. הוא מוכן לערוך שינוי בעצמו ולהחליף את טבעו בנקל. ³⁰ ויש אדם שצריך זמן ארוך ודברים רבים הכובשים טבעו עד שתתחלף. לעומתו יש אדם שנוקם למשך זמן ארוך של עבודה גדולה וקשה ולעצות ולהתחמקות רבות כדי להצליח להתגבר על טבעו ולשנותו לטוב. ³¹ על כן תראה שני בני אדם בטלנים

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

שני בני אדם בטלנים בטבעם בשנה, ועוסקים במלאכת החינוך בקניית ההתמדה בשנה, ³² לאחד עלתה בזמן קצר, והשני יאריכו לו ימים בה, ועם כל זה לא יאמר השני נואש, כי ³³ מדת חלוף הטבע קשה עליו, ³⁴ אבל ימים ידברו, ³⁵ ויש לו תקנה טובה, ^(ה) כי אחר אשר יקנה ההתמדה במשך הימים, ³⁶ אז יהיה בטוח עליה

ד. כי אחר אשר יקנה ההתמדה במשך הימים אז יהיה בטוח עליה יותר מהראשון. מאחר והשני עמל יותר מהראשון, הרי יש לו קנין עצמי במה שעמל, ולכן דברי התורה שלמד חודרים לעמקי נפשו וממלאים את לבו. ובספר 'מכתב מאליהו' (ח"ג עמ' 13) האריך לבאר את מעלת העמל שהיא קנין בנפש, וכה דבריו:

אדם העמל בדבר מסוים, מתקשר אליו כפי מידת עמלו, וככל שהיגיעה מתגברת, כך גם האהבה הולכת וגוברת. רואים אנו כי אדם שעמל לנטוע עץ וטורח בגידולו, נקשר אליו עד שמתחיל לאהוב אותו. הסיבה לכך היא, כי על ידי שהשקיע בו את כוחותיו, הוא רואה בעץ חלק מעצמו, מה"אני" שלו, ולכן הוא

ביאורים

בטבעם כשווה, ועוסקים במלאכת החינוך בקניית ההתמדה בשווה. אם תראה שני אנשים הדומים זה לזה ושניהם עמלים בחינוך עצמם, ומשתדלים במידה שווה בקניית מידת ההתמדה בתורה. ³² לאחד עלתה בזמן קצר, והשני יאריכו לו ימים בה. האחד יצליח לרכוש מידה זו בזמן קצר, והשני - רק לאחר זמן רב. ³³ מדת חלוף הטבע קשה עליו. הצלחתו הדחוקה אינה באשמתו, היא תלויה בטבעו השונה. ³⁴ אבל ימים ידברו. הימים הבאים יוכיחו את גודל מעלת עמלו בתורה. ³⁵ ויש לו תקווה טובה. לאחר עמל מרובה שהוא בוודאי רב יותר מעמלו של הראשון. ³⁶ אז יהיה בטוח עליה יותר מהראשון. מידת ההתמדה שקנה בעמלו תהיה עמוקה ומושרשת בו יותר מבאדם הראשון שעמלו לקנייתה היה מועט. דווקא המרובה לעמול

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

נסיעת הפרסה הידועה לו, שְקָרוּבָה לְעִיר, ⁵¹ מְנַסִּיעַת הַפְרָסָה בְּכָלִי יָדְעוּ שֶׁסְמוּכָה לְעִיר, ⁵² כִּי הַתּוֹחֶלֶת הַמְמוּשָׁכָה מִחֶלֶת לֵב ⁵³ וּמִמְכַדַּת עֲלִיו נָטַל יָגִיעָתוֹ. ⁵⁴ וְהַכְּתוּב אוֹמֵר (דברים ל, יב יד): "לא בשמים היא... ולא מעבר לים היא..." ^{55(ה)} כִּי קְרוֹב אֲלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד."

ה. כי קרוב אליך הדבר מאוד. ב'עיונים והוספות' ביאר בדברי רבנו, שהפסוק מורה לנו שני דברים: א. את גבול השגת התורה. ב. שהגבול קרוב מאד. וזהו כנגד שני הטעמים

וְעַל כֵּן יִתְאָזֵר הָאָדָם בְּתַקְוָה חֲזָקָה כִּי יִשְׁעֵתוֹ קְרוּבָה לְבוֹא, ⁵⁷ וְתִקַּל עָלָיו הַיָּגִיעָה מִשָּׁךְ הַיָּמִים. וְאִם יִתְרַפֵּה בְּמִלְאֲכָתוֹ, ⁵⁸ וַיָּמִים יֵאָחֶז בָּהּ וַיָּמִים יִתְעַצֵּל מִמֶּנָּה,

ביאורים

נסיעת הפרסה הידועה לו. כשידועה לו כברת הדרך שעליו לעבור קל לו יותר. 51. מנסיעת הפרסה בכלי ידועו שסמוכה לעיר. מנסיעה שהמרחק אל היעד אינו ידוע. 52. כי התוחלת הממושכה מחלת לב. אם אדם מיחל ומצפה לדבר מה, בלי לדעת מתי יגיע, הוא חש כאב לב, גם אם היעד בהישג יד. 53. ומכבדת עליו נטל יגיעתו. חוסר הידיעה מתי ישיג את חפצו מכביד עליו ומקשה את המאמץ הנדרש להשגת חפצו. 54. והכתוב אומר. על התורה, שהיא קרובה מאד. משמע שהמנסה לרכוש לו קנייני תורה מחפש דבר קרוב. 55. כי קרוב אליך הדבר מאוד. הקב"ה מעיד שהתורה קרובה, וממילא מתבטלת 'התוחלת הממושכה'. 56. יתאזר האדם בתקוה חזקה. יתחזק ויתמלא תקווה. 57. ותקל עליו היגיעה משך הימים. ובתקוה שיהיה לו קל לעמול ולעבוד בתיקון מידותיו. 58. וימים יאחז בה וימים יתעצל ממנה. יהיו ימים שבהם יתאמץ במלאכתו ויהיו ימים שבהם יתרשל.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

⁵⁹ אִזּוּ יֵאָרְכוּ לוֹ יָמֵי מַלְחָמָתוֹ, ⁶⁰ וְלָחֶם הַתּוֹשִׁיָּה ⁶¹ בְּעֶצְבֹּן יֵאָכַל כָּל יָמֵי חַיָּיו, ⁶² חוֹתֵר לְאַחֵז בָּהּ ⁶³ וְאִינוּ עוֹלָה תְּרָאָה כִּי הַנוֹסֵעַ" וכו', המביאים לכאב לב: א. עצם היחול ללא ידיעת הגבול, (והוא אפילו כשייחולו קרוב לבוא), וכנגד זה כתב: "הלוא תראה כי הנוסע" וכו', שאף על פי שמרחק הפרסה הוא אותו מרחק תמיד, עם כל זה עצם אי הידיעה הוא לו לכאב לב. ב. כשרחוקה תוחלתו, כואב לבו על שנמשכת ומתאחרת מלבוא. וכאמור, הפסוק שולל שני חששות אלו, וממילא בטל הכאב לב - "המכבדת עליו נטל יגיעתו", ע"כ.

ובכדי להבין עד כמה התורה קרובה אלינו, ומדוע היא כל-כך קרובה, ביאר בספר "המאיר לעולם" על הפסוק (דברים ל, יב-יד): "לא בשמים היא וגו' ולא מעבר לים היא וגו' כי קרוב אליך הדבר מאד בפניך ובלבבך לעשותו", שהנה במזון הגוף הכלל הוא, שכלל שהדבר יותר נצרך לחיי האדם, כך יותר קל להשיגו ויותר הוא מצוי בשפע. כגון, אויר לנשימה, אשר הוא ההכרחי ביותר לחיות האדם, לכך הוא מצוי בכל מקום ובכל זמן, אחריו המים, אשר משום נחיצותם לבריות הם מוכנים ומזומנים להן ללא טרדה יתירה.

בא הכתוב ומלמדנו שכמו כן הוא במזון הנפש, אשר כל כך חיונית היא התורה עבור האדם, עד שהיינו חייבים לעלות אחריה השמימה או לנדוד אל מעבר לים כדי להשיגה. אלא שדווקא משום נחיצותה, לפיכך "לא בשמים היא", ואף "לא מעבר לים היא", רק "בפניך ובלבבך לעשותו". שכן ממש כאוויר לנשימה המצוי בכל עת ובכל מקום, שאם לא כן הרי עד שיטרח להשיגו ימות חלילה, כך היא התורה, כיון שנפש האדם זקוקה לה בכל עת ומקום, לכך היא קרובה אליו מאד, ממש בפיו ובלבו, ללמדה ולקיימה בעל עת.

ביאורים

59. אז יארכו לו ימי מלחמתו. באופן זה מלחמתו עם היצר תהיה ארוכה. 60. ולחם התושייה. הוא התורה. 61. בעצבון יאכל כל ימי חייו. עמל ויגע יהיו תמיד מנת חלקו, מאחר שמאמציו הזמניים לא יצטרפו להביאו למטרתו, דהיינו, להחלפת טבעו מאהבת הבטלה לאהבת התורה. 62. חותר לאחוז בה. מתאמץ, שואף ומשתדל להחזיק בתורה. 63. ואינו עולה בידו. אינו מצליח,

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

לך. וְעָלְיוּ אָמַר שְׁלֹמֹה (משלי כא, כב):
 75 "עֵיר גְבוּרִים עָלָה חָכֵם וַיִּירָד עַז
 מִבְּמַחְהָה".

ומשיב בטוב, אבל מנין הוא יודע?! גמרא זו - הוא יודע מה שראה ב"קצות החושן", ותוספות זה - ראה ב"נתיבות המשפט" וכדומה, ויכול לרמות... אבל שם בעולם האמת, לכשיבוא לפני כסא דין בפמליא של מעלה, 'יאמרו לו: 'ערוך מה שלמדת!...' שם לא יוכל לרמות! וזהו מה שאמר הכתוב: 'נודע בשערים בעלה', כלומר: היכן 'נודע בשערים', אלו השערים המצוינים בהלכה, 'בעלה' - זה התלמיד חכם שנקרא בעלה של אשת חיל - היא התורה הקדושה! 'בשבתו עם זקני ארץ' - שם בפמליא של מעלה! [כידוע שצדיקי הדור הם יושבים בדיו ודנים את הדור שלהם, והם הם 'זקני ארץ'], שם לא יוכל לרמות... וסיים החפץ חיים בלשון זה: מה דוחקים בני הישיבות את עצמם? היאך יתכן שבחור יעזוב את הישיבה, ולא יהיה בקי לכל הפחות בשני סדרים גמרא!," עכ"ל ה'לב אליהו'.

ביאורים

75. עיר גבורים עלה חכם. הכובש את יצרו, מעלין עליו כאילו כבש עיר מלאה גיבורים (אבות דרבי נתן כג, א). 76. ויורד עוז מבמחה. וזוכה על ידי כך להשגת התורה (עין רשי"י על הפסוק שפסוק זה הולך על התורה).

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

ב. יַעַן הָיִיתָ טָבַע הַבְּטָלָה שְׁלֹו
 מִבֵּיאוֹ שִׁירְבוּ עָלְיוּ מִפְּרִיעִים
 מִכָּל צַד, 2 אִף שְׂאִין מִדוּתְיוֹ מְחִיבוֹת
 אוֹתָן. 3 לְמִשְׁלֵ: יִתְרַצָּה לְשׁוּחַ עִם
 בְּנֵי־אָדָם אִף שְׁמַטְבְּעוּ הוּא בּוֹדֵד,
 יִשְׁתַּקֵּעַ בְּשֵׁנָה אִף שְׁמַטְבְּעוּ אִינוֹ
 עֲצָל, וְכִיּוֹצֵא בְּאֵלוֹ הַרְבֵּה, 4 כָּכֵל
 רַבּוֹי הַמְּצִיאֹת וְהַעֲלִילוֹת אֲשֶׁר
 בְּתַבְל. 5 וְהַכֵּל הוּא מִצַּד שְׁבַחְהָה
 נִפְשׁוֹ בְּהַתְמַדַּת הַתּוֹרָה. וַיִּדְוַע (א) כִּי
 6 כְּבִישֵׁת דְּבָר שְׁמַטְבְּעוּ מְחִיבוֹת,

ביאורים

1. היות טבע הבטלה שלו מביאו שירבו עליו מפריעים מכל צד. בשל מידת הבטלה מתרבים המפריעים ללימוד התורה. מדובר גם במניעים קלים שמתרבים ומרחיקים את האדם מהלימוד, וזאת משום שטבעו של האדם מואס בלימוד. 2. אף שאין מידותיו מחייבות אותן. מתרבים גם מפריעים כאלו שמתבעו אין לו משיכה אליהם. 3. למשל יתרצה לשוח עם בני אדם, אף שמתבעו הוא בודד. הבטלן ירצה לדבר עם בני אדם ולהיות מעורב בפטפוטיהם, אף על פי שמתבעו הוא נוטה לבדידות ואינו רגיל לשוחח עם בני אדם. 4. ככל ריבוי המציאות והעלילות אשר בתבל. בכל מעשה אפשרי ובכל פעולה הקיימת בעולם, ובלבד שאלו ידחו מעליו את הלימוד. [כגון: אכילה - יתאוה לאכילה מרובה, אף שמתבעו אינו רעבתן. וכן על זו הדרך בכל מעשה ממעשי האדם]. 5. והכל הוא מצד שבחלה נפשו בהתמדת התורה. כל הפיתויים הללו נובעים מן העובדה שנפשו מואסת בלימוד התורה. 6. כבישת

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

^(ב) וּמָדַתוּ בּוֹ נִשְׁחָתָה, ⁸ קָשָׁה מָאֵד
⁹ מִמָּה שִׁיכְבַּד לְכַבֵּשׁ דָּבָר שְׂאִין
 טַבְעוֹ מְכַרְיָחוֹ לָזָה.

על כֵּן נִכּוֹן לוֹ ¹⁰ לְהַקְלֵ עָלָיו
 מַלְחָמָתוֹ בַּתְּחִלָּה, ¹¹ לְהַתְּחַקֵּת
 עַל מְפָרְעָיו מִן הַצַּד, וְלַעֲשׂוֹת לוֹ

גבורתו, כמאמרם ז"ל (אבות ד, א): 'איזהו גיבור הכובש את יצרו'. ויש בזה שתי בחינות: האחת, לעצור טבעו לבלי עשות רע. והשנייה, להפוך טבעו לעשות הטוב. והבחינה השנייה קשה מן הראשונה, כי כבד יותר לשנות את טבעו מלעצור בעד טבעו.

והאדם צריך לילך בהדרגה, בתחילה להיות סר מרע, היא הבחינה הראשונה, ואחר כך עשה טוב, היא הבחינה השנייה, עכ"ל.

כתב בספר 'לקוטי אמרים': אף שהאדם צריך לקיים כל התורה כולה, מכל מקום צריך האדם לבחון בנפשו הענין שקשה לו ביותר להתגבר עליו, וידע שבוודאי בא לעולם לתקן ולהשלים עצמו בזה. וב'עבודת ישראל' פירש בזה הא דאיתא בגמרא (שבת קיח, ב) 'אביך במה הוי זהיר', שהכוונה במה הוי זהיר טפי. וזהו גם הפירוש 'איזהו גיבור הכובש את יצרו', לא אמר 'הכובש את היצר הרע' אלא את 'יצרו', דהיינו את היצר המיוחד שלו.

ב. ומידתו בו נשחתה. ב'עיונים והוספות' ביאר שיתכן שכוונת רבינו בזה על פי מה שכתב לבאר בספרו 'דברי יהושע' (מאמר ב' פ"א), שבכל מידה הטבועה באדם אפשר להשתמש לטוב ולרע, ומחובת האדם להשתמש בבחירתו לכיון

ביאורים

דבר שטבעו מהיבנתו. קשה לכבוש מידה הנתועה בנפש וטבעו של אדם נוטה אליה ומכריחו לפעול לפיה. **7.** ומידתו בו נשחתה. מידה הטבועה בו מעצם טבעו ותולדתו. **8.** קשה מאד. קשה יותר לכבוש אותה. **9.** ממה שייכבד לכבוש **דבר שאין טבעו מכריחו לזה.** יותר מאיפוק ושליטה בכל עניין אחר שאין טבעו של אדם מושך אליו. **10.** להקל עליו מלחמתו בתחילה. כדי להקל את המלחמה ביצרו, יש לפתוח בצעד מקדים. **11.** להתחקות על מפריעיו מן הצד.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

¹² חוֹזָה וְגֵדֵר לְהִתְרַחֵק מֵהֶם, ¹³ וְאֵז
 מִמּוּלָא בְּהַעֲדֵר הַמְּנִיעוֹת הַקְּלוֹת
 יִהְיֶה לְבוֹ פְּנֵי לַעֲסַק בַּתּוֹרָה, ¹⁴ וְיִקַּל
 עָלָיו אֵז כְּבִישַׁת יִצְרֵה הַבְּטָלָה אֲשֶׁר לוֹ
 בְּטַבְעוֹ ¹⁵ מִצַּד שְׁנֵי דְבָרִים: ¹⁶ הָאֶחָד, כִּי
 יִכְרֵה הַסְּרוּנוֹ בְּיִתְרֵה אֲשֶׁר בְּלִי
 שׁוּם סִבָּה, ¹⁸ אֶף מְדוּמִית, ¹⁹ יֵאָהֵב
 הַבְּטָלָה, ^(ג) ²⁰ אֲשֶׁר זֶה תְּחִלַּת ²¹ פְּרִי

גם את מידתו הרעה להשתמש בה באופן החיובי (וכן במידות טובות להשתמש בהן באופן הראוי). [וענין זה מבוא באריכות בספר 'צדקת הצדיק' לרבי צדוק הכהן מלובלין אות מ"ז], וזהו כוונת המחבר באומר: "מידתו בו נשחתה" - שהשחית מידתו, בהשתמשו בה לרעה.

ג. אשר זה תחילת פרי

התועלת לכל שכ'ו' בחייתו מכיר חסרונו ולבו עליו יכאב. תחילת התשובה

ביאורים

להתגבר תחילה על המפריעים הצדדיים, היינו אלו שאינם נובעים מעצם טבעו, כי קל יותר לכבוש מפריעים אלו, שאינם מחמת טבעו, אלא בשל התרחקותו מן התורה. **12.** חוזה וגדר. גבול וסייג שיתרחק מאותם מפריעים "מן הצד". **13.** ואז ממולא בהעדר המניעות הקלות. כשלא יעמדו בפניו המפריעים הצדדיים שאינם מחמת טבעו. **14.** ויקל עליו אז כבישת יצר הבטלה, אשר לו בטבעו. ואז גם יקל עליו המאבק במפריעים שהם בטבעו. **15.** מצד שני דברים. רבנו בא להסביר מדוע אחרי שיתגבר האדם על מפריעיו הצדדיים, תקל עליו כבישת יצר הבטלה שהיא בטבעו. ומבאר שתי סיבות לדבר. **16.** האחד כי יכיר חסרונו ביותר. יכיר גודל חסרונו באהבת הבטלה. **17.** אשר בלי שום סיבה. בפרט שחסרונו הוא בלי שום סיבה להצדקת הבטלה. **18.** אף מדומית. אף לא סיבה דמיונית, לא אמיתית. **19.** יאהב הבטלה. הרי האדם יכיר באשמתו: הוא מואס בשקידה בתורה ללא שום סיבה מוצדקת. **20.** אשר זה. ההכרה בגודל חסרונו והחרטה באה בעקבותיה. **21.** פרי התועלת. הם המצמיחים תועלת לרפואה ולתיקון הנפש.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

התועלת²² לְכָל שָׁב וּמִתְחִיל לְלַבֵּת מִהַלֵּךְ הַתִּיקוֹן, ²³ כְּהִיּוֹתוֹ מִכִּיר חֶסְרוֹנוֹ וְלָבוֹ עָלָיו יִכָּאֵב. ²⁴ שְׁנִית, ²⁵ כִּי לֹא יִשְׁאֵר לְטַבְּעוֹ הָאוֹהֵב הַבְּטָלָה שׁוֹם עֶזֶר וְסִיּוּעַ מִן הַצַּד אַחֲרֵי אֲשֶׁר יִסִּירֵם מִמֶּנּוּ, ²⁶ וְאֵין יִשְׁלַף חֲרָבוֹ רַק עַל מִדְתּוֹ זֶה הַנְּשַׁחֲתָה,

היא הכרת החטא והחרטה שעליה. על ידי הכרת גודל החטא וחסרונו, מגיע האדם לידי חרטה על חטאו, ורבינו יונה בספרו 'שערי תשובה' שער א' כתב את ענין ה'חרטה', בעיקר הראשון מתוך עשרים עיקרי התשובה.

וכן הגדיר המ'סילת ישרים' פרק ד' את התשובה: "שבהיות השב מכיר את חטאו ומודה בו, ומתבונן על רעתו ושב ומתחרט עליו חרטה גמורה דמעיקרא כחרטת הנדר ממש שהוא מתנחם לגמרי, והיה חפץ ומשתוקק שמעולם לא נעשה הדבר ההוא, ומצטער בלבו צער חזק על שנעשה הדבר, ועוזב אותו להבא ובורח ממנו - הנה עקירת הדבר מרצונו יחשב לו כעקירת הנדר ומתכפר לו. והוא מה שאמר הכתוב (ישעיה ו, ז): 'וסר עוונך וחסאתך תכופר', שהעוון סר ממש מהמציאות, ונעקר במה שעכשיו מצטער ומתנחם על מה שהיה למפרע", עכ"ל. למדנו מדבריו שהעיקר המרכזי בשתשובה היא החרטה.

ביאורים

22. לכל שב ומתחיל ללבטת מהלך התיקון. למי שבא לתקן מעשיו.
23. כהיותו מכיר חסרונו ולבו עליו יכאב. כשהוא מכיר גודל חסרונו, ובשל כך מגיע לידי חרטה גמורה בלבו.
24. שנית. סיבה שנייה מדוע לאחר שיתגבר האדם על מפריעיו הצדדיים, תקל עליו כבישת יצר הבטלה שהיא בטבעו.
25. כי לא יישאר לטבעו האהוב הכטלה שום עזר וסיוע מן הצד. הנטייה לבטלה לא תוכל לשאוב כוח מהמפריעים הצדדיים, היינו שאותו רצון לבטלה לא יוכל להיתלות בסיבות ובתירוצים ובשאר המפריעים הקלים.
26. ואין ישלוף חרבו רק על מדתו זו הנשחיתה. האדם יוכל להתרכז במלחמתו ביצר הבטלה הנטוע בטבעו, בו בלבד, ללא תוספת מפריעים.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

ד. שאין יכול להתגרות בתלמידי חכמים עצמן לבטלם מלימודם. במסכת קידושין (ל, ב) אמרו: "כך הקב"ה אמר להם לישראל: בני! בראתי יצר הרע, ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה, אין

²⁷ וְצִוְּהוּ אֱלֹהִים וַיְכּוּל עֲמוּד, ²⁸ מַה שְׁלֹא הָיָה בֵּן כְּהִיּוֹת עוֹזְרֵי תְּכוּנַתּוֹ רַבִּים מֵעֵינֵי הָעוֹלָם וְעֵלִילוֹת מִצְעָדֵי גֵבֶר:

²⁹ וּמִיִּצְרוֹ יִלְמַד הָאָדָם, ³⁰ שְׁנֵאֲמַר (בראשית לב, כה):

³¹ וַיֵּרָא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיִּגַע בְּכַף יָרְכוֹ, וּפְרָשׁוֹ בַּזָּהָר הַקָּרוֹשׁ (שם קע"א), שְׂרָאָה ^(ה) שְׂאִין יְכּוּל לְהַתְּגַרּוֹת בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים עֲצָמוֹן, לְבַטְּלֵם מִלְּמוּדָם, ³² וַיֵּשֶׁת לוֹ עֵצָה ³³ וַיִּגַע בְּכַף יָרְכוֹ - תְּמַכִּין דְּאוּרֵיתָא, ³⁴ לְמִשְׁךְ מַהֵם

ביאורים

27. וצוהו אלהים ויכול עמוד. סופו שמכוח ציווי ה' להתגבר על מידתו ולכבוש את יצרו, אכן יחזיק מעמד וינצח במלחמתו.
28. מה שלא היה בן כהיות עוזרי תכונתו רבים מעיני העולם ועלילות מצעדי גבר. לא היה מצליח לנצח את יצר הבטלה הנטוע בטבעו, כל זמן שלא הקדים מראש להתגבר על מפריעיו הצדדיים שאינם מחמת טבעו, שהם רבים, והעולם מלא בהם ובכל המון האפשרויות והמציאויות והפעולות שעוללות להפריע משקידת התורה, וכנ"ל.
29. ומיצרו ילמד האדם. ומהתנהגותו של היצר ומהתנהלותו ילמד האדם כיצד להתנהג בדרך הטוב.
30. שנאמר. על יעקב אבינו בשעה שנלחם עם שרו של עשיו.
31. וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו. כשנוכח המלאך שאין ביכולתו לגבור על יעקב, נגע במפרק עצם הירך שלו.
32. וישת לו עצה. שם לו רעיון אחר.
33. ויגע בכף ירכו - תמכין דאורייתא. החליט לפגוע בתומכי התורה, המחזיקים את לומדי התורה בהונם ובממונם.
34. למשוך מהם מחזיקי

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

אתם נמסרים בידו [של היצר הרע]."

הסיבה שהתורה נקראת תבלין ורפואה ליצר הרע, לפי שעל ידי לימוד התורה מחליש האדם את כוחו של היצר הרע. וביאר רש"י (ב"ב טז, א ד"ה ברא) הטעם: לפי שכאשר אדם מהרהר בדברי תורה, הוא מבטל בכך את הרהורי העבירה. החיד"א ב'פתיח עינים' (קידושין ל, ב ד"ה בני) ביאר מדוע נקראת התורה תבלין כלפי היצר הרע, משום שאם זכה אדם ולומד תורה כראוי, נהפך היצר הרע לטוב, ונמצא שהתורה היא כתבלין, שכשם שהתבלין מתקן את התבשיל להיות ראוי לאכילה, כך התורה מתקנת את היצר הרע לעשות אותו טוב.

וכענין זה כתב ב'אור תורה' (לרבי יצחק אייזיק חבר זצ"ל, אות כא) וכן לשונו: ענין התבלין הוא, כי באמת גם יצר הרע שנברא, הוא לטובת האדם, כמו שאמרו רז"ל (ב"ב ט"ז ט): 'טוב' (בראשית א, לא) - זה יצר טוב, 'מאוד' (שם) - זה יצר הרע. שעיקר בריאת האדם היה שיהפוך הרע לטוב, וזה 'מאד', ש'טוב' הוא טוב העצמי, ו'מאד' זה רע המתהפך לטוב, והוא טוב יותר, כי לולי היצר הרע היה האדם כאחד ממלאכי השרת, שהיה מוכרח לכך להיות טוב, ולא ישובח. ועיקר שלימותו הוא שיהפוך כל מדה רעה שבו לטוב, הכל לצורך התורה ומצוותיה. דרך משל: הקנאה - לקנאות במידת צדיקים, והתאוה - גם כן למעשיהם [שמתאוה ומשתוקק מתי יגיעו מעשי למעשי הצדיקים], והכעס - לנקום ברשעים כמדתו של פנחס - 'בקנאו את קנאתי' וכו' (במדבר כה, יא), וכן בכל דבר ודבר שיצר הרע מפתה אותו, יכול להפכו לטוב לתורה ועבודה, והכל על פי התורה, שבוה ידע היאך להשתמש בדרכי היצר לעבודת השם יתברך ברוך הוא. והוא מה שאמר הכתוב (דברים ו, ה): 'ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך', ואמרו רז"ל (ברכות נד, א): 'בשני יצריך'. וזה נרמז בכתוב בפרשה ראשונה של מעשה בראשית: 'הארץ היתה תהו ובהו וחשך' וכו' (בראשית א, ב), ואמרו (ב"ר ג, ח): אלו מעשיהם של רשעים [המשך המדרש: 'ויאמר אלהים יהי אור' - אלו מעשיהן של צדיקים], 'ויאמר אלהים יהי אור' (שם פסוק ו), שמן החושך נעשה אור. ואם כן התורה באמת היא תבלין ליצר הרע, שהוא ממתקן, ומהפך מרירו למתיקו, וחושך לאור, עכ"ל. [וזהו מה שאמרו חז"ל בשלהי מסכת שבת שהנולד במזל מאדים יהיה או שוחט ומוהל או רוצח, והיינו שעבודת האדם לקחת את טבעו שטבע בו ה' יתברך, ולנצלו לעבודת הטוב].

חוסן

מאמר א

יהושע

מתזיני ידם לתורה. בן האדם הרוצה להתניצב על דרך הטוב ורואה כי לא יכול לכבש טבעו המושחת, ³⁵ ילחם בתומכי מדתו הרעה ויכבשם. ³⁶ ואז בהישאר טבעו הרע מכלי עזר, ³⁷ ירים ידו להילחם גם אתו, ³⁸ ובאין עוזרים לו יתגבר עליו, עד כי ישלט בו, בעזר האל יתברך. ³⁹

ביאורים

ידם לתורה. למנוע מהם להחזיק את תלמידי החכמים העוסקים בתורה. 35. ילחם בתומכי מדתו הרעה ויכבשם. אם אינו יכול להתמודד עם היצר עצמו, יילחם במפריעים הצדדיים. 36. ואז בהישאר טבעו הרע מכלי עזר. כשיצרו הרע יישאר בלי המפריעים הצדדיים העוזרים לו לבטל את האדם מלימודו. 37. ירים ידו להילחם גם אתו. יוכל האדם לנצחו ביתר קלות. 38. ובאין עוזרים לו. וכשאין לטבעו המושחת תומך, עוזר ומסייע. 39. יתגבר עליו. יוכל לנצחו ולבטל את השפעתו.

חוסן

מאמר א

יהושע

ג. הזרוננו חֲכָמֵינוּ ז"ל בְּמַה שְּׂאֵמְרוּ בְּפִסְיִקְתָּא (יו, ג; וכן הוא בירושלמי ברכות א, א): ¹"חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ, עַל מִשְׁפָּטֵי צִדְקָךְ" (תהלים קיט, טב). רבי פִּנְחָס בְּשֵׁם רבי אֶלְעָזָר בֶּן רבי מְנַחֵם אָמַר: מַה הָיָה דְּוֹר עוֹשֶׂה? ²הָיָה נוֹטֵל נֶבֶל וְכִנּוֹר וְנוֹתֵן מְרָאשׁוֹתָיו, ³וְעַמֵּד בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה וּמִנְגֵן בָּהֶם וְקוֹרָא בַּתּוֹרָה. ⁴וְהָיָה חֲבָרִי יִשְׂרָאֵל שׁוֹמְעִים אֶת קוֹלוֹ וְאוֹמְרִים: ⁵מַה אִם דְּוֹד הַמֶּלֶךְ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, ⁶אֲנַחְנוּ עַל אַחַת בְּמַה וּכְמַה, נִמְצָא חֲבָרִי יִשְׂרָאֵל עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, עַד פֶּאֶן לְשׁוֹנוֹ.

הִנֵּה רוֹאִים אֲנַחְנוּ בִּי ⁷טֵבַע הָאָדָם לְהַתְעוֹרֵר מִמֶּה

ביאורים

1. חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך. דוד המלך אומר: דרכי בכל לילה לקום בשעת חצות לילה שהיא עת רצון ולחבר מזמורים כדי להודות לה' על שנתת לי את משפטי הצודקים והישרים (רד"ק).
2. היה נוטל נבל וכינור ונותן מראשותיו. היה נוהג לתת את הנבל והכינור למראשותיו בכל עת ששכב לישון.
3. ועמד בחצי הלילה ומנגן בהם וקורא בתורה. בירושלמי הגירסא: "ומנגן בהם, כדי שישמעו חברי תורה (תלמידי חכמים)".
4. והיו חברי ישראל שומעים את קולו ואומרים: על ידי נגינתו היו מתעוררים ואומרים: מה אם דוד המלך עוסק בתורה. אם דוד, שהוא מלך והוא עסוק בענייני המלוכה הרבים והסבוכים, ובכל זאת הוא עוסק בתורה בחצי הלילה.
5. מה כמה וכמה. קל וחומר האנשים מן השורה, שאיננו טרודים כל כך, חייבים להרבות בלימוד התורה.
7. טבע האדם להתעורר ממה שעיניו רואות בזולתו.

חוסן

מאמר א

יהושע

א. ולהתדמות אליו במפעליו ומעלותיו. האדם מושפע מאנשי המקום בו הוא נמצא, וגם אם אינו מדבר עמם מאומה, הוא מושפע ממעשיהם ומדעותיהם מעצם הימצאו בחברתם. וכך מבואר בפרקי דרבי אליעזר (פרק כה): וכן הוא אומר: "הולך את חכמים יחכם" (משלי יג, כ), למה הוא דומה, למי שנכנס לבית המרקחים, אף על פי שלא לקח ולא נתן כלום, מכל מקום ריח טוב לקח ומוציא עמו, כך כל מי שהוא הולך עם הצדיקים, לוקח מדרכיהם וממעשיהם הטובים. "ורועה כסילים ירוע" (שם), למה הוא דומה, לאדם שהוא נכנס לבית הבורסקי, אף על פי שלא נתן ולא לקח כלום, מכל מקום ריח רע לקח והוציא עמו, כך מי שהוא הולך עם הרשעים, לוקח מדרכיהם וממעשיהם הרעים, שנאמר "ורועה כסילים ירוע".

וכך כתב הרמב"ם (הל' דעות פ"ו ה"א) שכתב: דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו, ונוהג במנהג אנשי מדינתו. לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמד ממעשיהם. הוא ששלמה אומר: "הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע", ואומר (תהלים א, א): "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים" וגו'. וכן פירש הגר"א במשלי שם: דרך האדם להיות נמשך במידותיו ומעשיו אחר מי שיתחבר עמו.

ביאורים

1. האדם מטבעו נוטה להיות מושפע מצורת ההתנהגות שהוא רואה בחברו.
8. ולהתדמות אליו במפעליו ומעלותיו. והוא מנסה להידמות אליו בפעולותיו הטובות ובהתנהגותו הראויה.
9. הולך את חכמים יחכם. ההולך עם החכמים ילמד יחכם מהם. וז"ל הרלב"ג: "מי שהוא רודף את חכמים, ורודף את חברתם, הנה הוא יחכם בלא ספק ממה שילמד מחכמתם".
10. ולכן מצות עשה. להתחבר עם החכמים ולהידבק בהם ולהתמיד להימצא בישיבתם.

¹¹ (מִנָּה אֹתָהּ הֶרַמְב"ם ז"ל ספר המצוות מצות עשה ו',
¹² וְהוּא מִמָּה שֶׁפְּתוּב דְּבָרִים יֵא, כב: "וְלִדְבָקָה בּו"')
 לְהִדְבֵּק בְּחַכְמִים וְתַלְמִידֵיהֶם, כְּדֵי שֶׁיִּלְמַד וַיַּעֲשֶׂה גַם הוּא
 כְּמַעֲשֵׂיהֶם. וְלִכֵּן עֲצָה טוֹבָה הִיא לְשִׁקְדָה, ¹³ שִׁיקְבַע לוֹ
 מְקוֹם לְתַלְמוּדוֹ כְּמְקוֹם שֶׁנִּמְצָא שָׁם שׁוֹקֵד אוֹ שׁוֹקְדִים
 כְּהַתְמָדָה. וּמִכָּל שֶׁכֵּן כְּשִׁירָאָה הַשִּׁקְדָה ¹⁴ כְּכֵן גִּילוּ,
¹⁵ וּמִכָּל שֶׁכֵּן כְּמִי שִׁישׁ לוֹ עֵיכוּבִים וּמַפְרִיעִים, ¹⁶ כִּי אִזּוֹ
 מִקַּל וְחֹמֶר יִדוֹן ¹⁷ וַיִּתְעוֹרֵר רוּחוֹ לְהִתְעוֹדֵד גַּם הוּא.

ביאורים

11. מנה אותה הרמב"ם ז"ל. וז"ל: "ציונו להדבק עם החכמים ולהתייחד עמהם, ולהתמיד בישיבתם וכו', כדי שיגיע לנו בזה להידמות במעשיהם וכו', והוא אמרו יתעלה: 'ובו תדבק'. וכבר נכפל הציווי גם כן ואמר 'ולדבקה בו'. ובא הפירוש: 'ולדבקה בו' - הידבק בחכמים ותלמידיהם". 12. והוא ממה שכתוב 'ולדבקה בו להרבק', להידבק בחכמים ותלמידיהם. לשון הפסוק (דברים ל, כ): "לאהבה את ה' אלהיך... ולדבקה בו". שואלים חז"ל וכי אפשר לאדם לידבק בשכינה? ועל כך בא הפירוש: 'ולדבקה בו' הידבק בחכמים ותלמידיהם.
13. שיקבע לו מקום לתלמודו כמקום שנמצא שם שוקד או שוקדים בהתמדה. ראו לאדם לקבוע את מקום לימודו לצד אנשים השקועים בלימוד ומתמידים בו. 14. כבן גילו. וטוב ביותר שילמד לצד מתמיד שהוא בן גילו, כדי שיהיה נמשך אחר רעו וחבריו. 15. ומכל שכן כמי שיש לו עיכובים ומפריעים. וטוב ביותר שילמד לצד מי שמתגבר לשקוד על התורה על אף שיש לו עיכובים ומפריעים. 16. כי אז מקל וחומר ידון. בוודאי יאמר לעצמו: אם פלוני שיש לו מפריעים ועיכובים ללימוד התורה ובכל זאת הוא שוקד על התורה, אני שאין לי הפרעות ועיכובים כאלו ואני יכול ללמוד מתוך יישוב הדעת ומנוחת הנפש, בוודאי שמחובתי לשקוד על התורה. 17. ויתעורר רוחו להתעודד גם הוא. יתעורר להתחזק ולהתאמץ גם הוא בשקידת התורה.

וְכֵן יִצְרֵךְ כְּדַעְתּוֹ ^(ב) גְּדֹל וְרֵב הַבוּשָׁה
 שֶׁתִּשְׁיָנְנוּ פְּעוּלָם הַבֵּא
¹⁸ כְּהִמְצָאוֹ שָׁמָּה בֵּין מְכִירָיו
 הַשׁוֹקְדִים שֶׁתַּלְמוּדָם כְּדָם, ¹⁹ וְהוּא
 עוֹמֵד בֵּינֵיהֶם / כְּאֵלֶם לֹא יִפְתַּח פִּיו.
 וּבִקְהֵלֶת רַבָּה (ד, ה): ²⁰ "הַכִּסֵּיל חִבֵּק
 אֶת־יָדָיו" (קהלת שם), מִשָּׁל לְמָה
 הִרְבֵּר דוּמָה? ²¹ לִשְׁנֵי בְנֵי־אָדָם שֶׁהָיוּ
 יֹגְעִין בַּתּוֹרָה, ²² אֶחָד יֹגַע וְהַשֵּׁבִית

ב. גדול ורוב הכושה
 שתשיגנו בעולם הבא
 בהמצאו שמה בין
 מכיריו השוקדים וכו'
 והוא עומד ביניהם
 כאלם. במסכת בבא
 בתרא (עה, א) אמרו:
 "אמר רבה אמר רבי
 יוחנן: עתיד הקב"ה
 לעשות שבע חופות
 לכל צדיק וצדיק...".
 אחת החופות נקראת
 "אש", ושואלת
 הגמרא על כך: "ואש
 בחופה למה [- לאיזה

צורך יש אש בחופה]?, אמר רבי חנינא: מלמד שכל אחד אחד ואחד נכוה מחופתו של חברו". מבאר רשב"ם: כאשר צדיק בעל דרגה נמוכה יראה את חופתו המפוארת יותר של צדיק הגדול ממנו, הוא ייכוה מאש הבושה.
 ממשיכה הגמרא: "אוי לה לאותה בושה, אוי לה לאותה כלימה!". כלומר, כמה גדולה בושה וכלימה כזו, שאף על פי שמדובר בצדיקים, שכולם זכו לשבע חופות כאמור, מכל מקום קיימים הבדלים כל כך גדולים ביניהם, עד שאחד נכוה ונכלם מחופת חברו.

ביאורים

18. בהמצאו שמה בין מכיריו השוקדים שתלמודם בידם. כשימצא בין אנשים שהכירם משכבר וייראה שתלמוד ששקדו לקנותו בהיותם בעולם הזה נמצא בידם בעולם הבא. 19. והוא עומד ביניהם כאלם לא יפתח פיו. ייאלץ אז, בהיותו בעולם הבא, להיות כאילם שאינו יכול לפתוח את פיו ולדבר.
20. הכסיל חובק את ידיו. הרשע חובק את ידיו ואינו יגע. 21. לשני בני אדם שהיו יגעין בתורה. בתחילה שני האנשים למדו בשווה. 22. אחד יגע והשביח. לבסוף אחד יגע בתורה עוד ועוד, ונעשה חכם והשביח את לימודו.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

מדרגה זו היא הקרויה יראת חטא, שהאדם דואג שמא לא הגיע לדרגת השלימות אליה יש בכוחו להגיע, ועליה נאמר (משלי כח, יד): "אשרי אדם מפחד תמיד", ואמרו חכמים (ברכות ס, א): "ההוא בדברי תורה כתיב".

וביאר המ'סילת ישראל (תחילת פרק ד'): מה שנכוה האדם מחופתו של חבירו אין הכוונה לקנא במדרגת חבירו, אלא שממה שהוא רואה לאן הגיע חבירו, הריהו מבין שגם הוא יכול היה להגיע למדרגה זו, ולכן הצדיק הקטן יתבייש ויכלם במה שהוא לא הגיע לדרגה גבוהה שחבירו זכה לה. [וזה הכוונה במלה "חבירו", כלומר אדם השווה לו בתכונת נפשו ובכשרונותיו, אלא שהשני עמל ויגיע והוציאם מן הנכח אל הפועל].

הגמרא אומרת ש"כל אחד" נכוה מחופתו של חבירו, לפי שכל אחד, אפילו הצדיק הגדול ביותר, יכול למצוא בחבירו מעלות או דרוגות מסוימות החסרות לו (מהרש"א). ועוד, שדרגת השכר למצוות השונות ולכל צדיק משתנה לא רק בכמות, אלא גם באיכות, לדוגמא, אדם שקיים מצוה שעלתה לו בטורח רב או שעמד בניסיון גדול, יקבל שכר ותענוג רוחני שונה ממי שהוא יותר צדיק ממנו אלא שלא עמל בה, כך שיכול הגדול להיכוות להתבייש מפני הקטן ממנו שחופתו זוהרת מסוגים מסוימים של שכר שהוא לא זכה לקבל (כונכי אור, עמ' טז-יז).

בהמשך הגמרא שם נאמר: "זקנים שבאותו הדור (של משה ויהושע) אמרו: 'פני משה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנה', אוי לה לאותה בושה! אוי לה לאותה כלימה!". מהו 'בושה' ומהו 'כלימה' הנאמר כאן, מבאר החפץ חיים (ליקוטי הלכות, בסוף הפתיחה למסכת זבחים, בהגהה): 'בושה' פירושה שמתבייש מרוממות מדרגתו של חבירו, וכך הרגישו הזקנים כלפי משה רבנו שהיה אדון כל הנביאים ואין ערוך לו ועל כך אמרו 'אוי לאותה בושה', אבל 'כלימה' הוא כשרואה את חבירו שהגיע למדרגה גבוהה שגם הוא יכול היה להגיע אם רק היה עמל ויגע כראוי, וכך הרגישו הזקנים כלפי יהושע, שהיה קרוב למדרגתו ובשווה להם, ורק על ידי ששימש את משה (רש"י במדבר כז, יז) זכה לכל הכבוד הזה, ועל כך אמרו 'אוי לאותה כלימה'. - "וכך יקרה לכל אדם אם יתעצל למעמול בתורה לפי ערך כוחותיו, ועל ידי עצלותו יהיה נשאר ריק מחלקי התורה שהיה בידו להשיגה כחבריו, יבוש ויכלם אחר כך מאור פניהם. אשר יביהק למעלה מאור תורתם".

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

23(a) וְאַחַד יָגַע וּפָרַשׁ. זֶה שֶׁהָיָה יָגַע בְּתוֹרָה וּפָרַשׁ, 24 רְאוּאָה 25 אֵת זֶה שֶׁהִשְׁבִּיחַ עוֹמֵד בְּצַד חֲבוּרָה שֶׁל צְדִיקִים, 26 וְהוּא 27 עוֹמֵד בְּצַד חֲבוּרָה שֶׁל רְשָׁעִים, מִיָּד 28 חוֹבֵק אֵת יָדָיו 29 וְאוֹכֵל אֵת בֶּשָׂרוֹ. וּבִתְנָא אֵת יָדָיו אֲלֵיהֶוּ רַבָּה פֶּרַק א': 30 וְאֵל זֶה אֲבִיט

ג. ואחד יגע ופרש. על חומרת עונש עוון תלמיד חכם הפורש מן התורה, מצינו בחז"ל במסכת מנחות (ק, א) שאמרו: "ושמא תאמר למלך לא הוכנה [ל תלמיד שפירש מן התורה, לא הוכנה גיהנם, שלא יהיה נידון בה]. תלמוד לומר (ישעיה ל, לג): 'גם היא

למלך הוּכַן' [מלך' קרי ל'תלמיד חכם', דכתיב (משלי ח, טו): 'בי מלכים ימלכו'], ושמא תאמר, אין בה עצים [רצה לומר, אין עצים הרבה וכשילכה העץ תכבה האש (מהרש"א)], תלמוד לומר (שם): 'מזורתה אש ועצים הרבה'.

ביאורים

כלומר, התעלה ועשה פרי בלימוד התורה. 23. ואחד יגע ופרש. ואחד יגע בתורה רק בתחילתו ופירש ממנו בסופו. 24. רואה. האדם שפרש מן הלימוד יראה לעתיד לבוא. 25. את זה שהשבחי עומד בצד חבורה של צדיקים. יראה אין הקב"ה חולק שכר למי שהמשיך את עמלו בתורה. אדם זה יהיה עומד בין הצדיקים כדי ליטול שכרו בגן עדן. 26. והוא. עצמו, ששנה ופירש - גדול עונו של הפורש מן התורה ומשכח תלמודו (אבות ג, ח. ומנחות צט, ב). 27. עומד בצד חבורה של רשעים. ומשהו נוכח לראות שבאותו עולם אין עוד אפשרות לשוב ולהיטיב, וכשרואה צדיקים בכבוד, והוא נידון. (רש"י). 28. חובק את ידי. הוא חובק את ידיו אל פניו. 29. ואוכל את בשרו. בשינוי. וזהו: 'הכסיל חובק את ידיו ואוכל את בשרו', מתוך שבעולם המעשה הוא חובק את ידיו מלעסוק בתורה ובמעשים טובים, סופו שהוא עושה כן ואוכל בשרו (רש"י). מתוך צער קנאתו לראות את גזר דינו. 30. ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דבריו. אומר הקב"ה: כל הבריאה כולה לא עשיתי אלא למען העוסקים בתורה ומקיימים אותה, שהם מכונים 'עני ונכה רוח', מפני שאין

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

(אֵל עֲנֵי וְנִכַּח רֹחַ), וְחָרַד עַל דְּבָרַי
(ישעיה סו, ב), ³¹מִכַּאֵן אֲמָרוּ ³²שִׁקְרָא
אֲדָם שִׁיחָא תַפּוּס בִּידוֹ, ⁽⁷⁾כְּדֵי שְׂלָא
תִּשְׁיַנְּנוּ בּוּשָׁה וּבְלָמָּה בְּשַׁעָה

ובפסוק (משלי יח, ט) נאמר: 'גם מתרפה במלאכתו אח הוא לבעל משחית' / 'מתרפה במלאכתו' - פורש מן התורה והוא תלמיד חכם, 'אח הוא לבעל משחית' (רש"י שם). ועליו נאמר המקרא (קהלת א, טו): 'מעות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות', אין קורין 'מעות' אלא מי שהיה מתוקן בתחילה ונתעוות, ואיזה זה, זה תלמיד חכם הפורש מן התורה (חגיגה ט, א).

ועוד אמרו (שם ע"ב): רבי יהודה בן לקיש אומר, כל תלמיד חכם שפירש מן התורה, עליו הכתוב אומר (משלי כז, ח): 'כצפור נודדת מן קנה כן איש נודד ממקומו'. ואומר (ירמיה ב, ה): 'מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי', וכתב המהרש"א: אין לומר 'רחקו' אלא מי שנתקרב מתחילה להקב"ה דהיינו בלימוד התורה, עכ"ל. ובזוהר הקדוש (ויקרא כא, א) איתא: כד בר נש אתרחיק מאורייתא, רחיק הוא מקב"ה, ומאן דקריב לאורייתא, קריב ליה הקב"ה בהדיה. ובמדרש (שוח"ט משלי פרק י'): אמר רבי אלכסנדר: כל תלמיד חכם שהוא עוזב דברי תורה, מעלין עליו כאלו מתעתע במי שאמרו והיה העולם, ולא עוד אלא כיון שעזב דברי תורה בעולם הזה הקב"ה עוזבו לעולם הבא.

ד. כִּדֵי שְׂלָא תִשְׁיַנְּנוּ בּוּשָׁה וּבְלָמָּה בְּשַׁעָה שְׂאוּמְרִים לּוֹ עֵמוּד וְעֵרוֹךְ מִקְרָא וּמִשְׁנַת שְׁקִירָת וּשְׁשֻׁנִית. בתנא דבי אליהו (רבה פ"א) אמרו: מכאן אמרו, שיקרא אדם [בתורה, באופן] שיהא [לימודו] תפוס בידו, כדי שלא תשיגנו בושה וכלימה בשעה שאומרים לו [-שיאמרו לו בעולם הבא]: עמוד וערוך מקרא שקרית, וערוך משנה ששנית. וכך הוא מפורש בקבלה על ידי דוד מלך ישראל (תהלים ה, ד): 'ה' בוקר תשמע קולי, בוקר אערך לך ואצפה' [שלעולם הבא הדומה ל'בוקר', ישמע ה' בוקר תשמע קולי, בוקר אערך לך ואצפה]

ביאורים

דברי תורה מתקיימים אלא במי שדעתו שפלה (תענית ז, א). אלו הם האנשים החרדים לקיים את דברי התורה. ³¹ **מכאן אמרו.** המסקנה של דברים אלו. ³² **שיקרא אדם שיהא תפוס בידו.** שיקרא אדם בתורה באופן שידיעתה

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

שְׂאוּמְרִים לּוֹ: ³³עֵמוּד וְעֵרוֹךְ מִקְרָא
וּמִשְׁנַת שְׁקִירָת וּשְׁשֻׁנִית. ³⁴וְכִךְ הוּא

את קולו בתורה, ויערוך דוד לפניו את תלמודו, ומצפה שלא יתבייש מבית דין של מעלה].

וכתב ב'שמירת הלשון' (ח"א ש"ב פרק יד): זה לשון ספר הפרדס של מהר"ם קורדובירו (שער היכלות פ"ב): שלמעלה אחד מארבע חיות הקודש הוא יופיא"ל שר התורה, וכל מפתחות החכמה בידו, וכאשר הנשמה עולה ומגעת למעלה, השר הזה שואל לה בענין חכמה שלמדה בעולם הזה, וכפי אשר טרח בתורה ודרך אחריה, כך יינתן לו שכר. ואם היה יכול לעסוק בתורה יותר ולא עסק, דוחה אותה למטה תחת ההיכל ההוא בבושה וחרפה. וכאשר השרפים תחת החיה נושאים כנפיים ומשיקים אשה אל אחותה ושורפים אותה הנשמה, והיא נשרפת ואינה נשרפת וכו'. וכן היא נידונית בכל יום, אף על פי שיהיו לה מעשים טובים, כיון שלא נתעסקה בתורה כראוי, עכ"ל.

על כן צריך האיש הנלבב להתבונן בזה בכל ימי חייו, כמו שכתוב בתנא דבי אליהו (רבה פ"א) שיראה האדם לתפוש בידו מה שלמד, כדי שלא ישיגנו בושה וכלימה ליום הדין בשעה שיאמרו עמוד וערוך מקרא שקראת ומשנה ששנית, עכ"ל. וב'שיחות חפץ חיים' כתב: לאחר מאה שנה, מהגוף נעשה רימה ותולעה, ותישאר רק הדעת, ונתגלה אחר כך מה היתה הדעת שלו, מה חשב כל ימי חייו; האם דעתו היתה שקועה בתורה, ויש לו הש"ס במוחו, או דעתו היתה מונחת בהבלי העולם, רק להרבות הלוגו ולהתעשר, אז נשמתו תהא מונחת בתחתיות. האדם צריך להיות פיקח ולדעת מה להספיק.

וב'תורת הבית' (פרק ו') כתב החפץ חיים: מן הנכון, שכל אחד יהיה בקי באיזה מסכת בעל פה, או איזה סדר משניות, ויהיה זה תועלת... שיהיו נכונים לעת מצוא להשיב לפני האדון כל, כשיאמרו לו: "עמוד וערוך מקרא שקרית ומשנה ששנית".

ביאורים

תהיה תפוסה ואחזה בידו. כלומר, שיהיו דברי התורה שעסק בהם ברורים לו וחקוקים על לבו. ³³ **עמוד וערוך מקרא ומשנה שקרית וששנית.** אמור וחזור על המקרא והמשנה שלמדת. ³⁴ **וכך הוא מפורש בקבלה על ידי דוד מלך ישראל:** 'ה' בוקר תשמע קולי. והמשך הפסוק: "בוקר אערך לך ואצפה". בעולם הבא הדומה ל'בוקר' (ירושלמי חגיגה ב, א), ישמע ה' את קולו של דוד

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

מִפְּרֵשׁ בְּקִבְלָהּ עַל-יְדֵי דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל (תהלים ה, ד): "ה' בְּקֶרֶן תִּשְׁמָע קוֹלִי" וְגו'.

וְאָמְרוּ ז'ל (כבא בתרא כא, ב - כב, א) בְּכַגּוֹן זָה: ³⁶מוֹשִׁיבִין סוֹפֵר בְּצַד סוֹפֵר, (רְאָמַר מַר): ^{37(ה)}קִנְיָת

ה. קנאת סופרים תרבה חכמה. מה בין "קנאת סופרים" לבין "קנאה"? הקנאה, מפנה מבטה וחיציה אל האחר, מדוע יש לזולת? מדוע דווקא הוא בראש? מדוע הוא גדול ממני? ואילו "קנאת סופרים" מפנה מבטה כלפי פנים, אל ה"אני", אל הכמיהה והצימאון להיות אף הוא "כמוהו", גדול יותר מכפי שהינו, קרוב יותר אל השם יתברך. כמיהה וקנאה זו, מרבה חכמה. "קנאת סופרים" היא היא ה"שאיפה" בתעצומיה.

כיצד ידע האדם האם יש לו קנאת סופרים או קנאה רעה? כאשר קין קינא בהבל אחיו אמר לו הקב"ה: "למה נפלו פניך" (בראשית ד, ו). אם יש לאדם קנאת סופרים, זה מביא אותו לחיזוק ושאיפות, חשק ללמוד, שמחה והתלהטות בעבודה. אבל אם זו קנאה רעה אזי היא גורמת לנפילת פניו וחלישות הדעת. "קנאת סופרים" מצאנו אצל הצדיקים שהתעוררו מהמעלות הרוחניות שראו אצל אחרים והתאמצו גם הם לזכות בהן. וכמו שמצאנו אצל רחל אמנו, שנאמר בה: "ותקנא רחל באחותה" (שם ל, א), ואמרו ב'מדרש רבה' (הובא ברש"י שם)

ביאורים

הוגה בתורה, ויערוך לפניו את תלמודו, והוא מצפה שלא יתיביש מבית דין של מעלה (ישועות יעקב). **35. כַּגּוֹן זָה.** בעניין של קנאת האדם ברעיו השוקדים. **36. מוֹשִׁיבִין סוֹפֵר בְּצַד סוֹפֵר.** מושיבים מלמד תינוקות בחצר לצד מלמד תינוקות אחר, ואין האדם יכול לתבוע שירחיקו את חברו למרות התחרות שביניהם. ומדוע? משום ש - **37. קנאת סופרים תרבה חכמה.** מתוך שמתקנא האחד בחברו על שקידתו, מרבה גם הוא בלימודו ובהתמדתו. כך קורה שמשום שישבו שני המלמדים יחדיו, כל אחד מהם יזיח במלאכתו יותר, לפי שהוא ירא מחברו.

עיונים

שאינ הכוונה שהיא התקנאה בהצלחתה ובטובתה של לאה, אלא הייתה זו 'קנאת סופרים', קנאה במעשיה הטובים של אחותה, וכך אמרה רחל: 'אילו לא היתה לאה צדקנית יותר ממני, לא היתה זוכה לבנים בעוד שאני לא זכיתי'. וכן מביא רש"י בתחילת פרשת בהעלותך (במדבר ח, א): "למה נסמכה פרשת הדלקת נרות המנורה לפרשת חנוכת הנשיאים? לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה אז דעתו, שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו" וכו'. קנאה זו לא היה בה רצון שהנשיאים לא יקריבו, אלא 'קנאת סופרים' - שהיה רוצה גם הוא להשתתף בחנוכת המזבח.

וכן אמרו בילקוט תהלים (ל"ז): "לדוד אל תתחר במרעים אל תקנא בעושי עולה". זהו שאמר הכותב (משלי כג, ז): 'אל יקנא לבך בחטאים', ובמה יקנא לבך, ביראת ה' כל היום". אל תקנא בגורן של רשעים, שכמה שמן יש בו, שמינית או רביעית, אין לו אחרית. שמן כלה, והנר מתכבה. וכן הוא אומר (שם כד, ט): 'כי לא תהיה אחרית לרע, נר רשעים ידעך'. הלכה האורה שלו. קנא בנר שאינו נדעך לעולם ואינו פוסק, ואיזה זה, 'כי נר מצוה ותורה אור'...".

וז"ל ספר הישר המיוחס לר"ת שער הרביעי: ומכוחות הנפש - הקנאה. צריך שיקנא בחסידים, ויותר מהם בבעלי תשובה, ויותר מהם בצעירים ממנו לימים, השוקדים בעבודת האל יתברך. וצריך לקנא בעניים, אשר אין להם מחית רגע, ועם כל חסרונם ודלותם אל ירשלו מעבודת האל יתברך, "עכ"ל.

וז"ל רבינו יונה (אבות ד, כא): "ויש דרך טובה בקנאה... מה שאמרו חז"ל (ב"ב כא, א): 'קנאת סופרים תרבה חכמה', כי על ידי שרואה חבריו קדושים וחכמים, גם הוא חפץ להיות כמותם, ומפני הקנאה מרבה על חכמתו, וטורח ומוסיף לעשות טובה וללכת בדרך ישרה, "עכ"ל. וכעין זה כתב ב"אורחות חיים" להרא"ש (אות פא): "אל תביט למי שהוא קטן ממך בעבודה ויראה, כי אם לגדול ממך".

בספר 'צדקת הצדיק' (אות רמו) כתב, שכשם שהקנאה השלילית היא תולדת הגאווה והאנוכיות, כך 'קנאת סופרים' היא תוצאה של הגאווה החיובית שעליה נאמר (דהי"ב יז, ו): "ויגבה לבו בדרכי ה'", והיא המפתח לכל ההתקדמות בדרכי העבודה. ועל זה אמרו חז"ל בתנא דבי אליהו (רבה כה) ש"חייב אדם לומר מתי גיעו מעשי למעשי אבותי, אברהם יצחק ויעקב".

[מאידך, המהרש"א (ב"ב כא, א) כתב, ש'קנאת סופרים' מצינו רק ב'סופרים', אבל ה'חכמים' אין צריכים לזה, וזה לשונו: "לא אמר 'קנאת חכמים' תרבה

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

סוֹפְרִים תְּרַבֵּה חֲכָמָה. ³⁸ וְעֵינַי מְנוֹרֵת
 הַמְּאוֹר בַּחֲקֵדְמָה לְנֵר א', ³⁹ לֹא
 שֶׁתְּהִיָּה חֶס וְשְׁלוֹם עֵינַי צָרָה בְּשֵׁל
 חֲבָרו, אֲלֵא ⁴⁰ שִׁישְׁגִּיב כּוּחוֹתַי
⁴¹ לְעֵשׂוֹת גַּם הוּא כְּמוֹהוּ. וְכִמּוֹ שֶׁאֲמָרו
 בְּאִבּוֹת דְּרַבֵּי נֶתָן (פ"ז, מ"א): דְּבַר
 אַחַר, עֵינַי תֵּרַע כִּי צָרָה? ⁴² שֶׁלֹּא הֵיחָא
 עֵינַי צָרָה בְּמִשְׁנֵתוֹ שֶׁל חֲבָרו. מַעֲשֵׂה
 בְּאַחַד שֶׁהָיְתָה עֵינַי צָרָה בְּמִשְׁנֵתוֹ
 שֶׁל חֲבָרו, נֶתְקַצְרוּ תֵינִי וְנִפְטַר וְהָלַךְ
 לוֹ. וְכֵן כָּתַב בְּמִנּוֹרֵת הַמְּאוֹר שָׁם.

ביאורים

38. ועיני מנורת המאור בחקדמה לנר א'. ה"ל: "ויש מקנא חבריו שהם חכמים יותר ממנו, ובקנאתו בהם טורח ומוסיף על חכמתו, ומרבה להיטיב וללכת בדרך ישרה וכו', כמו שאמרו חז"ל: קנאת סופרים תרבה חכמה".
 39. לא שתהיה. 'קנאת סופרים' שונה במהותה ממידת הקנאה הגרועה שיש להתרחק ממנה. 40. שישגיב כוחותי. יתחזק להגביר ולרומם כוחותיו.
 41. לעשות גם הוא כמוהו. נמצאנו למדים, שההבדל בין קנאה סופרים לקנאה שלילית נעוץ בנקודת המוצא: הקנאה החיובית - שורשה בהסתכלות האדם על עצמו ובתביעותיו לפני עצמו (מדוע אין אני כמוהו), והיא המביאה את האדם להרבות חכמה וללמוד ממעשי חברו. ואילו הקנאה השלילית - "המוציאה את האדם מן העולם" (אבות ד, כא) - שורשה בהסתכלות במה שיש לזולת (מדוע הוא יותר ממני), והיא גובלת בצרות עין ומביאה את האדם לשמוח בכישלון חברו. (עיונים והוספות). 42. שלא תהא עיני של אדם צרה במשנתו

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

ו. לכל ישגיב בפעם אחת להתרמות אל השרירים וכו' הגבוהים ממנו מדרגות רבות בשקידתם. כבדי להגיע לשלימות בעבודת ה', יתכן הדבר רק אם האדם מתנהג כפי מדרגתו, כלומר: מהדרגה בו הוא עומד יעלה לדרגה גבוהה ממנה, וכך הלאה והלאה. אבל אם יקפוץ ישר לדרגות הגבוהות מהמקום בו הוא נמצא, לא יוכל להגיע לשלימות האמיתית.
 כתב הגר"א על הפסוק (משלי יט, א): "אָזַלְתָּ אָדָם תְּסַלֵּף דְּרוֹכּוֹ וְעַל ה' יִזְעַף לְבוֹ", כי אמרו חז"ל: 'בא ליטהר מסייעין אותו' (יומא לח, ב), ולפעמים האדם מתחיל ללמוד תורה ולעשות מצוות, ואחר כך פורש מהם מחמת שקשה לו מאוד, לפי שאין מסייעים לו, וזועם על ה' למה לא סייעוהו, ובאמת הוא מחמת אָזַלְתּוֹ, והוא, כי כל אדם צריך לילך לפי מדרגתו ולא יקפוץ, ואז ילך לבטח דרכו, כי מן השמים יסייעו אותו, אך שזה האדם לא התחיל לילך בדרכו, לכך לא סייעוהו, וזהו 'אולת אדם' - כלומר, מחמת אולתו שעשה בלתי ישוב הדעת סילף דרכו, 'ועל ה' יזעף לכו' - והוא זועף על ה' למה לא סייעוהו, עכ"ל.
 ובספר "מוסר המשנה" (אבות פ"ה) פירש לפי דברי הגר"א מה שאמרו חז"ל (תגיגה ב, א): על שלשה דברים הקב"ה בוכה בכל יום, ואחד מהם על מי שאי אפשר לו לעסוק בתורה ועוסק, ולכאורה ייפלא למה יש לבכות עליו, אדרבה

ביאורים

של חברו. שלא יהיה האדם מצר מדוע חברו טוב ממנו. זוהי הקנאה השלילית שבגינה האדם אינו רוצה שאיש אחר יהיה מעולה ממנו, וכיון שלא הגיע לאותה מדרגה, רוצה שגם אחרים לא יגיעו אליה. 43. מתנאי העצה הזאת. אף שמשתמש בקנאה החיובית 'המרבה חכמה', צריך לדעת כיצד להשתמש בה. התנאי הראשון לשימוש נכון במידה זו - 44. לכל ישגיב בפעם אחת. שלא יקפוץ בפעם אחת למדרגות גבוהות למעלה מכוחותיו. 45. להתרמות אל השרירים. כדי להיות דומה אל תלמידי החכמים הגדולים ממנו בהרבה בחכמה

עיונים

יש לשמוח על אדם כזה שאף על פי שאינו יכול לעסוק בתורה יושב ועמל בה? אלא, מדובר באדם העוסק בדברים שהמה למעלה ממדרגתו, ועל זה ראוי לבכות, מפני שלא כל הבא לקפוץ קופץ, וברור הוא שלבסוף יפול. וזהו מה שאנו מתפללים בכל יום: "ותן חלקנו בתורתך", היינו שנמצא חלקנו בתורה מה שמתאים וראוי לנו, ולא נתעה לעסוק בדברים שהם למעלה ממדרגתנו. וזה אחד מטכסיסי היצר הרע, להוסיף לאדם התעוררות לחומרות יתר על המידה אשר אינם לפי מדרגתו בבחינת "באורח זו אהלך טמנו פח לך" (תהלים קמב, ד), וזאת בכדי לייאשו ולהפילו. וכפי שפירש החיד"א ז"ל את הפסוק "גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה" (ג) איכה) עם ישראל נשארו עניים מהמצוות, על ידי שהוסיפו עליהם "רוב עבודה" - ריבוי חומרות במצוה אחת.

כתב הר"ן בדרשותיו (פר' ואתחנן) על הפסוק "הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם" (שמות יט, ט), כיון שאין בכח כל בני ישראל להתקרב אל הקדושה, על כן קודם שבא ה' אל הר סיני לתת את עשרת הדברות בא "בעב הענן", היינו בעובי הגשמיות. כלומר, הגשים את דיבורו כביכול והוריד והפחית מהקדושה, כדי שכל בני ישראל אפילו הפחותים והרחוקים יוכלו להבין את דברי ה'. וכך לשינו שם: ה' יתברך היה כמתנצל עם משה, שהיה בא אליו בנבואה זו באמצעי עב כל כך, כמו שהורה עליו אמרו "בעב הענן", ולא אמרו "בעענן" או "בעמד ענן" אלא אמר "בעב" שמורה על עובי הענניות ההוא, והוא שווה למה שאמר 'חשך ענן וערפל'. ואמר [לו הקב"ה, שסיבת הדבר שמגשם את דיבורו] שזה אינו מצד משה, אלא בעבור שהוא רוצה לזכות את ישראל שישמעו דברו, ולא יוכלו לקבלם כי אם על יד האמצעי ההוא וכו'.

והנה, חטא נדב ואביהו היה כזה שרצו להתקרב יותר מהראוי להם, וזה נקרא "אש זרה" ומתו לפני ה'. וזהו שאמר: "אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני ה' וימותו" (ויקרא טז, א), היינו מתוך שהתקרבו יותר ולא יכלו לסבול עוצם הקדושה, על כן מתו. ולכן ציווה מיד לאחר מכן לאהרן ואמר (שם טז, ב): "ואל יבוא בכל עת אל הקודש מבית לפרוכת", כי אם "בענן אראה על הכפורת" היינו ביום הכיפורים, כי אז אגשים הדיבור ואבא אליך בענן, למען לא תלהט הקדושה כל כך ותוכל לסבול עול הקדושה.

מִמֶּנּוּ מִדְּרָגוֹת רַבּוֹת בְּשִׁקְיֹדְתָם. ⁴⁶ כִּי אִזּוֹ יִתֵּן נֹאֵשׁ לְאֹמֵר: ⁴⁷ אֵינִי אֲתִי לְפָנָי כֹּחֹתִי כְּמוֹהוּ. ⁴⁸ אֲךָ אֵל זֶה יִבִּיט, אֵל הַגְּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּשִׁקְיֹדְתוֹ מַעֲלָה אוֹ שְׂתִימ, ⁴⁹ הַכֹּל לְפִי הַמְתַּלְמֵד וְהַנְּלַמֵּד מִמֶּנּוּ. ⁵⁰ וּבַהֲעֵלּוֹתוֹ מַעֲלָה ⁵¹ יִשְׁגִּיב לְהַבִּיט עוֹד אֵל הַגְּדוֹל מִמֶּנּוּ, ⁵² עַד כִּי חֲפִיץ ה' בְּיָדוֹ יַצְלִיחַ. וְהַדְּבָר מְסוּר לְמַתְבוּנָן ⁵³ לְבַחֵן כֹּחֹתָיו ⁵⁴ וְלַהֲעֲרִיךְ לְעֹמְתָם מַעֲרַכֶּת עֲצָה זוֹ, ⁵⁵ אִם לְהַעֲפִיל

ביאורים

ובמעשים. אם יעשה כן, יהיו מעשיו בגדר חיקוי בעלמא. ⁴⁶ כי אז יתן נואש לאמר. אם ינסה להידמות לגדולים ממנו בהרבה, הוא עתיד בתוך זמן קצר להתייאש באומרו: - ⁴⁷ אין אתי לפזר כוחותי כמוהו. אין זה לפי כוחותי להתאמץ כל כך בשקידת התורה. מתוך ייאוש ומתוך ההכרה שהמאמץ למעלה מכוחותיו, יעזוב לגמרי את לימוד התורה. ⁴⁸ אך אל זה יביט. הצורה הנכונה לזכות להתעלות בשקידת התורה על ידי 'קנאת סופרים - שמרבה חכמה' היא על ידי שיביט רק אל הגדול ממנו בשקידה ובעמל הלימוד. ⁴⁹ הכל לפי המתלמד והנלמד ממנו. הכול תלוי באדם הרוצה להתחנך בקניית ההתמדה ובאדם שהוא נושא עניו אליו ללמוד ממנו ולהידמות אליו. כלומר, יש לחפש ללמוד מאדם השוקד על התורה והוא גדול ממנו רק במעלה אחת או שתיים, כך שירגיש שבאפשרותו לטרוח ולהשתדל כמוהו. ⁵⁰ ובהעלותו מעלה. ולאחר שעלה מדרגה בשקידת התורה. ⁵¹ ישגיב להביט עוד אל הגדול ממנו. ימשיך להתחזק, להגביר ולרומם כוחותיו, בכך שימשיך להביט במי שגדול ממדרגתו העכשווית מעלה או שתיים, ויטרח וישתדל ללמוד ממנו. ⁵² עד כי חפץ ה' בידו יצליח. עד שיגיע למדרגות רמות בשקידת התורה כפי ששאף מתחילה. ⁵³ לבחון כוחותיו. ולבדוק את מדרגתו העכשווית ואת יכולותיו. ⁵⁴ ולהעריך לעומתם מערכת עצה זו. יבדוק למי מהשוקדים על לימודים כדאי לו להתדמות, וכך ידע. - ⁵⁵ אם להעפיל לעלות. להתאמץ ולעלות

לעלות, ⁵⁶ או להתנהל לאט.

⁵⁷ וכן ראוי לו להשקוף על אותם

אשר עזבו ארחות יש

⁵⁸ והשליכו דברי תורה אחרי גנם,

⁵⁹ איך טבעם המושחת האביד מאתם

⁶⁰ טובה הרבה. האביד מאתם תיי

עולם הנצחי, הנקנה על ידי התורה

⁶¹ למעלה למשכיל, ⁶² ויזיליכם שזכב

בדרך לבם ^{(t)63} ומתעתעים פעולכם. וכראותו ⁶⁴ כי אזלת

ידם, ישים אל לבו לבל ילך בעקבותם. ⁶⁵ ומזה ⁶⁶ יבנה

ביאורים

בכמה דרגות בשקידת התורה. ⁵⁶ או להתנהל לאט. דרגה אחר דרגה. ⁵⁷ וכן. רבנו מציג להלן דרך נוספת להתבוננות שמביאה לחיזוק בשקידת התורה. ⁵⁸ והשליכו דברי תורה אחר גום. והזניחו את התורה ולא התחשבו בדבריה. ⁵⁹ איך טבעם המושחת. והיינו, אהבת הבטלה. ⁶⁰ טובה הרבה. הכוונה לתורה היקרה הנקראת "לקח טוב" והיא הטובה האמיתית, היחידה והנצחית. ⁶¹ למעלה למשכיל. המובילה לעלייה בסולם החכמה. ⁶² ויזיליכם שזכב בדרך לבם. הלכו בשרירות לבם הרעה. כלומר, טבעם המושחת עורר אותם למרוד בדרך התורה וללכת בתאוות לבם. ⁶³ ומתעתעים בעולמם. תועים, נבוכים ואינם מוצאים דרכם בעולמם. ⁶⁴ כי אזלת ידם. כשיראה האדם שידם חסרת אונים ואפס כוחם. ⁶⁵ ומזה. מתוך שיתבונן בשפלות מצבם של מי שאוהב את הבטלה. ⁶⁶ יבנה ויתכונן לאחוז בעין החיים. יתחזק ויתבסס בהתמדתו, ויזכה לאחוז בתורתנו הקדושה.

עיונים

גרתי, ותרי"ג מצוות שמרתי, ולא למדתי ממעשיו הרעים". יש המבארים, יעקב אבינו כשראה את מעשיו המכוערים של לבן, הוא למד מזה, כמה יש להתרחק מהכיעור והדומה לו. וכך מספר יעקב אבינו לעשיו: אני שמרתי את תרי"ג המצוות, ומנין היה לי כוח לעמוד מול פיתויי היצר, וכיצד למדתי לומר ליצר הרע 'לא', מכך שגרתי עם לבן הרשע וראיתי את מעשיו הרעים, ראיתי בעיני איזה טעם מר יש לחיים עלובים שכאלו, חיים של הבל וריק בלי שום הנאה אמיתית, ומזה הבנתי היטב כמה דחוף וחובה לומר ליצר הרע 'לא!' ולהתרחק ממנו ומפיתוייו כמפני אש. וזהו שכתב רש"י: "ולא למדתי ממעשיו הרעים, כלומר, את אמירת 'לא' למדתי מהתבוננות ב'מעשיו הרעים' של לבן הארמי. וכן תיקנו לומר בתפילה ביציאה מבית המדרש: "אנו רצים והם רצים, אנו רצים לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת", שמתוך זה שאנו רואים איך התועים רצים אחרי הבלי הבלים אשר מובילים אל עבר באר שחת, ממנו ניקח לעבוד את ה' ביתר שאת וביתר עוז.

וכן יש שביארו בזה את הפסוק (תהלים קיט, צח): 'מאויבי תחכמי מצותיך כי לעולם היא לי', מאויבי תחכמי - שבראותי היאך הם וודפים אחרי הדברים הנפסדים, ממנו ניקח קל וחומר כמה עלינו לרדוף אחר מצותיך, כי הרי המה לעולם הוא נשאר לי.

ומאידך בראותנו כמה הרשע שקוע ומשקיע כל כוחותיו במרדף אחר הנאות דמיוניות ותעוטי שווא, מזה נלמד לקח, בקל-וחומר בן בנו של קל-וחומר, כמה יש לנו לעמוד ולרדוף אחר התכלית והחיים האמיתיים.

בספר 'דברי יואל' (אבות ד, א), כתב, שיתכן לרמז זאת בדברי התנא 'איזהו חכם הלומד מכל אדם', שהחכם אשר עיניו בראשו, יכול ללמוד מכל אדם, כי הוא היודע לכונן ממי ללמוד באופן שיעשה כמעשיו, וממי ללמוד באופן שיעשה היפוך מעשיו, ועל ידי זה באמת יכולים ללמוד מכל אדם.

ועל דרך זה פירש שם את המדרש רבה (פרשת בחוקותי): "אמר דוד, בכל יום הייתי מחשב למקום פלוני אני הולך, לבית פלוני אני הולך, ולבסוף רגלי מוליכות אותי לבית המדרש", שדוד ביקש לברר את דרכי ה' על ידי שילך לבית פלוני ולמקום פלוני, ולראות שם מעשי הרשעים כדי שידע על ידי זה לעשות את ההיפך, אבל באמת דוד המלך עליו השלום לא היה צריך לזה, שה' היה עמו וידע מעצמו רצון ה' בכל דבר, ועל כן היה רגליו מוליכות אותו לבית המדרש,

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

וַיִּתְּבוֹנֶן לְאַחַז בְּעֵיַן הַתַּיִים, וּמִשְׁחָרָה יִמְצְאוּנָה.⁶⁷

אחרים כדי ללמוד מהם כיצד לעשות את ההיפך.

ביאורים

67. ומשחררה ימצאוניה. ודורשיה - החפצים בתורה ומבקשים להשיגה - ישיגוה.

א. יכופנו לשקוד על תורתו. כתב ב'אורחות ישר' (ערך תורה): "עיקר הקושי הוא בתחילה, אבל אחר כך כשמתרגל בתורה ונוהג ממנה, אף שגם

ד. לְבַחַן אֶת עֲצָמוֹ בְּיוֹם שְׁלוֹמֹד בּוֹ לְפַעֲמִים בְּהַתְמַדָּה,¹ כְּמִה לְמֹד בּוֹ הַלְכוֹת אוֹ דַפִּין, וַיִּתְּבוֹנֶן אִז אִם יוּכַל לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּיָמִים יְכוֹאוּ, אִז יִסְבִּים בְּדַעְתּוֹ בְּלִי נֶדֶר² לְקַבְּעוֹ לֹא שְׁעוֹר קָצוֹב,³ (אוֹ אִף פְּחוֹת מִזֶּה), דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ.⁴ כִּי אִז הַהֲכָרַח לְמִלְאֵת לֹא קָצַב שְׁעוֹרוֹ^{5(א)} כּוֹפְנֵנו לְשִׁקְדַּעַל תּוֹרָתוֹ.⁶ וְהַחֲכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ⁷ לְהַתְחַשֵּׁב כְּמִה שְׁקוֹבַעַל לְלִמּוֹד, הַמְּקוֹמוֹת הַצָּרִיכִים עֵינָיו⁸ וְצָרִיךְ לְפֹרֵר זְמַן לְדַעַת אוֹתָם, וְהַמְּקוֹמוֹת שֶׁהֵם קְלֵי הַמְּשִׁג וְנִקְנִים בּוֹמֵן מוֹעֵט,

ביאורים

1. כמה למד בו הלכות או דפין. כמה הלכות או דפים הספיק ללמוד ביום שהתמיד ושקד בו בתורה. 2. לקבעו לו שיעור קצוב. לקבוע לעצמו את כמות ההלכות או הדפים שהשיג ביום התמדתו בתורה כשיעור קבוע של למידה לימים הבאים. 3. או אף פחות מזה. אם משער בעצמו שלא יוכל לעמוד בשיעור באורך זה, יקבע לו כמות קטנה יותר. 4. כי אז ההכרח למלאות לו קצב שיעורו. הקבלה שקיבל על עצמו להספיק בכל יום את כמות הלימוד שקבע לעצמו תהיה לו לחוק. 5. יכופנו לשקד על תורתו. יאמץ כוחותיו ויכריח את עצמו להספיק ללמוד שיעור זה. 6. והחכם עיניו בראשו. החכם מסתכל מראש מה שעתיד להיות, ועליו לחשב בחכמה את כמות ההלכות או הדפים שיקבע לעצמו ללמוד יום יום. זאת על ידי בדיקה דלהלן. 7. להתחשב כמה שקובע לו ללמוד. יש הבדל רב בין לימוד עניין שהוא קל להשגה, לבין לימוד נושא שהוא קשה לתפיסה. 8. וצריך לפורר זמן לדעת אותם. בלימוד עניין שיותר קשה להבינו, יקבע לעצמו שיעור מועט יותר. 9. ונקנים בזמן מועט. ויכול

חוסן

מאמר א

הושע

עיונים

חוסן

מאמר א

הושע

ועל דרך זה - מוסיף
ה'שחות מוסר' -
אנו מוצאים ב'הגר'
שפחה שרה, שאמרו
חז"ל (הובא ברש"י
בראשית טז, ג) ששרה
פיתתה אותה בדברים
שתינשא לאברהם,
וכן אמרה לה: "אשריך
שזכית להדבק בגוף
קדוש כזה". ויש
לתמוה, והרי בעצת
אביה באה להדבק
באברהם מתוך ההכרה
הגדולה במעלתו, שאמרו לה: "מוטב שתהא בתי שפחה בבית זה ולא גבירה
בבית אחר" (רש"י שם פסוק א), ואם כן בוודאי הכירה האמת, ומה הוצרכה
שרה לדבר על לבה להינשא לאברהם. אלא כיון שעל ידי נישואיה לאברהם
היא נעשית כבולה ו"מוכרחת" לנהוג לעולם כמנהג ביתו של אברהם, לזה לא
היתה הגר מוכנה, ולכן הוצרכה שרה לפתותה בדברים, כי גדר העומדת בפני
האדם לזמן מרובה ומגבילה את יכולתו ואת חירותו, היא קשה על עו מאוד.

ביאורים

17. משך קבלתו. שלא יקבל קבלה זו לזמן ארוך ובלתי מוגבל. 18. הכל לפי העת וההאדם. בהתאם לאופי האדם, לתנאים ולנסיבות. 19. שימלא הסכמתו. שיצליח לעמוד בהסכמה שקיבל על עצמו להספיק ללמוד כמות תוכן מסוימת. 20. ויהיה נכון בידו להתקיים גם כן. ויהיה אפשרי בידו לקיים את קבלתו. 21. וביותר. סיבה נוספת מדוע עדיפה הקבלה לזמן מוגבל וקצר. 22. התרשלותו מרבירי תורה. ההתרשלות והרפיון מקיום הקבלה לשמור על הספק כמות לימוד מסוימת בכל יום לא יבואו - 23. סמוך להסכמת קביעתו. סמוך לזמן הקבלה שהסכים בדעתו לקיימה. 24. לחלוות התעוררותו. ההתלהבות שחש בזמן קבלת החלטתו.

רק כאשר יעברו לו ימים, אז ישפח מעט מעט רגשות נפשו, ויתרפה מהקימו, וזה רק בהאריך לו זמן הקביעות. אולם, אם לא יקבל רק למשל על משך חדש ימים, הנה חציו הראשון ישמר להיותו קרוב לעת ההסכמה, וחציו השני לא יתרפה במלאכתו לאשר בעוד ימים מועטים²⁵ יבצע ויקים דברו הטוב, וכאשר ישלים הזמן החוץ²⁶ יראה את נפשו טוב בעמלו,²⁷ אז בלב נרצה יבין לו כן ימים יבואו.

ואם חס ושלום²⁸ לא הקים מזמנו - עם כל זה²⁹ אל

ביאורים

25. רגשת נפשו. רגש ההתעוררות הראשוני. 26. ויתרפה מהקימו. יחוש רפיון בביצוע הקבלה. 27. וזה רק בהאריך לו זמן הקביעות. דבר זה יכול לקרות רק אם יקבל את הקבלה לזמן ארוך וממושך. 28. לעת ההסכמה. אם יקבל האדם על עצמו להספיק ללמוד כמות תוכן מסוימת והקבלה תיקבע מראש לזמן קצוב בלבד, יוכל לממש את הקבלה. סמוך לזמן הקבלה עדיין ההתלהבות נשמרת, ובחלק השני יהיה האדם קרוב לסיום הזמן שהקציב לעצמו ואז - 29. יבצע ויקיים דברו הטוב. יקל עליו להחזיק בקבלה בימים מועטים אלו עד תאריך היעד, כי יראה שהוא קרוב להגשים שאיפתו ולעמוד בקבלתו. 30. וראה את נפשו טוב בעמלו. יראה את ההצלחה בקיום הקבלה, שיום יום, במשך חודש ימים, עמד בביצוע הקבלה. כך יוכל להגיע להנאה מיגיע כפיו. 31. אז בלב נרצה יבין לו כן ימים יבואו. אחרי שיראה את הצלחתו בקיום הקבלה יחוש דרבון לקבל על עצמו קבלות נוספות. 32. לא הקים מזמנו. לא עמד בביצוע קבלתו. 33. אל יפלו פניו. לא ירגיש מושפל ומבוויש.

עיונים

תקבלו עליכם, יערב לכם מכאן ואילך, שכל התחלות קשות".
 וכתב ה'אור החיים': "אם שמוע תשמעו" - כי אם יתחיל לשמוע התורה, משם ואילך הוא יתאוה לשמוע עוד, והוא אומר "אם שמוע" עתה, אני מבטיחכם כי תשמעו מעצמכם כשתשמעו טעמה, כאומר (תהלים לד, ט): "טעמו וראו כי טוב ה'".

וכן אמרו חז"ל במדרש (שה"ש א, ג) "שמך תורק שמך" - מה השמן הזה, תחילתו מר וסופו מתוק, כך הם דברי תורה, אדם מצטער בהם בתחילה ועושה בהם אחרית טובה שנאמר (איוב ה, ז): "והיה ראשיתך מצער" וגו'. למדונו חז"ל שהדרך בעבודת ה' היא, שבתחילה קשה להתמודד וישנם ניסיונות קשים, אמנם לאחר שמתחילים מרגישים את הערבות והמתיקות.

והנה יש להבין, מדוע ההתחלות צריכות להתלוות בקשיים. ביארו המפרשים: כיון שברוחניות ההתחלה צריכה להיעשות על ידי האדם עצמו, בשלב זה לא מועיל ולא שייך סייעתא דשמיא, וכמאמר חז"ל "פתחו לי פתח כחודו של מחט, ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם", כלומר רק לאחר שהאדם יעשה מצידו את הפתח של מחט, יפתח לו הפתח של אולם, אך הצעד הראשון וההתחלה חייב האדם לעשות מעצמו. ומטעם זה כל ההתחלות קשות, כיון שזה חייב לעשות לבדו.

ביאור נוסף, משום שכל כוחו של היצר הרע להכשיל בני אדם הוא רק בתחילת הדרך, קודם שהתחיל האדם במעשה המצוה, אולם לאחר שהחל האדם בקיום המצוה, שוב אין בכוח היצר לשלוט עליו ולהכשילו, וכדברי הגר"א זצ"ל (אין שלמה פ"ד אות ה) על הפסוק "לפתח חטאת רובץ", "כל זמן שהאדם עוסק בעבודה, היצר הרע רובץ במנוחה, וכל מגמתו הוא רק ללכוד האדם במצודתו בשעה שהאדם עוסק מעבודה", עכ"ל. על כן עובד היצר הרע בכל תקופה דווקא בתחילת הדרך, בידועו שאחר כך אין לו כלל אפשרות להילחם עם האדם ולהכשילו.

בספר 'אור יחזקאל' (ח"ה) ביאר, הקב"ה שחפץ לזכות את ישראל גור שבתחילת הדרך יהיה קושי, כדי שגם לאחר מכן כשתקל עליו העבודה, יקבל העובד שכר כאילו כל עבודתו הייתה ביגיעה, והוא מחסדי ה' יתברך שרוצה להיטיב עם ברואיו.

בספר "משנת רבי אהרן" (פר' יתרו) כתב: "ועתה אם שמוע תשמעו בקולי"

ג. וכל התחלות קשות.
 קודם מתן תורה אמר הקב"ה למשה רבינו לומר לבני ישראל (שמות יט, ה): "ועתה אם שמוע תשמעו בקולי...", ופירש רש"י: "ועתה - אם עתה"
 34. וְלֹא יֹאמֶר נֹאֵשׁ, אֶבְלֵ יִדְעֵ כִּי מִנְפֶה ה' אוֹתוֹ הִלֵּךְ בְּתוֹרָתוֹ
 35. עִם רְאוֹתוֹ שְׂלֵא עֲלֶתָה לוֹ
 36. כְּמַחְשַׁבְתּוֹ, וְהוּא אִם יִתְחַזֵּק וַיְהִי
 לְבֶן חֵיל - 37. וְאֵין לָךְ מִלְחָמָה
 שְׁנוֹצְחִין אוֹתָהּ בְּפַעַם אַחַת - 38. הִנֵּה
 ה' יַעֲזֹר לוֹ 39. לְהַחֲיֵשׁ לוֹ מִפְּלֵט מִסַּעֲרַת יִצְרוֹ, וְאִם
 יִתְעַצֵּב וַיִּתְרַפֵּה 41. יֵאבִיד מִמֶּנּוּ טוֹכָה הַרְבֵּה אֲשֶׁר יִקְנֶה לוֹ
 42. עֲתָה בִּיגִיעָה מְעֻטָּה. כִּי אֵינוּ דוֹמָה מִשָּׂא עֲמָלוֹ בַּחֲדָשׁ
 הַשְּׁנִי כְּבְרָאשׁוֹן, 43. כִּי אִזּוֹ אֵךְ יִצָּא יִצָּא לְהִלָּךְ נֶגֶד טַבְעוֹ -
 (ג) וְכָל הַתְּחִלּוֹת קָשׁוֹת - 44. וְעֲתָה כְּכֹר הַחֲלִישׁוֹ מְעֻט

ביאורים

34. ולא יאמר נואש. ואל יתייאש, אם לא הצליח בפעם הזאת. 35. עם. על אף. 36. והוא אם יתחזק ויהיה לבן חיל. אם יתחזק האדם ויהיה אמיץ וגיבור ושוב יקבל על עצמו אותה קבלה שכבר קיבל בעבר. 37. ואין לך. שהרי אין מלחמה שמוכרעת בפעם אחת. 38. הנה ה' יעזור לו. אם אכן יהיה לבן חיל לשוב ולנסות לעמוד בקיום החלטתו, ה' יעזור לו. 39. להחיש לו מפלט מסערת יצרו. להביא לו במהרה מנוס והצלה מהתפרצות יצרו. 40. ואם יתעצב ויתרפה. לעומת זאת, אם בשל ייאושו לא יקבל על עצמו שוב אותה קבלה. 41. יאבד ממנו. ימנע מעצמו. 42. עתה. בחודש השני לקבלתו. הלא אם יתאמץ - יזכה לתוספת כוח מאת ה'. משמע שבחודש השני למאמציו, יהיה לו קל הרבה יותר לשקוד על לימודו, ואז יזכה ולשכר רב בעמל מועט. 43. כי אז אף יצא יצא. כי בחודש הראשון לקבלתו רק התחיל לצאת ולהלך נגד טבעו, ומה הפלא שקשה היה לו? 44. ועתה. לאחר שכבר נלחם נגד טבעו.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

בְּהַלְחֵמוֹ לְמוֹלוֹ,⁴⁵ וַיְהוּא אִם נִצַּח וְאִם נִצַּח, תִּקַּן בָּזָה⁴⁶ מִשְׁחַת טַבְעוֹ, וְלֹא יִכְבֵּר עָלָיו כָּל-כֹּהֵן לְבָבָשׁוֹ⁴⁸ בְּיָמָיו יָבוֹאוּ, וַיְהִי ה' עִמּוֹ⁴⁹ וַיַּעַל.

(שמות יט, ה), אמרו חז"ל "ועתה - קבלו עליכם, שכל ההתחלות קשות. אם שמוע תשמעו - מכאן אמרו, שמע מצוה אחת משמיעים לו מצוות הרבה" (מכילתא). הנה כאן הודיעם שלא יחושו לקושי שבדבר, ושלא יחשבו שאם קבלת עול מצוה אחת קשה, אם המעט שלומד קשה, כמה תכבד קבלת עול תורה כולה, ובתוקף יותר ובמדרגה גבוהה יותר הלא יכפל הקושי פי כמה, כי אין הדבר כן, אך להפך, כי כל מה שרוחקים מעול תורה ומהנהגה של קדושה, יכבד המעט יותר, וכל כמה שיקבל יותר וישמע יותר, הלא ישמיעו אותו יותר. וכמו שדרשו בספרי על הפסוק (דברים טו, ה) "רק אם שמוע תשמע - שמע מעט, משמיעין אותו הרבה", דלא דרשו שמע מעט ישמע הרבה, אלא "משמיעין אותו הרבה", כאילו משמיעין אותו מלמעלה, ויקל עליו עול תורה. ולא רק שקל יותר, אלא גם "יערב לכם", כי מתוקה היא מדבש ונופת צופים, וכל מה שיתחזק בתורה ובעיונה תגדל המשכתו והרגשת מתיקות התורה, ולא יקשה עליו הצער בעמל התורה, וכמו דחינון בעלמא בענינים גשמיים כי ידיעת התועלת מבטלת הצער, והרי השכר הנצחי הוא בהשגות התורה, וזהו דמרגלא בפומיה דרב: "העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ורבייה ולא משא ומתן ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות, אלא צדיקים יושבים ועטרוניהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה, שנאמר: "ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו" (ברכות יז, א), ו"פה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה" (אבות ד, יז), אך הדבר תלוי במידת טהרת הלב, ומניעת רדיפת עניני החומר ומילוי הרצונות, כי עד כמה שהוא חומרי אינו שייך להרגש זה, עכ"ל.

ביאורים

45. והוא אם נצח ואם נצח. בין אם ניצח את יצרו, ובין אם נוצח, בכל מקרה את המוטל עליו עשה - הוא נלחם ביצרו. 46. משחת טבעו. את טבעו המשחת.
47. ולא יכבד עליו. עתה בחודש השני העמל לא יהיה כה קשה כמו שהיה בחודש הראשון. 48. בימים יבואו. בימים הבאים. 49. ויעל. ויצליח.

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

ה. לְבַחַר לֹו חֵבֵר טוֹב שְׂרֹאָה בּוֹ שְׁהוּא שְׁקָדוֹ, וְלִקְבַע עִמּוֹ תִלְמוּדוֹ בְּלוֹ, אוֹ שְׁעוֹת קְבוּעוֹת, הַכֹּל לְפִי הַלְמוּד³ וְהָאָדָם, כִּי שְׁקִידָתוֹ שֶׁל חֵבֵרוֹ יִרְגִיל אוֹתוֹ לְקִנּוּת בְּעַצְמוֹ מִדַּת הַשְׁקִידָה, וְכִמּוֹ שִׁשְׁנֵי חֲכָמִים (אבות א, ז): "וְקָנָה לָךְ חֵבֵר". וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (ברכות סג, ב) אִין הַתּוֹרָה נִקְנִית⁵ אֶלָּא בַחֲבוּרָה. וְאָמְרוּ עוֹד (שבת סג, א) "שְׁנֵי תִלְמוּדֵי חֲכָמִים⁶ הַמְחַדְדִין זֶה לְזֶה בְּהַלְכָה, הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מַצְלִיחַ לָהֶם. וְאָמְרוּ (תענית ז, א): אָמַר רַבָּה בַר בַּר חֲנָה: לְמָה נִמְשְׁלוּ דְבָרֵי תּוֹרָה כְּאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה כג, כט): "הֲלוֹא

ביאורים

1. ולקבוע עמו תלמודו כולו. ולקבוע ללמוד עמו את כל הזמן המוקצב לו ללימוד. 2. לפי הלימוד. הכול תלוי לפי דרך הלימוד של החבר. יש חברותא שראוי ללמוד עמו בעיון, והוא שונה מהחברותא ללימוד בבקיאות (כמבואר בהמשך). 3. והאדם. קביעת החברותא תלויה גם באדם, לפי כישורונותיו, תכונותיו ואופן לימודו (וכפי המבואר בהמשך). 4. וקנה לך חבר. צריך האדם לקנות לעצמו אוהב שיקדם אותו בתיקון מעשיו וכל עניניו (רמב"ם).
5. אלא בחבורה. דרך לימוד התורה בחברותא, ביחד, "שאיין הפלפול מצוי ליחידי אלא כשאחד מעוררו" (מאירי). 6. המחודדין זה לזה בהלכה. תלמידי חכמים מחכמים זה את זה ועושים את תלמודם בהיר וחד. כיצד? "שמקשים קושיות זה לזה ומשיבים עליהן, לא כבדי לקפח זה את זה אלא כדי להתחדד בהבנת ההלכה" (רש"י). 7. הקב"ה מצליח להם. נותן להם הצלחה בהבנת

חוסן

מאמר א

הושע

עיונים

חוסן

מאמר א

הושע

כה דְּבָרֵי כָּאֵשׁ נָאֵם ה' לֹאֲמַר לְךָ: עד שמוטל על האדם להשתדל רבות במציאת חבר, ואפילו

להוציא ממון כדי "לקנותו", כגון לתת לו מתנה כדי לרכוש את אהבתו. והוסיף, ש"קניית" חברות כוללת את הצורך "לסבול" את מידותיו והנהגותיו של החבר, וכן את ההשתדלות למלא את רצונו.

עוד כתב הרמב"ם, שאין כוונת המשנה לחברות לשם השגת הנאה חומרית ["חבר תועלת"] או לשם ידידות בלבד ["חבר הנאה"], אלא הכוונה לחברות של שניים שיש להם שאיפה משותפת לגדלות רוחנית, והם מסייעים זה לזה להגיע למטרה זו ["חבר מְעַלְה"]. לחבר כזה התכוונו חכמים באמרם (תענית ז, א): "או חברותא או מיתותא".

כתב רבינו יונה (אבות שם): חבר כזה מסייע לאדם בשלשה דברים מהותיים: [א] מסייע לו בלימוד התורה, שכן המשא ומתן בין החברים בדברי תורה מוסיף בהירות גדולה יותר בלימוד. בנוסף לכך, החבר מתקנו אם הוא טועה בדבר הלכה, כמו שאומר הכתוב (קהלת ד, ט-ט'): "טובים השנים מן האחד אשר יש להם שכר טוב בעמלם, כי אם יפלו האחד יקים את חברו". מאידך, הלומד ללא חברותא אין מי שיתקנו ויעמיד אותו על טעותו, שכן דורשת הגמרא (תענית ז, א) את הכתוב (ירמיה ג, לו): "חרב אל הבדים ונאלו", "חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים [כלומר, על תלמידי חכמים, והגמרא נוקטת לשון "סגי נהור"] שיושבים בד בבד [לבדם, ללא חברותא] ועוסקים בתורה, ולא עוד אלא שמטפשים [שאיין מי שיתקן להם טעויותיהם], שנאמר "ונאלו" [נעשים אוילים] [ראה רש"י בפירוש שני]. [מבחינות אלו מועיל חבר ללימוד התורה יותר מאשר הרב, שכן התלמיד בוש לישא וליתן עם הרב בכל מה שלמד מפיו, והוא נותר עם קושיות וספקות שמתיישבים לו רק במשא ומתן עם החבר (נחלת אבות). זוהי כוונת רבי חנינא באמרו (תענית ז, א): "הרבה למדתי מרבותי, ומחבירי יותר מרבותי..."].

[ב] החבר מסייע למעלתו הרוחנית, שכן פעמים שאדם אינו מבחין בפגמים שיש בו ואינו יודע שעליו לתקנם. חברים טובים יקברו זה את זה בצורה מועילה ויסייעו זה לזה בעלייה רוחנית.

[ג] על חבר טוב ניתן לסמוך בלי פקפוק, להתייעץ עמו בכל דבר ולקבל ממנו עצה טובה ונכונה.

⁸ מַה אֵשׁ אֵינִי דוֹלֵק יְחִידִי, אִף דְּבָרֵי תוֹרָה⁹ אֵינָם מִתְקַיְמִים בְּיַחֲדִי.

¹⁰ וְאֵלֶּם בְּהִיּוֹתוֹ מִתְדַבֵּק לְחֵבֶר שׁוֹקֵד, צָרִיף לְשׁוֹם עֵין וְלֵב לְהִתְרַחֵק מִהַדְּבָרִים שְׂיִכּוֹל הַיָּצָר לְהַכְשִׁילָם בְּהִיּוֹתָם שְׁנַיִם גַּם יַחַד,¹¹ לְפָסֵק מִדְּבָרֵי תוֹרָה וְלַעֲסֵק בְּדָבָרֵי שִׂיחָה וְכִיּוֹצֵא. וְכֹאֲשֶׁר יִקְשֶׁה עַל הַיָּצָר בְּתַחֲלָה לְפַתּוֹתוֹ לַעֲסֵק בְּשִׂיחוֹת בְּטָלוֹת, יִסִּיתָנוּ¹² לְשׁוֹחַ בְּדָבָר מַצְנָה, שְׂאִיִן הַדִּין נוֹתֵן לְפָסֵק בְּגִלְגָּלָה מִתְלַמּוֹד תוֹרָה,¹³ שְׂחִיא מַצְנָה שְׂאֲפָשֶׁר לַעֲשׂוֹתָהּ עַל יְדֵי אַחֲרִים (שׁו"ע יו"ד סימן רמ"ז סעיף י"ח), או שְׂאִיִן בְּשִׂיחָה הֵחִיא כִּי אִם¹⁴ שִׂיחָה בְּדָבָר מַצְנָה וְלֹא קִיּוֹם מַצְנָה, וְנִמְשָׁד מַצְנָה נֶזֶק

ביאורים

התורה (מהרש"א). 8. מה אש אינו דולק יחיד. האש אינה נאחזת בעץ יחיד, אלא היא צריכה דווקא שניים או שלושה עצים יחד. 9. אינם מתקיימים באדם הלומד לבדו בלי חבר שיחדנו, אלא בשנים או שלושה הלומדים יחד ומחדדים זה את זה (רש"י). 10. ואולם. אמנם בלימוד עם חבר יש סכנה מבחינה מסויימת, שאינה קיימת בהיותו לומד יחיד. 11. לפסוק מדברי תורה ולעסוק בדברי שיחה. בשעה שהשניים עוסקים בתורה, הם עלולים להפסיק מלימודם בשביל לדבר דברי שיחה בטלה. 12. לישוה בדבר מצוה. שיחה כזו שהיא עצמה נחשבת לקיום מצווה, כגון, שיחה שיש בה גמילות חסד (כמבואר מהמשך דברי רבנו). 13. שהיא. דבר המצווה שעליו הם משוחחים. 14. שיחה בדבר מצוה ולא קיום מצוה. כגון, שיחה של תכנון איך ומתי לקיים מצות

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

לו. ³⁶ וְכֵן בְּתֵכֶן מְדוּתֵיהֶם אִם לֹא יִשְׁתּוּוּ זֶה עִם זֶה, ³⁷ וְלֹא תִגְבֵּר יְרֵאת שְׁמִים בָּהֶם, ^{(א) 38} לְקַיֵּם: "אֵת וְהַב כְּסוּפָה" (כמובר כא, יד), וְתֵכֶן מְאֹד ³⁹ שְׁתַּהֲיָה תִקְנַתְּם קְלַקְלַתְּם, וְהִדְבְּרִים אֲרֵבִים.

ג. לקיים את זה בכסופה. במסכת קידושין (ל, ב) דרשו פסוק זה: "אפילו האב ובנו, הרב ותלמידו, שעוסקים בתורה בשער אחד [בבית המדרש אחד, מתוך שמקשים זה לזה ואין זה מקבל דברי זה] נעשים אויבים זה את זה. ו[אף על פי כן] אינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה, שנאמר 'את זהב כסופה, אל תקרי 'כסופה', אלא 'כסופה'".

וביאר המאירי, ששני בני אדם שדעתם שווה יש ביניהם אהבה, ולפיכך, שנים המתנצחים בתורה, מאחר וכל כוונתם היא להעמיד האמת על מכונה, הם מסכימים לבסוף לדעה אחת, וממילא הם נעשים אוהבים זה לזה. כתב בספר 'דעת חכמה ומוסר' (ח"ב מאמר א): בענין התחברות אנשים זה לזה רואים אנו דבר פלא, הנני יתכן שאחד עשה לחבירו טובה גדולה בהצילו ממש ממות לחיים, ובכל זאת אין מתהרהר ביניהם שום התקשרות, ואם אפילו

ביאורים

זה לזה. ³⁶ וכן בתוכן מדוּתֵיהֶם אִם לֹא יִשְׁתּוּוּ זֶה עִם זֶה. אם מידותיהם של הלומדים שונות ונוגדות, לא יתאימו ללמוד זה עם זה, שכן האחד לא יקבל את דברי חברו. ³⁷ וְלֹא תִגְבֵּר יְרֵאת שְׁמִים בָּהֶם. אשר בכוחה להשכיח שלום ואהבה ביניהם. ³⁸ לְקַיֵּם אֵת וְהַב כְּסוּפָה. במסכת קידושין (ל, ב) דרשו פסוק זה על העוסקים בתורה שמתחילה מקשים זה לזה ואין זה מקבל את דברי זה, שהם נאבקים זה בזה בסערת רגשות וקולות, ואף על פי כן אין זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה. [וביאר שם המאירי, ששני בני אדם שדעתם שווה יש ביניהם אהבה. לפיכך גם שניים המתנצחים בתורה עתידים להיות אוהבים. מאחר שכוונתם היא להעמיד האמת על מכונה, הם מסכימים לבסוף לדעה אחת, וממילא נעשים אוהבים זה לזה]. ³⁹ שְׁתַּהֲיָה תִקְנַתְּם קְלַקְלַתְּם.

יכיר את טובתו וירגיש עצמו מחוייב לו, אבל דבוק בו אינו נעשה. ואילו בענייני רוחניות אם אך יש התקשרות, בדבר מושכל או בתורה, כשרק יעסקו בדברים ורוחניים מרגישים מיד התדבקות ביניהם בנפשותם ונעשים אוהבים גמורים זה לזה, וכמו שאמר: 'את זהב כסופה, מתחילה אויבים ולבסוף נעשו אוהבים. אם ההתעסקות שלהם הוא רק ברוחניות, סוגלת הדברים שמוכרחים להתהוות אוהבים ומדובקים זה לזה בתכלית.

⁴⁰ וְכֹאשֶׁר יִשְׁימוּ לָבָס עַל דְּרֻכֵיהֶם, ה' וְתִפְרַף וְיִקְשִׁיב לְקוֹלָם וְיִצְלִיחַ לָהֶם, וְכִמּוֹ שְׂאֵמְרוּ ז' ל' (שבת סג, א): אָמַר רַבִּי אֶבְיָא, אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ: ^{(ד) 41} שְׁנֵי תַלְמוּדֵי חֲכָמִים הֵמְקָשִׁיבִים זֶה לְזֶה בְּהַלְכָּה,

זה סוד הדבר שברוחניות אין במציאות נפרדים כלל אלא אחדות גמורה, בנפש אין ענין פירוד, משום שענין הנפשות הוא מציאות של אחדות, וצריך לצייר זאת כמו שמציירים אנו את סוד האחדות של הבורא, וזהו הסוד של איחוד הנפשות שהמה מאוחדים בתכלית אחד ממש, וזהו 'אתה אחד ושםך אחד ומי כעמך גוי אחד' ממש, ועל כן כשרק נוגעים נגיעה קלה ברוחניות, בחכמה ובשכל שהוא ענין נפשיות, מתחברים תיכף למקור האחדות ומתאחדים בו, והוא כמו טיפת מים הנופלת לים, שמתאחדת בו, כן כל משהו חכמה, שכל מחשבה שהוא נפשיות, מחבר ומדבק ונעשה אחד, וכשנעשה אחד מרגיש אחד את חבירו ואוהבים זה לזה בנפשם, שבאותו סוד של איחוד הנפשות הרי הוא אחד ממש.

ד. שני תלמידי חכמים המקשיבים זה לזה בהלכה הקב"ה שומע לקולם. והמשך הגמרא שם: "ואם אין עושים כן, גורמים לשכינה שמתלקת

ביאורים

הניסיון ללמוד יחד עלול להביא למחלוקת ומריבה ביניהם. ⁴⁰ וְכֹאשֶׁר יִשְׁימוּ לָבָס עַל דְּרֻכֵיהֶם. כשייתנו דעתם להיות טובים זה לזה: זה יקשיב לדברי זה וזה יקבל דברי זה. ⁴¹ הֵמְקָשִׁיבִים זֶה לְזֶה בְּהַלְכָּה. המלמדים זה את זה ענייני

עיונים

מישראל". ויש להבין, וכי בכך שאחד לא שמע את השני זה כבר סיבה ששכינה תסתלק מישראל.

ביאר המהר"ל (ח"א שם א, לט): דבר זה מפני כי על ידי חיבורם, השכינה מתחבר עמהם. וכאשר אינם מתחברים ביחד, גורמים לשכינה שתסתלק מישראל, כי השכינה היא על ידי חיבור ישראל, וכאשר החיבור הוא בתורה, אז השכינה בוודאי מתחבר להם. ואם אינם מקשיבים זה לזה, ונפרד החיבור, גורם זה סילוק שכינה מישראל.

וכן ביאר בספרו 'נתיב התורה' (פ"י), שכאשר הם נוחים זה לזה בתורה ומקשיבים זה לזה בתורה, הם נעשים אחד לגמרי על ידי התורה שהיא אחת, וכאשר אינם מקשיבים זה לזה להיות מתחברים ביחד וכאילו היה חס וחלילה חילוק בתורה, לכך השכינה מסתלקת מישראל, כי אין השכינה עם ישראל רק בשביל כי נתן להם את התורה שהיא אחת, לכן הקב"ה שהוא אחד הוא עם ישראל, ודבר זה תמצא במדרש פרשת תרומה (שמו"ר פל"ג) על הפסוק 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם', וזה אמר אחר שנתן להם התורה על הר סיני, כי ה' יתברך שהוא אחד, מתחבר עם התורה שהיא אחת, ולכן כאשר אין מקשיבים זה לזה כאילו היה חס וחלילה חילוק בתורה, דבר זה גורם שתסתלק השכינה מישראל כאשר אין התורה אחת, כי לכך השכינה בישראל, שיש להם תורה אחת כמו שהוא יתברך אחד, וכן מה שאמר שם מקשיבים זה לזה הקב"ה מקשיב לקולם, כי כאשר הם מתחברים ביחד על ידי התורה שהיא אחת, הקב"ה מתחבר עמהם, כי ה' יתברך עם ישראל מצד שנתן להם תורה שהיא אחת, ע"כ. ולכן שנים הלומדים יחד, וכל אחד שומע סברת חבירו, ומביא הוכחה בעדו, או מנסה לפרכה כדי להגיע לאמיתות הדברים, אזי הקב"ה יושב ומקשיב להם, והם גורמים שלא תסתלק שכינה מישראל.

והנה אמרו חז"ל (מכות י, א): "רב אשי אמר, כל האוהב ללמוד בהמון [שאוהב ללמוד עם חברים רבים], לו תבואה [לו תהיה תבואה של תורה, שרק הלומד ביחד עם אחרים מצליח בתלמודו]. והיינו דאמר רבי יוסי בן רבי חנינא: מאי דכתיב (ירמיה נ, לו): 'חרב אל הבלים ונואלו', חרב על צווארי שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים ועוסקים בתורה בד בבד. ולא עוד, אלא שמטפשים, כתיב הכא: 'ונואלו', וכתיב התם (במדבר יב, יא): 'אשר נואלנו'. ולא עוד, אלא שחוטאים, שנאמר: 'אשר חטאנו'. ואיבעית אימא, מהכא (ישעיה יט, ג):

'נואלו שרי צוען'. וביאר שם המהרש"א, שמדרך לימוד תורתנו, מתוך עומק עניינים לא יבא האדם על בוריה של תורה ועל אמיתותה רק על ידי פלפול וחיזוד עם חבירים, מה שאין כן דתי העובדי כוכבים,

הַקְדוּשׁ פְּרוּךְ הוּא שׁוֹמֵעַ לְקוֹלָם, שְׁנֵאמַר (שיר השירים ח, יג): "הַיּוֹשֵׁבֵת בְּגַנְיִים חֲבֵרִים מְקַשְׁבִּים לְקוֹלֶךָ הַשְּׂמִיעֵנִי". וְאָמַר רַבִּי אֲבָא, אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיִשׁ: שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים⁴³ הַמְדַגְּלִים זֶה לְזֶה בַּהֲלָכָה,

שכל אחד עושה לו דת לעצמו כפי רצונו ודעתו ואין צריך לחבירים, וכדאמרין בפרק הרואה שאין התורה נקנית אלא בחבורה, ולזה אמר מי שעוסק בתורה בד בבד ביחידות, הנה הוא עוסק בה כעובד כוכבים העוסק בה שלימודו ביחידות, ואמרין (בפרק ד' מיתות) עובד כוכבים העוסק בתורה חייב מיתה בידי שמים, ואמרין שם דכל מיתתו בסייף שהוא מיתת חרב, ועל כן זה העוסק בתורה כמדת העובד כוכבים ביחידות, ראוי לעונש מיתת חרב וסייף. ואמר: 'ולא עוד אלא שמטפשיני' כו', כי הטעות מצוי בלימוד יחידי, מה שאין כן בלימוד של רבים שאם יטעה אחד מהם יש שני להודיעו לו טעותו.

כתב ה'חזון איש' באגרותיו (אגרת לג): "עיקר עליה בתורה, היא להבין דעת הניגוד תמיד, ואחר כך לשקול בפלס איזו דעה מכוונת טפ"י".

ביאורים

הלכה וכל אחד מהן מבין את דברי חברו. 42. היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני. ה"גנים" הם משל לבתי המדרש, ה"חברים" הם תלמידי החכמים. וה"קול" הוא קול התפילה. וכך נדרש הפסוק: אומר הקב"ה: כאשר אתם, ישראל, יושבים בבתי מדרשות כחברים הלומדים תורה ביחד ומקשיבים זה לזה, אומר אני: "השמיעני אותך", את קולכם. כלומר, השמיעו לפני את תפילותיכם, ואענה להן. (רש"י). 43. המדגלים זה לזה בהלכה. המאספים זה את זה בהלכה, שאומרים זה לזה: "בא ונלמד יחד ונלבן את הדברים בינינו, היות שאין לנו רב שילמד אותנו", אף שאינם יורדים לאמיתם ולעומקם של דברים כפי שיכולים היו לעשות אילו היו למדים מפי רב. (רש"י).

חוסן

מאמר א

יהושע

הַקְדוּשׁ כְּרוּךְ הוּא אֹהֲבָם, שְׁנֵאֲמַר (שם ב, ד): ⁴⁴ "וְדָגְלוּ עָלַי אֲהַבָּה".

ביאורים

44. ודגלו עלי אהבה. הרים את הדגל מעל ראשי, כדי להודיע ולפרסם בגלוי ולעין כל העמים את אהבתו אלי. [תחילת הפסוק מציינת את הסיבה לאהבת ה' - 'הביאני אל בית היין', אל לימוד התורה שהוא אהוב עד לשכרון דעת בפי השוקדים בלימודה. ראה רש"י שם].

חוסן

מאמר א

יהושע

ו. ^(א) לְהַתְפַּלֵּל אֵל ה' וְלִהְתַּחַנֵּן אֵלָיו, לְדַבֵּק לְפָנָיו בְּתוֹרָתוֹ וּלְהָאִיר עֵינָיו כְּהַ. ¹ לְפָזַר כְּרוּחַ קְדָשׁוֹ הַשְּׂכַת עֲבִי טַבְעוֹ הַמוֹשְׁכֵי מַעֲסָק תוֹרָתָנוּ הַקְדוּשָׁה, וְכִמּוֹ שְׁאֲמָרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל

כי בדוק ומנוסה שתפילה על רוחניות אינה חוזרת ריקם, בין אם מתפלל על עצמו, או שמתפלל עבור אחרים, התפילה עוזרת, כגון "נצור לשוני מרע", אם מבקשים מכל הלב, זה מועיל להתגבר על לשון הרע, וכשמבקשים "למקללי נפשי תידום ונפשי כעפר לכל תהיה", זה מועיל לקבל ענווה, וכשמבקשים "פתח לבי בתורתך", זה מועיל להצלחה בתורה.

וכן כל בקשות על ענייני רוחניות, מה שאדם מתפלל ומבקש מכל הלב, התפילה עוזרת, ומן השמים נותנים לו את מה שהוא מבקש, כי ברוחניות אין קצבה. ורק על גשמיות אמרו (ביצה טז, א): "כל מזונותיו של אדם קצובים מראש השנה", אבל ברוחניות אין קצבה, וככל שאדם מתפלל ומבקש יותר, כך הוא זוכה לסייעתא דשמיא גדולה יותר, כמו שאמרו (ברכות נ, א): 'הרחב פיך ואמלאהו' - ההוא בדברי תורה כתיב.

וז"ל ספר חסידים (סי' קלא): "אם שואל אדם דבר שהוא שבח לבוראו, כגון על לימוד התורה, או דבר אחר מחפצי שמים, ושופך את נפשו עליו, הקב"ה שומע תפלתו, אף על פי שאין בידו מעשים טובים".

עוד כתב ב'דרכי חיזוק' (חנוך לנער פ"ג): מבקשים על תורה בהרבה מקומות בתפילה, כמו שכתב ה'חזון איש' באגרת (ח"ג קנא): "ישים האדם פניו תמיד

ביאורים

1. לפזר כרוח קדשו השכת עבי טבעו. לפזר את ה"עננים" המחשיכים עליו בשל טבעו לאהוב את הבטלה כרוח המפזרת את העננים. ואפשר שכוונתו היא "לפזר... עבי טבעו" - לבטל את טבעו הגס המתבטא באהבת הבטלה המקננת בו.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

(גדה ע, ב): **מה יַעֲשֶׂה אָדָם לְיַחֲכַם?**
יִבְקַשׁ רַחֲמִים מִמִּי שֶׁהַחֲכָמָה שָׁלוּ,
שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ב, 1) ³כִּי ה' יִתֵּן חֲכָמָה,
מִפְּיוֹ דַעַת וְתְבוּנָה". וְכֵן קִבְּעוּ לָנוּ
כְּכַרְפַּת 'אַהֲבָה': וְתֵן כְּלָפְנוּ וְכו'.
וְנִכְוֶן שְׂיִתְחַנֵּן אֵל ה' אַחֲרֵי שְׂיִתְמַרְמֵר
מָאֵד ⁴עַל רַע תְּכִוְנָתוֹ, ⁵כִּי לֹא תַעֲזֹב
אוֹתוֹ לְהַתְנַעֵר מֵעַפְרֵיאוֹתָיו וּלְהַמְלֹט
עַל נַפְשׁוֹ.

ליוצרו, שיחוננו ויבינהו בתבונת התורה, וכמו שתקנו אנשי כנסת הגדולה בתפילת שמונה-עשרה ברכה על הדעה, ובתפילת אהבה רבה, ובקדושה ודסדרא, ובברכת אלוקי נצור אחרי התפילה, ובברכת 'ברוך שמי' ובעוד מקומות, עכ"ד. גם בברכות התורה מבקשים 'הערב נא', ובשמונה עשרה 'השיבנו אבינו לתורתך', וכן ב'יהי רצון' שאחרי התפילה 'ותן חלקנו בתורתך', כל כך הרבה בקשות מבקשים על תורה! ומבקשים בלשון תחנונים, כפי שמזכירים באהבה רבה 'אבינו האב הרחמן' וכו'. ושמעתי מוסר שאמר, כי רואים מכאן באיזה אופן יש לבקש על תורה, בכמה לשונות של תחנונים: 'אבינו, האב הרחמן, המרחם, רחם עלינו!' ומקדימים ואומרים 'אהבה רבה אהבתנו, חמלה גדולה ויתירה חמלת עלינו', וכן בתפילת מעריב מזכירים 'ואהבתך אל תסיר ממנו לעולמים', ומתוך האהבה הגדולה הזאת אנו מבקשים 'רחם עלינו! ותן בלבנו להבין ולהשכיל, כי בלי תורה האדם מסכן, וצריך רחמים גדולים, עכ"ד.

ביאורים

2. ויחכם. בתורה. 3. כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. כלומר, שאין בכוחה של ההשתדלות האנושית לבדה להקנות את חכמת התורה, אלא מתנת ה' היא, ולכן יבקש על כך רחמים מאת ה'. 4. על רוע תכונתו. על טבעו הרע, היינו, אהבת הבטלה. 5. כי לא תעזוב אותו להתנער מעפירותו ולהימלט על נפשו. תכונתו לאהבה את הבטלה לא תניח לו להתנער מחומרותיו ולהציל

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

ב. אם אין אני לי מי לי. כתב רבינו יונה: "אם אין אני לי מי לי, אם לא אוכיח את עצמי ואזדרז במצוות, מי לי, להוכיחי ולזרזי. כי התעוררות אחרים טוב הוא לפי שעה, אבל כשיתעורר האדם מעצמו, בכל יום ובכל שעה יוסיף לחשב מחשבות לעשות מלאכת השם, ואין שכה לפניו כאשר לבו חפץ, והוא הדרך הישר... אם אין אני לי מי לי, אם לא אטרח ואעורר את עצמי לחזר אחר המצוות שאשר ריקם מהם, שאף כשאני לעצמי וטורח בהם, איני משיג לחלקי אלא מעט מכמה חלקים, ומה אשיג אם לא אטרח כלל".
 וכך גם פירש רבינו יונה ב"שערי תשובה" (שער שני אות כו): "היה הלל עליו השלום אומר: 'אם אין אני לי מי לי, וכשאני לעצמי מה אני, ואם לא עכשיו אימת'. ביאור הדבר, אם האדם לא יעורר נפשו מה יועילוהו המוסרים, כי אף על פי שנכנסים בלבנו ביום שמעו, ישכחם היצר ויעבירם מלבנו... אכן צריך האדם בשמעו המוסר לעורר נפשו ולשום הדברים אל לבו, ולחשוב בהם תמיד, ועליהם יוסיף לקח, ומלבו יוציא מילין, ויתבודד בחדרי רוחו, וישוב יהפוך יד תוכחתו על נפשו, ולא יסמוך על תוכחת המוכיח לבדו. ותוכחתו לבקרים ולרגעים תהיה, עד אשר תקבל נפשו המוסר, ועד אשר תטהר".
 ובדברי רבינו יונה "אם האדם לא יעורר נפשו מה יועילוהו המוסרים", כתב בספר "שפתי חיים" (חלק א עמ' ט): אל יחשוב האדם שהשינוי בנפשו יבוא מבחוץ, כי באמת דברי המוסר שמקבל מאחרים הם רק ההתעוררות הראשונה,

ביאורים

6. עורי לעזרתך. התעוררי מתרדמתך ועזרי לעצמך.
7. אל מי תבטח לנוס לעזרה בלעריך. על מי תשים ביטחונך שיגיש לך עזרה, אם לא תעזור אתה לעצמך. 8. אם אין אני לי מי לי. על האדם לומר: אם לא אשתדל בעצמי לזכות לחיי עולם, מי יזכה אותי? הרי אין אדם קונה את חלקו לעולם הבא אלא בזכות תורה ומצוות שקיים בעצמו. 9. עוית דרכך. עיקמת את הדרך הישרה.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

הַרְבֵּךְ - אֵל נָא תְהִי עֹזֵךְ ¹⁰ כְּמַתְעַתֵּעַ -
¹¹ פְּנִיתַי עֶרְפָּךְ - אֵל תִּרְחִיק לְלִבִּי -
¹² וְזַמְנֶךָ בְּהַבֵּל כְּלִיתָ - ¹³ אֵל נָא תַעֲלֶה
 וַיִּתְרוּ בְּתוֹהוּ - ¹⁴ קָרַנְךָ כְּעֶפֶר עוֹלֵלֶת
 - ¹⁵ אֵל תִּגְדַּעְהוּ - ¹⁶ וַיִּרְדֵּת אֵל יִרְבֵּתִי

ולאחר מכן צריך להעיר בעצמו את נפשו ולשנות דרכיו, שאם לא כן לא יועילוהו המוסרים. "כי אף על פי שנכנסים בלבו ביום שמעו" - אפילו שומע דברי מוסר נפלאים, "ישכיחם היצר ויעבירם מלבבו", אמנם בשעת מעשה מתעורר לשעה קלה, אולם התעוררות זו פגה לאחר זמן, ואם כן מה עליו לעשות.

"אכן צריך האדם בשמעו המוסר לעורר את נפשו ולשום הדברים אל לבו ולחשוב בהם תמיד ועליהם יוסיף לקח", - גם להסיק מסקנות מדברים אלו, "ומלבו יוציא מילין" - הלב עצמו צריך ליהפך למעיין של התעוררות, "ויתבודד בחדרי רוחו" - ההתבודדות אינה דווקא ביערות, אלא בחדרי רוחו עם עצמו, והיינו לסלק את כל הדברים המסיחים דעתו ולחשוב מה מצבי ומה יהיה עמי לפי האמת, הלא לא יועילו לי כל התירוצים. "וישוב יהפוך יד תוכחתו על נפשו, ולא יסמוך על תוכחת המוכיח לבדו" - שהרי אין הדבר תלוי אלא בי, "עד אשר תקבל נפשו המוסר ועד אשר תטהר".

וכך כתב ב"אור יחזקאל" (דרכי העבודה עמ' שפ"ו) על דברי רבינו יונה: "רק כאשר התעוררות פנימית, ובאה מכח התעוררות הנפש, יש בה כח להוסיף אומץ ולהדריך את האדם בשלבי עלייתו. אך כאשר התעוררות והחזיון הם חיצוניים בעלמא, אין בהם כח ההתמדה, והיצר בא ומשכחם ומעבירם מלבבו".

ביאורים

10. כמתעתע. כאדם נבוך ותועה בעולמו. 11. פנית עורף. הפנת לה' את ערפך. 12. וזמנך בהבל כלית. בזכות את זמנך על שטויות ועל דברי הבל וריקים וחסרי ערך. 13. אל נא תעלה ויתרו בתוהו. אגא, אל תבזבו את יתרת הזמן על דברים שוממים וריקים. 14. קרנך כעפר עוללת. זוהר שניחנת בו וגדולתך גוללת בעפר. כלומר, השפלת את כבודך. 15. אל תגדעהו. אל תכרות גדלות זו. 16. ירדת אל ירבותי בור. ירדת אל עומק תחתית הבור (לשאלו

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

בּוֹר טְבַעַתְךָ ¹⁷ בֵּינוֹן מְצוּלָה - ¹⁸ הָאֲחֹז
 נָא כְּחַבְלֵי הַהַרְגֵל, ¹⁹ וּבְמִיתְרֵי כְּפִית
 הַטְּבַע, ²⁰ וְאַעֲלֶךָ גַּם עֲלָה - ²¹ מַה
 יִמְרִיצֶךָ? תְּנִי הַבְּטָלָה? - תְּנִי הַשְּׁעִמוּם,
²² שְׂאִין אָדָם מֵת אֵלָא מֵתוּכָה (אבות
 דרבי נתן פרק יא, א) - הַשְּׁלֵכֶת דְּכָרִי
 תִּזְרָה לְאַרְצֵי, הִרְתַּקְתָּ מִמֶּךָ ²³ אוֹרֶךְ
 וַיִּשְׁעָךְ. (הַמְּאָמְרִים הַפְּאִים בְּזוֹת, רַבֵּם כָּלֵם
 נִזְכָּרוּ ב'נֶפֶשׁ הַחַיִּים' שְׁעַר ד'). וְהֵן עֲתָה
 (א) מִי יַעֲמֹד ²⁴ לְמַחְסֶה לְךָ מִן הַיַּסּוּרִים

ג. מי יעמוד למחסה לך מן היסורים. בכח התורה להציל את האדם מיסורים שונים, כמובא במדרש רבה (האזינו י): "רבנן אמרי: מבקש אתה שלא לחוש באזניך ולא באחד מאברייך? הטה אונך לתורה ואתה נוחל חיים. מנין? שנאמר: 'הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם' (ישעיה נה, ג). עוד מצאנו במדרש (ויק"ר שמיני י"ב): "הדא הוא דכתיב:

'פקודי ה' ישרים משמחי לב', תני חזקיה, נעשו דברי תורה עטרה לראש, מונייק

ביאורים

- תחתית]. 17. בין מצולה. בטיט שבקרקעית מים עמוקים, היינו, בבוץ ובפרש. 18. האחו נא כחבלי ההרגל. על ידי ההרגל יכול האדם לקנות לעצמו את תכונת השקידה, וכמאמר החכם "הרגל נעשה טבע שני". 19. ובמיתרי כפית הטבע. ובחבלי כיבוש הטבע. כלומר, אדם יכול לכפות את טבעו ולהפכו לטוב. 20. ואעלך גם עלה. ואני עתיד לשחרר אותך ממצבך השפל, להחזירך לזוהרך ותפארתך. 21. מה ימריצך. רבנו פונה בשאלת תוכחה אל האדם: מה מניע את מעשיך, מה נותן לך עירנות וחיות? האם אומנם רק מעשי בטלה ושעמום?! 22. שאין אדם מת אלא מתווכה. מתוך הבטלה, כי הבטלה מביאה לידי שעמום ומהומה, ועל ידי זה מת ('בנין יהושע' על אדר"נ פי"א). 23. אורך וישעך. היא התורה, שנאמר "כי נר מצוה ותורה אור" (משלי ה, ג). 24. למחסה לך מן היסורים. למסתור, מקום מוגן המשמש מקלט מן

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

לצואר, מוליגא ללב, קילורית לעיניים, כוס עיקרין לבני מעיים...". וכן אמרו בברכות (ה, א): 'כל העוסק בתורה, יסורין בדילין ממנו'.

ובתנא דבי אליהו (רבה יח, נה) איתא: "מכאן אמרו, אם יש בו באדם דרך ארץ ומקרא בלבד (- תורה שבכתב) מוסרים לו מלאך אחד לשומרו, שנאמר 'הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך' (שמות כג, כ), קרא אדם תורה נביאים וכתובים, מוסרים לו שני מלאכים, שנאמר: 'כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך' (תהלים צא, יא), אבל קרא אדם תורה נביאים וכתובים, ושנה משנה ומדרש, הלכות ואגדות, ושימש תלמידי חכמים (- לימוד גמרא), הקב"ה משמרו בעצמו", עכ"ל. הלכך אמרו חז"ל (פסיקתא זוטרתא פ"ו ואתחנן): "דברי תורה מצילים את בעליהם מכל צרה", כי אם ה' יתברך שומרו, מי יוכל להרע לו! הנה אמרו חז"ל ("ב"ב צב, א): "אין לך אדם בלא יסורים, אשריו לאדם שיסורים באים עליו מן התורה [פירוש שסובל עבור התורה ומצוותיה]". וביאר בספר 'ברכת פרץ' (פר' מקץ), שהייסורים מוכרחים לאדם, הן לכפרת עוונותיו, והן למען השגת התורה והעולם הבא, והקב"ה שולח אותם בדקדוק עצום מאוד, רק כפי המוכרח לאותו אדם. ועל כך נאמר במדרש 'אשרי מי שייסורים באים עליו מהתורה', שכיון שעל כל אדם נקצב ייסורים, מי שיש לו ייסורים מהתורה, שמתאמץ ללמוד גם בזמנים קשים וגם כשאין לו כוח, מורידים לו מקצבת הייסורים שהיו אמורים לבוא עליו, והיינו שהצער שבא עליו מחמת לימוד התורה מתוך הדחק וכדומה, אינו צער נוסף לקצבה, אלא הוא מנכה מהחשבון. הצער הזה הוא גם רווח עצום שאין לתאר שהרי מקבל שכר על הצער - 'לפום צערא אגרא', וזהו שאמרו 'אין לך אדם שאין לו ייסורים אשרי מי שייסוריו מן התורה, עכ"ל".

ורמז לזה בספר 'ישמח משה' (פר' בשלח) בלישנא דקרא (בראשית ג, יט): "בזיעת אפיק תאכל לחם", שלתיבת "לחם" יש שתי משמעויות, אחת כפשוטו, זה הלחם אשר הוא אוכל, ואידך כמדרשה שהולך על התורה, ככתוב (משלי ט, ה): "לכו לחמי בלחמי", וכאשר נגזר על האדם אחרי חטא עץ הדעת שיתייגע על הלחם, יש בידו לבחור על איזה "לחם" ברצונו להזיע, ואם יהיה כל עמלו בתורה, יזכה לפרנסה בהרחבה ולא יצטרך לעבוד קשה על פרנסת מטה לחמו. חז"ל אמרו (ברכות יז, א): "אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה", ולכאורה היה צריך לומר: "אשרי מי שגדל ועמל בתורה", ומדוע אמרו 'עמלו'? ביארו

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

המפרשים שחז"ל באו ללמדנו, שהעמל הוא לכל אחד ואחד בהתאם למה שנגזר עליו שצריך לעמול בעולם הזה. ומאחר שנגזר על האדם סך מסוים של עמל, אשריו ואשרי חלקו

אם הוא עושה זאת על ידי עמל התורה. כי באופן זה הרווח שלו הוא כפול, גם את עצם התורה, וגם את מילוי חובת העמל.

וכך אמרו חז"ל בילקוט שמעוני (תהלים תתנ): "אמר רבי ביזנא, אין אדם בעולם בלא יסורים, חושש בשינו אינו יכול לישן, בעינו אינו יכול לישן, יגע בתורה אינו ישן, זה ער וזה ער, הוי 'אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו'". והיינו שיכול האדם להמיר את מנת היסורין שנגזר עליו בעמל ויגיעה בתורה.

ביאורים

הייסורים. וכמו שאמרו במסכת ברכות (ה, א): "כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו", שהתורה מגינה עליו (רש"י). 25. מי יבטל ממך גזרות רעות. חז"ל תנא דבי אליהו (רבה, פ"ה, א): "אדם שעבר עברות הרבה, ונקנסה עליו מיתה עד ארבעה דורות וכו', וחזר ועשה תשובה, וקרא תורה נביאים וכתובים ושנה משנה מדרש הלכות ואגדות ושמש חכמים, אפילו נגזרו עליו מאה גזרות, הקב"ה מעבירן ממנו ויקבץ אותו עם שאר הצדיקים לימות בן דוד וכו'". 26. מי יגן עליך מאור של גיהנום. במסכת חגיגה (כו, א) אמרו: "תלמידי חכמים אין אור גיהנום שולטת בהן". ופירש המהרש"א: שאף אם עברו עבירות ונכנסו לגיהנום, מכל מקום אין הם ניזוקים מאש של גיהנום. 27. מלהט היום הבא הבוער כתנור. במדרש תהלים (יט) אמרו: "ואין נסתר מחמתו" וגו' (תהלים יט, ז), ר"י ורשב"ל אמרי תרווייהו - אין גיהנם לעתיד לבוא, אלא השמש הזו היא מלהטת את הרשעים, שנאמר (מלאכי ג, יט): "הנה היום בא" וגו'. אבל לעתיד לבוא, מי נסתר מחמתו? מי שהוא עוסק בתורה! מה כתיב אחריו (תהלים יט, ח) "תורת ה' תמימה".

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

28 **מֵאֵן יִכְרִיז קַמְךָ, כִּד תִּפְקֵי מֵהָאֵי עֲלֵמָא, דְּלֵא יִקְרִיבִין בְּתִרְדָּי מְאִרִי הוֹן דְּדִינָא? מֵאֵן יִנְטֵר יִתְדָּי כִּד שְׂכִיב גּוּפְךָ בְּקִבְרָא? מֵאֵן יִזְיֵל קַמְךָ כִּד נִשְׁמַתְךָ תִּזְיֵל לְאַסְתְּלָקָא לְמִיתַב לְאַתְרָהּ? מֵאֵן יִתְפַּר תְּרַעֲוִין קַמְךָ עַד דְּתִיעוּל לְדוּכְתָהּ? מֵאֵן יִקּוּם עֲלֵךְ עַד דְּתִתְעַר כּוּמְנָא דִּיקוּמוּן מִתְנֵא דְעֲלֵמָא, (ה) יִיְהוִי סְנַגְדָּרְיָא עֲלֵךְ (זוהר הקדוש וישב קפ"ה. וכדמתניתין דאבות ז, ט)?**

שרק בימי חייו של האדם מעוררת התורה זכות עליו, אבל לא לאחר פטירתו, ולכן אמר 'כל ימי חייה' של התורה, היא גומלת לו טוב, ואם כן, הוא לעד ולעולמי עולמים. וזהו בכל הטובות שצריך, בין בקבר, ובין לעולם התחיה, ובין לעולם הבא, ובין להינצל מיום הדין הגדול והנורא שיהיה לעתיד לבא, עכ"ל. וכן אמרו רז"ל בפרק חלק (סנהדרין צט, ב) על הפסוק (משלי טז, כ): 'נפש עמל עמלה לו' וכו', הוא עמל במקום זה והתורה עומלת לו במקום אחר. ובמשלי רבתי (פרשה י"ד): 'חכמות נשים בנתה ביתה' (משלי יד, א), כל מי שקנה לו

ביאורים

28. **מֵאֵן יִכְרִיז קַמְךָ כִּד תִּפְקֵי מֵהָאֵי עֲלֵמָא...** ויהוי סנגוריא עלך. תרגום: מי יכריז לפניך, בשעה שתצא מן העולם הזה, שלא יתקרבו אליך בעלי הדין, מלאכי החבלה? מי ישמור אותך כאשר ישכב גופך בקבר? מי ילך לפניך, כשנשמתך תסתלק ותשוב למקומה? מי ישבור שערים לפניך, עד שהנשמה תגיע למקומה? מי יעמוד לשמור אותך עד שתתעורר, בזמן שיקומו מתי העולם [בתחיית המתים] וילמד עליך זכות?

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

חכמה בעולם הזה, יהא מובטח שהיא בנתה לו בית לעולם הבא, 'ואולת בידיה תהרסנו' (שם). כל מי שלא קנה לו חכמה, יהא מובטח שקנה לו גיהנם לעתיד לבא. [וראה עוד נפש החיים שער ד פרק י"ז].

ה. כאשר ישאלך יוצרך בתחילת דינך

29 **זְכָרִי נָא נַפְשִׁי, 30 אִיךְ גְּרַמְתָּ בְּכִי לְמַעְלָה כְּבִיכּוֹל, בְּעִזְבְּךָ דְּבְרֵי תוֹרָה (חגיגה ה, ט), 31 וְאִין נִשְׁמַתְךָ מִשְׁתַּמְרַת (מנחות צט, ט), 32 וְכִד תִּפְקֵי מֵהָאֵי עֲלֵמָא, תִּשְׁתַּמּוּדַע לְנַבִּי כּוֹ' שְׁלוּחֵי דְנִוְרָא דְגִיְהֵנָם דְּלֵא מְרַחְמֵי עֲלֵךְ (זוהר הקדוש ויקרא כ"ה). נַפְשִׁי, זְכָרִי נָא אִיךְ תְּבוּשִׁי וְתַפְלְמִי (ה) פְּאֲשֵׁר 33 יִשְׁאֲלֵךְ יוֹצְרֵךְ בְּתַחֲלַת דִּינֵךְ 34 עַל דְּבְרֵי תוֹרָה, 35 נוֹסֵף עַל הָעֵנֶשׁ הַמּוֹר אֲשֶׁר תִּקְבְּלִי 36 עַל**

ביאורים

29. **זְכָרִי נָא נַפְשִׁי.** עד כאן מנה רבנו את המעלות שייחסר האדם בעוזבו התורה. מכאן ואילך הוא מונה את הנוק, הסבל והייסורים הנגרמים מביטול התורה. 30. **אִיךְ גְּרַמְתָּ בְּכִי לְמַעְלָה כְּבִיכּוֹל בְּעִזְבְּךָ דְּבְרֵי תוֹרָה.** במסכת חגיגה (ה, ב) אמרו: "שלושה הקב"ה בוכה עליהן בכל יום: על [אדם] שאפשר [לו] לעסוק בתורה ואינו עוסק" וכו'. 31. **וְאִין נִשְׁמַתְךָ מִשְׁתַּמְרַת.** בקרבך. כמו שאמרו במסכת מנחות (צט, ב): "רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרווייהו: תורה ניתנה בארבעים, ונשמה נוצרה בארבעים, כל המשמר תורתו - נשמתו משתמרת, וכל שאינו משמר את התורה - אין נשמתו משתמרת". 32. **וְכִד תִּפְקֵי מֵהָאֵי עֲלֵמָא תִּשְׁתַּמּוּדַע לְנַבִּי כּוֹ' שְׁלוּחֵי דְנִוְרָא דְגִיְהֵנָם דְּלֵא מְרַחְמֵי עֲלֵךְ.** וכאשר תצא מהעולם הזה, תתוודע... מפי שלוחי אש הגיהנום, שלא ירחמו עליך. 33. **יִשְׁאֲלֵךְ יוֹצְרֵךְ.** ביום הדין. 34. **עַל דְּבְרֵי תוֹרָה.** כמובא במסכת קידושין (מ, ב): "אין תחילת דינו של אדם [ביום הדין] אלא על דברי תורה". שיתבע מדוע לא עסק בתורה (רש"י). 35. **נוֹסֵף.** בושה וכלימה זו היא בנוסף ל-.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

על דברי תורה. במסכת קידושין (מ, ב) איתא: "אמר רב המנונא: אין תחילת דינו של אדם [ליום הדין] אלא על דברי תורה", ופירש רש"י: "תחילת תביעות שעליו, מפני מה לא עסקת בתורה".

והקשו התוספות (שם ד"ה אין) דהא אמרינן בשבת (לא, א) שכשמכניסים האדם לדין שואלים לו 'נשאת ונתת באמונה', הרי שתחילת דינו של האדם הוא על העסק באמונה ולא על עסק התורה. ובמהר"ץ חיות (שבת שם) כתב ליישב בשם הגר"א, שכל השאלות המוזכרות שם בגמרא הכוונה לדברי תורה. שהנה איתא שם בגמרא: אמר ריש לקיש, מאי דכתיב: 'והיה אמונת עתך חוסן ישועות חכמה ודעת', 'אמונה' זה סדר זרעים, 'עתיק' זה סדר מועד וכו', אמר רבא בשעה שמכניסים אדם לדין, אומרים לו: נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה. וביאר הגר"א שכל אלו השאלות נסמכו על דברי ריש לקיש הנזכרים לפני זה, והכוונה לדברי תורה: 'נשאת ונתת באמונה' - זה סדר זרעים [- 'אמונת']. 'קבעת עתים לתורה' - זה סדר מועד [- 'עתיק']. 'עסקת בפריה ורביה' - זה סדר נשים [- 'חוסן']. 'צפית לישועה' - זה סדר נזיקין [- 'ישועות']. 'פלפלת בחכמה' - זה סדר קדשים [- 'חכמה']. 'הבנת דבר מתוך דבר' - זה סדר טהרות [- 'דעת'].

באליה רבה (או"ח סוף סי' קנ"ו) הביא בשם זקינו מהרא"ש, ששאלה זו של 'נשאת ונתת באמונה' היא הקדמה לשאלה על דברי תורה, כי מי שאין משאו ומתנו באמונה, הרי זה גורם חילול השם בלימודו, כדאיתא בסוף יומא שהבריות אומרים 'אוי לו לזה שרבו ואביו למדו תורה' וכו'.

ובבית יוסף ובדרישה (או"ח סי' קנח) ביארו בדעת הטור שם, שתחילת דינו של אדם הוא על דברי תורה, ובמסכת שבת הגמרא אינה נכנסת לבאר את סדר השאלות, רק מונה כל מה ששואלים אותו למעלה, ולכך הפך הטור את הסדר וכתב: כשמכניסים אדם לדין שואלים אותו קבעת עתים לתורה, נשאת ונתת באמונה.

בשו"ת עונג יום טוב (או"ח סי' י"ד בהגה"ה) תירץ, שישנם שני חיובים של תלמוד תורה: אחת, ללמוד ביום ובלילה. והוה תחילת דינו של אדם אם קיים 'הגית בו יומם ולילה'. שנית, אחרי שיש לו כדי פרנסתו יש מצוה ללמוד בכל זמן פנאי, ולזה מקדימים 'נשאת ונתת באמונה', ואחר כך 'קבעת עתים לתורה', אחרי שגמר לעסוק בכדי פרנסתו.

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

ביאורים

ו. יעתיר אל אלוה וירצהו ולתורתו יקרבהו. בכדי להשיג כל דבר, ואפילו השגה רוחנית, התנאי הראשון לזה היא התפילה, שיבקש זאת מה' יתברך! וללא זה, לא יזכה לכך. שהנה הסיבה שהתפילה נקראת בלשון הקדמונים בשם: "שער", כי היא הפותחת את השער

זה.³⁷ ועל כן בשאלתי ובקשתי אני שואל ומבקש ממך: שובי³⁸ למשמרתה של תורה, וְחָלִי פָנַי יוֹצֵרְךָ שְׂעִירְךָ לְלִמּוֹד וּלְהַכִּיִן⁴⁰ לְהַשְׁכִּיל לְהַטִּיב. וְאַחֲרַי אֲשֶׁר יְדַבֵּר אֶל לְבֹן פְּדָכָרִים הָאֱלֹהִים⁴¹ יַעֲתִיר אֶל ה' בְּרַמְעֵי, כְּמוֹ שְׂאֵמֶר דָּוִד (תהלים קיט, קלו):⁴² פְּלַגֵּי מַיִם יִרְדּוּ עֵינַי, עַל לֹא שָׁמְרוּ תוֹרָתְךָ,⁴³⁽¹⁾ יַעֲתִיר אֶל אֱלֹהִים וַיִּרְצֶהוּ,⁴⁴ וּלְתוֹרָתוֹ יִקְרָבֵהוּ. וּבְכָר הַזְּבִירוֹ חֲכָמֵינוּ ז"ל תוֹעֵלֶת הַתְּפִלָּה לְדַבְרֵי תוֹרָה (ברכות ה, א):⁴⁵ עַל זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל חָסִיד אֵלֶיךָ לְעַת

36. על זה. שיכולת לעסוק בתורה ולא עסקת. 37. ועל כן בשאלתי ובקשתי. זאת היא עתה משאלתי ובקשתי. 38. למשמרתה של תורה. עסק התורה נקראת משמרת, כפי ששינוי בסוף מסכת קידושין שהתורה משמרתו מכל רע. ('העמק דבר' בראשית כו, ה). 39. וחלי. התחנני ובקשי. 40. להשכיל להטיב. להשכיל בדבר ולחקור על האמת ולהיטיב את המעשים. 41. יעתיר. ירבה ויפציר בתפילה. 42. פלגי מים ירדו עיני. דמעות רבות כמו נחלי מים הורידו עיני. 43. יעתיר אל אלוה וירצהו. יבקש מאת ה' ותקבל תפילתו. 44. ולתורתו יקרבהו. על ידי התפילה האדם מתרצה לה', וה' מקרב אותו לתורתו. 45. על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא. כלומר, יתפלל לה', שבזמן ["לעת"] שמתעורר צורך מסויים, יזכה ה' למצוא ["מצא"] את מה

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

ומאפשרת לנו לזכות בברכות המוכנות עבורנו. כשנבוא העולם לא יצא שום דבר מפתח הקרקע, עד שלא בא האדם וביקש מהקב"ה בתפילה ובתחנונים: 'רבינו של עולם, הושע נא'. וכלשונו של רש"י (בראשית ב, ה): "וכל עשב השדה טרם יצמח" - "עדיין לא צמח, ובשלישי שכתוב 'ותוצא הארץ', על פתח הקרקע עמדו, עד יום ששי... לפי ש'אדם אין לעבוד את האדמה' ואין מכיר בטובתם של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם, התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים". נמצא אפוא, כי מעשה התפילה אל הקב"ה הוא אשר מביא וממציא את כל השפע הטוב המוכן כבר לרדת לעולם, והוא פותח את השער להבאת השפע. והדברים מפורשים בדברי הרמח"ל בספרו דרך ה' (חלק ד פרק ה), וז"ל: "ענין התפילה הוא, כי הנה מן הסדרים סדרה החכמה העליונה הוא, שלהיות הנבראים מקבלים שפע ממנו יתברך, צריך שיתעוררו הם אליו ויתקברו לו ויבקשו פניו, וכפי התעוררותם לו כן ימשך אליהם שפע, ואם לא יתעוררו לא ימשך להם". מבואר מדבריו שהשפע והברכה יימשכו אל האדם באותה מידה בה יתפלל ויתקרב לה', וכך גזרה חכמתו יתברך שיהיה סדר הדברים, ואי אפשר לקבל את השפע המוכן לאדם בלא שיבקש ויתפלל על כך. ראה נוספת ליסוד הנ"ל ניתן להוציא מפרשת בשלח (שמות יז, ג-ד): "ויצמא שם העם למים וילן העם על משה ויאמר למה זה העליתנו ממצרים להמית אותי ואת בני ואת מקני בצמא, ויצעק משה אל ה' לאמר מה אעשה לעם הזה עוד מעט ויסקלוני". וכותב שם האור החיים: "הנה הענין ויליד התימה, למה יביאם ה' אל הניסיון הגדול הזה למות בצמא, וכפי השכל ישער אדם שדבר זה וכדומה תוליד כפירה. וראיתי לתת לב אך עם ה' הרואים דברים המופלאים והנוראים, במצרים, על הים, ובמדבר, יטעו ולא יצעקו אל ה', והלא הם המכירים תועלת הצעקה, כי שמע ה' את נאקתם במצרים? ואולי כי דעתם היה שאין צורך לתפילה על הדבר, כל שה' ישנו בתוכם. כי אחר שהביאם למדבר פשיטא שלא הביאם אלא לספק צרכם, שאם לא כן המה אבודים, ולא יצטרכו לתפילה, עכ"ל". והקשה על כך רבי שניאור קוטלר (נועם שיח עם רי') שלכאורה הדברים טעונים הסבר, אם כן הדבר שסברו בני ישראל שאין צורך להתפלל אל ה' מפני שבטוחים היו שה' יספק להם כל צרכם במדבר, מדוע איפוא נתבעו על כך שלא התפללו? אלא בהכרח שמהות התפילה אינה רק בגדר בקשה או הודאה, אלא ראשית עניינה

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

מִצְאָ" (תהלים לב, ז) - 46 רַבִּי נִתָּן אוֹמֵר: "לְעֵת מִצְאָ" זו תּוֹרָה, שְׁנַאֲמַר (משלי ח, לה): "כִּי מִצְאֵי מִצְאָ תִּיִם".

היא בקשה להיכנס להיכלו של מלך. התפילה היא החתירה מבחוץ על מנת להיכנס פנימה. כאשר חותר האדם מבחוץ, חותרים לו כנגדו מבפנים עד

שזוכה להיכנס להיכלו של מלך ולהיות מכל הטוב בגנוי המלך. בלעדי התפילה הוא פשוט נשאר מבחוץ! ולכן למרות שבני ישראל היו בטוחים שהקב"ה יספק להם כל צרכיהם במדבר, מידי תפילה לא נפטרו, שרק היא הפותחת את הצינורות המורידים שפע העליון מרום מעלה למטה. ולמרות שהתפילה איננה נדרשת לצורך סיפוק צרכיהם, היא מוכרחת לשם יצירת כלי קיבול לקבלת השפע האלוקי. המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין היה נוהג לומר: למרות שאין בנמצא דבר גדול וחשוב יותר מתורה, הדרך להשגת דברים בעולם הזה הוא רק באמצעות תפילה! בספר 'כאיל תערוג' (שיחה שניה) הביא משל לדבר: למדן אחד נכנס למאפיה וברצונו לקנות לחמנייה, הוא שאל על מחירה אצל המוכר, הלה נקב בסכום מסוים, אמר לו הלמדן: שמע נא, יש לי תירוץ נפלא על קושיית הגאון רעק"א זצ"ל. כאשר תשמעהו תצא מגדרך מגודל ההתפעלות. תירוץ כזה שווה יותר ממליון דולר! ואם נתן לי את הלחמנייה בתמורתו זו תמורה דלה מאוד ביחס לערכו". אנו יודעים כיצד יגיב המוכר על הצעה כזו, "אכן התירוץ נפלא מן הסתם, אך את תחפוץ בלחמנייה, תן את מחירה בכסף מלא". כך היא התפילה, ה' קבע כי רק על ידה ישיג אדם את משאלותיו בעולם הזה. תפילה דומה לכסף מזומן עובר לסוחר, ובה ניתן לקנות הכל! (תפילה דייליה עם' מד).

ביאורים

שהוא זקוק לו. 46. רבי נתן אומר לעת מצוא זו תורה. פירוש, מה טיבו של צורך זה, ומהי ה"מצואה" שתספק את צורכו? זה תלמוד תורה. 47. כי מצוא מצא חיים. בפסוק זה כביכול התורה היא המדברת, בהתאם לתחילת הפרק: "הלא חכמה תקרא... ליד שערים לפי קרת... תרונה", וה"חכמה" היא התורה (מהרש"א). אומרת אפוא התורה שמי שמוצא אותה, שוקד על לימודה וקונה לו ידיעה בה, הוא המוצא חיים.

פָּרָק ב

בְּבֵאוֹר הַמְּפָרִיעַ הַשְּׁנִי, וְאִין לְהַמְלִיט מִמֶּנּוּ

1 הַמְּפָרִיעַ הַשְּׁנִי הוּא מַה שְּׁאִמְרוּ בִּירוּשָׁלַיִם (ברכות פ"ט, ה"ה), אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיִישׁ: בְּמַגֵּלַת סְתָרִים ² מְצָאוּ כְּתוּב: ^{3(א)} יוֹם

א. יום תעובני יומים אעזבך. בירושלמי ברכות (פ"ט ה"ה): "אמר רבי שמעון בן לקיש: במגילת חסידים מצאנו כתוב: [התורה אומרת: אם] יום [אחד] תעזבני, יומים אעזבך. [משל למה הדבר דומה?] לשנים שיצאו [כל אחד מעירן], אחד מטבריא ואחד מציפורין, ופגעו זה בזה בחדא משכנא [-] ופגשו זה בזה בפונדק אחד, לא הספיקו לפרוש זה מזה, עד שהלך זה מיל וזה מיל; נמצאו רחוקין זה מזה שני מילין", ע"כ. בא ללמדנו, שהוא הדין בעסק התורה, שהפוסק מלימודו יום אחד, התורה גם היא מתרחקת ממנו יום אחד, ונמצא שהוא מרוחק מן התורה מרחק של יומיים. ומכיון שתורה מרוחקת ממנו שיעור של יומיים, כשירצה לשוב לתלמודו, יהיה עליו לעמול הרבה כדי להגיע לדרגה שהיה בה טרם שפסק מלימודו (יפה מראה).

והטעם שכשמתרחק מן התורה גם התורה מתרחקת ממנו, כי לימוד התורה מתאפשר רק בגלל רצונו של הקב"ה להשפיע ולהיטיב לבריותיו, ומי שמוניח את התורה, גם הקב"ה מרחיק את השפעתו ממנו, ולכן יש כאן התרחקות גם מצד האדם וגם מצד הקב"ה (פירוש הכותב ב'עין יעקב').

ביאורים

1. המפריע השני. לשקידה בתורה. 2. מצאו כתוב. שהתורה אומרת לאדם.
3. יום תעובני יומיים אעזבך. אם יום אחד תעזבני, יומיים אעזבך. כלומר, ככל שהאדם מתרחק מן התורה, כך התורה מתרחקת ממנו. נמצא שאם התרחק

עיונים

במסכת ברכות (סב, ב) איתא: "בר קפרא הוה מזבן מילי (- עצות) בדינרי. ואלו היו עצותיו: עד דכפנת [בעוד שאתה רעב], אכול! שאם תשהה עד שתעבור ממך תאות האכילה, שוב לא יועיל לך המאכל". ביאר הגר"א שהוא משל לעסק התורה, שבשעה שיש לך חשק ללמוד, אל תדחננו להתחילו מחר, כי הלימוד הוא כאוכל, שמעלתו כאשר הוא רעב, ואם דוחה, הוא נחלש, ושוב אינו יכול לאכול כפי שרצה לאכול קודם לכן, וכמו שמצינו בירושלמי שהתורה אומרת: "אם תעזבני יום, יומים אעזבך".

כתב החפץ חיים' (שמה"ל ח"א שער התורה פ"ג): "מי שאין לו פנאי ללמוד תורה בתמידות, מחויב על כל פנים לקבוע עתים לתורה. שכן אמרו חז"ל (שבת לא, א): בשעה שמכניסים אדם לדין, שואלים לו 'קבעת עתים לתורה, וענין הקביעות הוא שיקבע לו זמן ידוע לתורה, שלא לשנות אותו הזמן בשום אופן, אפילו הוא סבור להרוויח הרבה, כמו שכתוב בשו"ע או"ח סי' קנ"ה סעיף א'. ולא לחנם נמשלה התורה ללחם, דכתיב (משלי ט, ה): 'לכו לחמו בלחמי', לומר לך, כשם שלחם סועד את הלב, כמו שנאמר (תהלים קד, טו): 'ולחם לבב אנוש יסעד', ואם לא יאכל לחם יום או יומיים ייחלש לבו, וכל שכן אם לא יאכל לחם שבע, ייחלש לבו מאד, וקשה לו להשיג את הכוחות שאיבד על ידי זה, כן ממש בלימוד התורה הוא סועד את נפש הקדושה שיש באיש הישראלי, ואם לא ילמד איזה ימים וכל שכן שבוע שלם נחלשת עד מאד, על כן צריך להיזהר עד מאד שלא לבטל את הקביעות אפילו יום אחד, ולבד שזה הוא היזק ליום השני ושלישי שאחר זה, כי קרוב הדבר שגם בהם לא ילמד, כמו שאמרו חז"ל במליצת התורה שאומרת: 'אם תעזבני יום יומיים אעזבך', וקשה לו מאד אחר כך להתגבר על יצרו מחדש ולקבוע עתים לתורה, אלא אפילו אותם הימים שהוא לומד, אם הקביעות אינה בתמידות, אין רוח הקדושה שורה כל כך על הלימוד ההוא, מה שאין כן אם הקביעות שלו היא בתמידות, קדושה גדולה ונוראה שורה על כל לימוד ולימוד. על כן אם מחמת דוחק גדול מוכרח לבטל באיזה יום הקביעות שלו, יהיה עליו ממש כמו חוב, וימרה לפרוע עת זה, כמו דאיתא בעירובין (סה, א) על רב אחא בר יעקב, דהוה יזיף ביומא ופרע בליליא, וכפירוש רש"י שם, וז"ל: היה קובע לו לשנות כך וכך פרקים ביום, והיה רגיל לעסוק ביום, ופעמים שהיה טרוד במזונותיו ביום ופורע קביעות עתו בלילה, עכ"ד.

חוסן

מאמר א

יהושע

תַּעֲזֹבֵנִי יוֹמַיִם אֲעֻזְכֶּךָ" כו' (הוֹבֵא בְשִׁלְמוֹת לְקִמּוֹן פֶּרֶק ח'). הַזְרוּנֵי, כִּי ⁴בְּשִׁהָאֲדָם נַעֲזֹב מִהַתּוֹרָה מִשְׁךָ מֵה, הִנֵּה אֵין הַהֶפְסֵד רַק ⁵מֵה שְׁאֵבֵד בְּזִמָּן הַהוּא בְּתַהוּ, אֲבָל הוּא עוֹד גּוֹרֵם גְּדוֹל ⁶לְקַלְקֵל תְּכוֹנְתּוֹ בְּעֵצִים לְהִיּוֹת אוֹהֵב הַבְּטָלָה, ⁷וְיִקְשֶׁה עָלָיו הַשְּׁקִיּוֹדָה עוֹד. ⁸וְכָל מֵה שְׁיִאֲרִיךְ לוֹ זִמָּן עֲזֹבוֹ תּוֹרָה, כֵּן יִקְשֶׁה ⁹לְפִיּהוּ לְשׁוֹב אֵלֶיהָ. וְהוּא כְּכָלל הַדְּבָרִים הַבָּאִים ¹⁰מִצֵּד הַחֲרָגָל שֶׁנַּעֲשֶׂה כְּטַבַּע, ¹²וּפּוֹעֵל בְּאֲדָם לְהַקְנוֹת בּוֹ מִדּוֹת שְׁגוּרָמִים לְהַתְעוֹרֵר ¹³אֵף בְּקוּם וַעֲשֵׂה, ¹⁴וּמְכַל שֶׁכֵּן בְּבִטּוֹל תּוֹרָה

ביאורים

ממנה מרחק יום אחד, המרחק הוא כפול, מרחק של יומיים. 4. כשהאדם נעזב מן התורה משך מה. כשהאדם עוזב את לימוד התורה אפילו לזמן מועט. 5. מה שאבד הזמן ההוא בתוהו. לא די בכך שהזמן הזה התבזבז לריק. 6. לקלקל תכונותיו בעצם. לשנות את טבעו הראשוני שנוטה לאהבת התורה ולשקידה בה. 7. ויקשה עליו השקידה עוד. ומעתה יהיה קשה לו עוד יותר לשקוד על התורה. 8. וכל מה שיאריך לו זמן עזבו תורה. וככל שיתארך לו משך הזמן של עזיבת התורה. 9. לפייהו. לפי אורך הזמן. 10. מצד ההרגל. מפני שהאדם מרגיל את עצמו פעם אחר פעם. 11. שנעשה כטבע. ההרגל נעשה כטבע שני, משתרש ומעמיק עד שנהפך לטבע נוסף, טבע נרכש. [בכוח ההרגל יכול האדם להוסיף על טבעו הראשון שהוטבע בו מאז היוולדו גם 'טבע שני', תכונות ונסיות שהשתרשו בעזרת ההרגל, הן לטוב והן למוטב (המילה 'טבע' מקורה הטבעה, היינו חקיקה עמוקה, שכן כל תכונה טבעית חקוקה ומופנמת בגוף ובנפש האדם)]. 12. ופועל באדם. ההרגל. 13. אף בקום ועשה. כלומר, ההרגל מדרבן לעשיית מעשים, גם כאלה שיש טורח בעשייתם ואין האדם נמשך לעשותם, מכל מקום בכוח ההרגל להשרישם בקרבו ולעשותם כטבע. 14. ומכל שכן בביטול תורה. וודאי

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

ב. ודלא מוסיף פסיד. במסכת אבות (א, יג) אמרו: "ודלא מוסיף, יסיף". ופירשו רבינו יונה והרע"ב: מי שלא יוסיף בלימוד התורה, כי הוא אומר בלבנו 'הן כבר למדתי כל התורה

¹⁵שֶׁהוּא בָּשֵׁב וְאֵל תַּעֲשֶׂה, ¹⁶שָׁגַם הַעֲצָלוֹת אֲשֶׁר הוּא טַבְעִי בְּחִמְרֵ הָאָדָם מִסִּיעוֹ ¹⁷לְהַרְגֵלוֹ זֶה. ¹⁸וְהֵם שְׁנֵי מִשְׁחִיתִים הַבָּאִים בְּאֶחָד ¹⁹לְחַסְיָעוֹ מִתְלַמּוּדוֹ, ²⁰וּבְפִרְט כְּשֶׁגַם מִטַּבְעוֹ אוֹהֵב הַבְּטָלָה קָצֵת, ²¹כִּי אִזּו יתוֹסֵף יִצְרָא דְהַרְגָּלָא עַל יִצְרָא דְמִטַּבְעֵיהּ, וְיִלְחַמּוּ בּוֹ ²²לְהַכְחִידוֹ מֵאַרְיַן הַחַיִּים ה' יִרְחַם.

ועוד

²³בַּה שְׁלִישִׁיָה, כִּי אַחֲרֵי אֲשֶׁר נִמְשָׁךְ מִתְלַמּוּדוֹ מִשְׁבַּח מֵה שְׁלֵמָה, כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ (באבות דרבי נתן פ"ב מ"ג): ²⁴וְדָלָא מוֹסִיף פְּסִיד, כִּיצַד? מְלַמֵּד שְׂאָם

ביאורים

שההרגל גם יפעל עד שייעשה כטבע. 15. שהוא בשב ואל תעשה. בהנהגות של הימנעות מעשיית פעולה. 16. שגם העצלות. ההרגל להימנע מעשייה ניזון גם מן העצלות. 17. להרגלו זה. לאהוב הבטלה. 18. והם. ההרגל והעצלות הטבעית. 19. להסיעו. להעבירו. 20. ובפרט כשגם מטבעו אוהב הבטלה קצת. ולא רק מפני ההרגל. 21. כי אז יתווסף יצרא דהרגלא על יצרא דמטבעיה. כי אז יתווסף היצר של אהבת הבטלה הנובע מההרגל, ליצר של אהבת הבטלה שמושרש באדם בטבעו. 22. להכחידו מארין החיים. לאבדו מהעולם הזה ומחלקו בעולם הבא. 23. ועוד בה שלישיה. ועוד חיסרון שלישי בעזיבת הלימוד - ואפילו לזמן מועט. 24. ודלא מוסיף פסיד. מי שאינו מוסיף ללמוד תורה [היינו שלאחר שלמד הרבה, ואפילו סיים ללמוד את כל התורה, נראה לו שדי בכך ואינו מוסיף

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

שָׁנָה אֶדָם מִסֶּכֶת אוֹ שְׁתִּים אוֹ שְׁלֹשָׁה מִסֶּכֶתוֹת, ²⁵ וְאֵין מוֹסִיף עֲלֵיהֶם, ²⁶ סוֹף שְׁמִשְׁכַּח אֶת הָרָאשׁוֹנוֹת. (ושם פכ"ד, מ"ו) הוּא הָיָה אוֹמֵר: יְכוּל אֶדָם לְלַמֵּד תּוֹרָה בְּעֵשְׂרִים שָׁנָה ²⁷ וְלִשְׁכַּח בְּשֵׁתֵי שָׁנִים, ²⁸ כִּיצַד? ²⁹ יֵשֵׁב שְׁשָׁה

כולה, וראיתי דרכיה ונתיבותיה, מה לי ולצרה הזאת לטרור בה כל ימי, ישכח כל תלמודו גם מה שלמד כבר. בספר 'ראשית חכמה' (שער הקדושה פ"ד) כתב: "למלעי באורייתא ולאשתדלא

בה לאפשא לה בכל יומא' (זוהר ח"א יב, ב). כפל לשונו באומר 'ולאשתדלא בה', לרמוז, שצריך שישתדל בה להשיגה בתוכיותה בעומק הדבר שהוא עוסק בו אפילו בהלכה, כמו שנאמר (משלי ב, ד): 'אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה'. ואל זה כווננו רז"ל באומרם 'ליגרס אינשי והדר ליטחן', דכתיב (תהלים קיט, כ): 'גרסה נפשי' וגו'. ואמר עוד 'ולאפשא לה בכל יומא', שישתדל לפרות ולרבות בה, כמו שצריך לפרות ולרבות במין הגשמי, כך צריך שיפיר וירבה ברוחני, ולא יהיה שכל עקר שאינו מוציא פירות. ואל זה כיוונו באמרם 'ודלא מוסיף יסיף', שלא יהיה אדם לומד היום מה שלמד אתמול ונמצאו כל ימיו עוסק בהלכה אחת ונכנס ויוצא לבית המדרש ואין בידו חידוש, ואם ח"ו אינו מוסיף כדי להוציא פירות, הרי הוא כעץ יבש שאינו עושה פירות שכרותים אותו שאין בו תועלת אלא לאור. ולכן צריך שישתדל ללמוד חידוש דהיינו פריה ורביה, ולהשתדל לחזור על כל מה שיהיה לו שלא ישכח ממנו. אבל הלומד ושוכח אין נותנים לו חידוש, כדי שלא יקבר כדרך שקבר את הקודם. ובהיות האדם לומד התורה על הפנים האלו, מורה על חשקו הגדול בתורה, ואז הקב"ה משיפע לו נשמה קדושה, ואז הוא כמלאך מופשט מהחומר, "עכ"ל.

ביאורים

ללמוד], הוא ישכח גם מה שכבר למד. ²⁵ ואין מוסיף עליהם. נראה לו שדי בכך ואינו מוסיף ללמוד. ²⁶ סוף שמשכח את הראשונות. גם התורה שכבר למד תישכח ממנו, וזאת משום שפרש מלימודו. ²⁷ ולשכוח בשתי שנים. אם אינו חוזר על לימודו. ²⁸ כיצד. איך קורה דבר זה? ²⁹ ישב ששה חדשים ואין

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

ג. על שדה איש עצל עברתי וגו'. רבי חיים שמאלביץ זצ"ל אמר בשיחותיו (שיחות מוסר תשל"ב מאמר כח): הנה מדרכו של העצל להצדיק את הַדְּשִׁים וְאֵין חוֹזֵר לְאַחֲרָיו ³⁰ נִמְצָא אוֹמֵר עַל טְמֵא טְהוֹר וְעַל טְהוֹר טְמֵא. ³¹ בְּ הַדְּשִׁים וְלֹא חוֹזֵר לְאַחֲרָיו, ³² נִמְצָא מַחְלִיף חֲכָמִים זֶה בְּזֶה. ³³ וְהַדְּשִׁים וְלֹא חוֹזֵר לְאַחֲרָיו, נִמְצָא ³⁴ מַחְלִיף רֵאשֵׁי מִסֶּכֶתוֹתָיו. כ"ד הַדְּשִׁים וְאֵין חוֹזֵר לְאַחֲרָיו, נִמְצָא ³⁵ מְשַׁכַּח רֵאשֵׁי פְּרָקִים. וּמְתוֹף שְׂאֵמֵר עַל טְמֵא טְהוֹר, וְעַל טְהוֹר טְמֵא, וּמַחְלִיף חֲכָם בְּחָכָם, וּמְשַׁכַּח רֵאשֵׁי מִסֶּכֶתוֹתָיו וְרֵאשֵׁי פְּרָקָיו - ³⁶ סוֹף שְׁיִוָּשֵׁב וְדוֹמָם. וְעָלְיוֹ אָמַר שְׁלֵמָה (משלי כ"ד, ל-לא): ³⁷ עַל-עֲדָה

ג. על שדה איש עצל עברתי וגו'. רבי חיים שמאלביץ זצ"ל אמר בשיחותיו (שיחות מוסר תשל"ב מאמר כח): הנה מדרכו של העצל להצדיק את

ביאורים

חוזר לאחוריו. אם אדם בטל מלימודו במשך שישה חדשים ואינו חוזר על מה שלמד. ³⁰ נמצא אומר על טמא טהור. הוא טועה ואומר על הדבר הטמא שהוא טהור. הוא אינו זוכר מה לימד אותו רבו וכיצד קיבל מפי את הדין. ³¹ ב"ב הדרשים ולא חוזר לאחוריו. ובטל מלימודו שנים עשר חדשים ואינו שונה ואינו חוזר על מה שלמד. ³² נמצא מחליף חכמים זה בזה. הוא טועה עוד וגם מחליף את שמות החכמים. כלומר, הוא שוכח מה אמר חכם זה ומה אמר חכם זה. ³³ ו"ח הדרשים ולא חוזר לאחוריו. ואם הוא ממשיך ובטל מלימודו שמונה עשר חודש ואינו שונה ואינו חוזר על מה שלמד. ³⁴ מחליף ראשי מסכתותיו. הוא אינו יודע כיצד מתחילות המסכתות. ³⁵ משכח ראשי פרקים. אינו יודע כיצד מתחילים ראשי הפרקים של מסכתות המשנה. ³⁶ סוף שיושב ודומם. ואינו יודע לומר כלום בתורה, משום שאינו זוכר דבר (מאורי אש). [מילת 'דומם' הוא מלשון דומיה - שתיקה]. לכן אל יסמוך האדם על חכמתו ויחזור על לימודו תמיד. ³⁷ על שדה איש עצל

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

עצלותו בכך שהמלאכה למעלה מכוחותיו, ואין ביכולתו לעשותה, ואף לאחר העמל והיגיעה לא יעלה הדבר בידו. אף אתה אמור לו, שקר אתה דובר, והרמב"ן מכחיש אותך. שכן על הכתוב במלאכת המשכן (שמות לה, כא): "ויבואו כל איש אשר נשאו לבו וגו'", פירש הרמב"ן ז"ל: "שלא היה בהם מי שלמד את המלאכות הללו ממלמד, או מי שיאמן בהם ידיו כלל, אבל מצא בטבעו שידע לעשות כן ויגבה לבו בדרכי ה' לבוא לפני משה לאמור לו אני אעשה כל אשר אדוני דובר".

אין לך דבר קשה ממלאכת המשכן "לחשוב מחשבות לעשות בזה ובכסף ובנחושת, ובחרושת אבן למלות ובחרושת עץ לעשות בכל מלאכת מחשבת" (שמות לה, לב), ולכאורה מי שלא למד לעשות כן, ולא אימן את ידיו בכך, אין ספק שלא תצלח המלאכה בידיו, ואף על פי כן מי שנשא לבו אותו "ויגבה לבו בדרכי השם" וקיבל על עצמו לעשות "כל אשר אדוני דובר" - עשה והצליח והקים את משכן ה'. והדברים קל וחומר לכל חפצי שמים המוטלים על האדם, שאין לו לומר כי אינו מסוגל לכך, אלא יגבה לבו בדרכי ה', ואז יראה כי כוחו אָתו לעשות גדולות ונצורות.

עוד טענה נשמעת בפי העצל כי מסתפק הוא במועט, ודיו במה שהוא עושה בלא טורח מרובה. עליו לדעת כי אף זאת טענה שוא ושקר היא. ולא זו בלבד שהוא מחסר מעצמו את השלימות הנדרשת והמושגת על ידי העמל בכל כוחו, אלא אף את המעט אשר חושב להשיג לעצמו, אף הוא יהיה לו לפוקה ולמכשול, ותחת לעשות פרי, יעש באושר, וכדאמרינן בגמרא שבת (פח, ב): "אמר רבא, למיימינים בה סמא דחיי, למשמאילים בה סמא דמותא", פירש רש"י: "למיימינים - עסוקים בכל כחם וטרודים לדעת סודה, כאדם העושה בימין שהוא העיקר".

למדנו מכאן, שאף מי שעוסק בתורה אלא שאינו עוסק בה בכל כוחו - כאדם שעושה דבר ביד שמאלו שאף על ידה אפשר לעשות, אלא שאינו עושה בכל כוחו, הרי התורה עצמה נעשית לו סם המוות.

וביאור ענין "סמא דמותא" הוא על פי מה שאמרו חז"ל (ילקוט משלי תתקס"א, וכע"ז ספרי דברים יא, כב): "על שדה איש עצל עברתי - קנה שדה וכרם ולא עמל בהם נקרא עצל, כן תלמיד חכם אם אינו נושא ונותן בתורתו, סופו להניח שנים ושלושה דברים בפרשה. והנה עלה כולו קמשונים, שמבקש פירושה של

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

פרשה ואינו מוצא. כסו פניו חרולים וגדר אבניו נהרסה - מתוך שלא עמל בהם, הוא יושב ומטמא את הטהור ומטהר את הטמא ופורץ גדרן של תלמידי חכמים, ומה ענשו של זה, שלמה

פירש אותו עליו בקבלה (קהלת י, ח): ופורץ גדר ישכנו נחש", עכ"ל.

ביאורים

עברתי ועל כרם אדם חסר לב. ליד שדה של איש עצלן עברתי, וליד כרם של אדם חסר-רגש ובינה. [ובתנא דבי אליהו (זוטא פרק טז) הוסיף: "על שדה איש עצל עברתי - זה האדם שיושב בטל ואינו שונה (אינו חוזר על תלמודו מפני עצלותו), ועל כרם אדם חסר לב - זה שדעתו גסה עליו במשנתו (שמתגאה בתורה שלמד וחושב שלא ישכח את מה שלמד)]. 38. והנה עלה כלו קמשונים כסו פניו חרולים וגדר אבניו נהרסה, וראיתי כי צמחו קוצים דוקרניים וכיסו את פני השדה כולו בחוחים עוקצניים (במקום הפירות הרצויים), וגדר האבנים שסביב לשדה נהרסה. [ובתנא דבי אליהו הנ"ל הוסיף: "הנה עלה כולו קמשונים - סוף שהוא מבקש (מחפש) דבר ממשנתו (שלמד בעבר) ואינו מוצא (שאינו מצליח לשוב ללימודו, והוא מצטער כאילו נעקץ מקוצים). כסו פניו חרולים - סוף שהוא מתבייש (מפני שאינו זוכר דבר מלימודו, והוא מצטער כאילו נעקץ מחרולים שהם קוצים גדולים וחדים מאוד). וגדר אבניו נהרסה - סוף שאינו רואה סימן ברכה (בלימוד) לעולם (ונעשה דומה לכרם שנפרצו גדרותיו, הכול מביטים בו ושולטת בו עין הרע, ואינו מצליח עוד)]. 39. וכיון שנפל כתלו של כרם מיד חרב כל הכרם כולו. פירוש, כל דבר המוקף גדר - הוא שמור. אדם שהתעצל לחזור על תלמודו או התגאה בתורתו, הרס את הגדר ששמרה והגנה על התורה שלמד, וכשאין גדר ושמירה לתורה, הריהו משתכחת ממנו. (מענה אליהו) שעל תנא דבי אליהו הנ"ל).

עיונים

ופירשו הרמב"ן והספרנו (שם יא) שהכוונה היא למצות התשובה, ועליה נאמרה כל הפרשה הזאת: "לא בשמים היא וגו' ולא מעבר לים וגו' כי קרוב אליך הדבר מאד וגו'". והנה כל הרואה ישתומם, אם כה קלה מצות התשובה וכה נוח לקיימה, מדוע אין איש שב מדרכו הרעה, ובעלי תשובה מועטים, נער יספרם, הן ודאי יודעים החוטאים כי עוותו ואין דרכם נכונה, ומדוע לא יבחרו בדרך התשובה אשר היא כה קרובה לאדם, ואינו צריך אלא לומר בפיו ולהרהר בלבו, והרי הוא קטן שנולד. אולם כך הוא ביאור הענין, אסונו של האדם הוא בכך שהוא מתרגל למצבו, יהיה גרוע ושפל כאשר יהיה, ומשלים הוא עם כל מצב, זהו כוחו של ההרגל, וכיון שכן אינו מרגיש צורך לחזור בתשובה, ואילו היה רואה פתאום את מצבו ולאן הגיע, בוודאי היה מתעורר לשוב ומתהפך לאיש אחר. משל לאדם שלא ידע ולא שמע כי סוף כל אדם למיתה, ולפתע נודמן לו לראות מיתת אדם, האם לא יזדעזע האיש ההוא, הלא ייהפך לבבו ויהיה לבעל תשובה גמור.

איתא בגמרא סוטה (יג, א) שעשיו בא לעכב את קבורת יעקב "אמר להן וכו' דידי הוא. אמרו ליה: זבינתיה. אמר ליה: נהי דזביני בכירותא, פשיטותא מי זביני. אמרו ליה: אין, דכתיב: 'בקברי אשר כריתי לי' וכו'. אמר להו: הבו לי איגרתא. אמרו ליה: איגרתא בארעא דמצרים היא. ומאן ניזיל, ניזיל נפתלי דקליל כי איילתא וכו'. חושים בריה דדן תמן הוה, ויקירן ליה אודניה [כבדו אוניו משמוע], אמר להו: מאי האי. ואמרו ליה: קא מעכב האי עד דאתי נפתלי מארעא דמצרים. אמר להו: ועד דאתי נפתלי מארעא דמצרים יהא אבי אבא מוטל בבזיון, שקל קולפא, מחייה ארישיה וכו'".

ולכאורה תמוה מדוע לא שאל אחד מן האחים את שאלת חושים בן דן: "ועד דאתי נפתלי מארעא דמצרים יהא אבא מוטל בבזיון?" ואיך יכלו בני יעקב שבטי י-ה לסבול מצב כזה? אלא הן הן הדברים, הם דנו והתווכחו עם עשיו, והם סבורים בכל דיבור וטענה שאמרו לו, הנה בזה אנו מנצחים אותך, מדיבור לדיבור ומשאלה לתשובה יהיה יעקב מוטל בבזיון, ומתוך כך הורגלו למצב! כי טבעו של אדם שהוא מתרגל למצב הגרוע ביותר. לא כן חושים בן דן, שהיה כבד שמיעה, הוא לא ידע כלל על הוויכוח שביניהם, לעיניו נתגלה פתאום המצב הקשה: "אבי אבא מוטל בבזיון", ומיד "שקל קולפא מחייה ארישיה", הוא שלא נתרגל למצב, לא היה יכול לסבולו, ושם קץ לעניו בלי שהיות (שיחות מוסר מאמר צז).

אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל (יזמא פו, ב):

אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב:

בִּיּוֹן שְׁעֵבַר אָדָם עֲבָרָה ⁵¹וְשָׁנָה בָּהּ,

⁵²הַתְּרָה לוֹ. ⁵³הַתְּרָה לוֹ סִלְקָא

דַּעְתָּךְ? ⁵⁴אֵלָא אֵימָא נַעֲשִׂית לוֹ

בְּהַתֵּר. ⁵⁵וְהַכּוֹנֵה, שְׂיִתְכֵן לְאָדָם

שְׂיַעֲבַר עֲבָרָה מִשְׁנֵי פָנִים א. שְׂיַמְעָה

וַיִּחְשַׁב עַל הָאִסוּר שֶׁהוּא מֵתָר לְגַמְרֵי. ב. שְׂיַדְמָה פְּדַעְתּוּ

שְׂאִסּוּרוֹ קָל מִכְּמוֹ שֶׁהוּא פְּאָמְתָּ. וְהַהֲרִגְל פּוֹעֵל בְּאָדָם

⁵⁶לַעֲשׂוֹת מַעֲשָׂהוּ, וְקָא סִלְקָא דַּעְתָּךְ ⁵⁷שְׁכָל כֶּךָ גּוֹרָם עַד

שְׂיַדְמָה הָאִסוּר שֶׁהוּא מֵתָר. וְקָא פְּרִיךְ הַתְּרָה לוֹ סִלְקָא

דַּעְתָּךְ? בְּלוֹמַר, לֹא יִתְכֵן שְׂיַפְעַל בּוֹ כָּל כֶּךָ. וּמִשְׁנֵי,

שְׂנַעֲשָׂה לוֹ בְּהַתֵּר, בְּלוֹמַר ^{58(ה)}אִסּוּרוֹ קָל בְּעֵינָיו לְהַרְגֵּלוֹ

ביאורים

51. ושנה בה. ועבר עברה זו פעם שנית. 52. הותרה לו. העבירה. 53. הותרה לו סלקא דעתך. וכי יעלה על דעתך שהותרה לו העבירה? 54. אלא אימא נעשית לו כהיתר. יש לומר אפוא שרב הונא התכוון שהעבירה נעשית לו כהיתר, כלומר, מתוך שחוזר על העבירה ומתרגל בה, היא נדמית בעיניו כהיתר, וכלל לא עולה על לבו שמודובר בעבירה. 55. והכוננה. וביאור דברי רב הונא. 56. לעשות מעשהו. לעשות את המעשה שהורגל בו. 57. שכל כך גורם עד שידמה האסור שהוא מותר. ההרגל משפיע כל כך על נפש האדם, עד שנדמה לו על דבר האסור שהוא מותר. 58. איסורו קל בעיניו להרגלו בו.

חוסן

מאמר א

יהושע

בו. ואין בַח בַּיָד הַשֶּׁבֶל⁵⁹ הַרְוָאָה אֶת הַנּוֹלֵד⁶⁰ לְעֶצֶר בְּעַד הַרְצוֹן וְהַחֲמִדָּה, וְלִקְנִים בְּעֶצְמוֹ מֵאֲמֹר הַתְּנָא (אבות ב, א):
⁶¹ וְהוּי מִחֲשָׁב שֹׁכֵר עֲבֵרָה בְּנֶגֶד הַפְּסָדָה. ⁶² וְאֵל זֶה רְמֹזוֹ וְ"ל (בכא כתר א עה, ב) וְנִירָם אֲבָד הַשְּׁבוּן" (במדבר כא, ל) -
⁶³ אֲבָד הַשְּׁבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, ⁶⁴ כִּי הַחֲמוּר נִחָשֵׁב בְּעֵינָיו לְקָל.

⁶⁵ וְדָבָר זֶה מְכַשּׁוֹל גְּדוֹל שִׁיחָא אָדָם⁶⁶ נִכְוֵן לְמַעַד רַגְלָהּ חָם וְשָׁלוֹם כְּאֲשֶׁר יִתְקַפּוּ הַיָּצָר, ⁶⁷ כִּי אֵין לוֹ כְּמָה לְכַבְּשׁוֹ, וְכָל זֶה גִּזְרָם הַחֲרָגָל. וְכֵן הוּא הָעֲנִיָּן בְּעֵזִיבַת עֶסֶק הַתּוֹרָה, הִנֵּה מְלַבֵּד שֶׁהַחֲרָגָל לְבָלִי עֶסֶק בָּהּ מִשְׁחִית

ביאורים

האיסור נעשה קל בעיניו, מפני שהורגל בו. 59. הרואה את הנולד. גם השכל הרואה את העונש וההפסד הבא בעקבות העבירה, המחשב את דרכיו ועל ידי כך נמנע מלחטוא, גם הוא אינו יכול - 60. לעצור בעד הרצון וההמדה. לגבור על תאוותיו ותשוקותיו. ומדוע? משום שהעבירה קלה בעיניו בעקבות ההרגל בה, וכפי שמבאר והולך. 61. והווי מחשב שכר עבירה כנגד הפסדה. על האדם לחשב את ההנאה מן העבירה, לעומת ההפסד שהוא עתיד לספוג בשל אותה עבירה. 62. ואל זה רמזו רז"ל. בדרשת הפסוק 'ונירם אבד חשבון'. 63. אבד חשבוננו של עולם. כלומר, הרשע אומר שכביכול אין דין ואין דיין (רשב"ם) 64. כי החמור נחשב בעיניו לקל. וכל זה מפני שהעבירה קלה בעיניו. 65. ודבר זה. שגם חטא חמור נדמה לאדם קל. 66. נכון למעוד רגל. מכשול שביגיו האדם קרוב ומועד להיכשל, ורגליו יחליקו חס ושולם. 67. כי אין לו כמה לכבשו. שהרי כשהאיסור אינו חמור כל כך בעיניו, אין האדם מגייס את כוחו לכבוש את יצרו.

חוסן

מאמר א

יהושע

ו. עד כי יחליש ויקל בעיניו חומר עון ביטול תורה. כל זה מגיע מפני שעוב את עסק התורה. אמנם מאידך מצונו, שככל שיוסיף האדם לשקוד על התורה, כך יוסיף לחפוץ ללמוד עוד, מאחר ושקידת התורה מגבירה את התמדה התורה. וכמו שביאר ב"רוח חיים" (אבות ו, א) את דברי המשנה: "כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה", וכך לשונו: ענין ה"לשמה", עיקרה לשם אהבת התורה, ליגע ולעמוד על שרשה וכו', וכל אשר יוסיף ללמוד, כן יוסיף לחפוץ ללמוד עוד. ובאהבת התורה ישגה ויחשוב והלוואי שיוכל לא לישון ולא לאכול, רק כל הימים וכל הלילות ליגע ולעיין, ולשתות בצמא את דבריה. וכמאמר רז"ל (ברכות מב, א): "אם שמוע בישן - תשמע בחדש", "כלי מלא, מחזיק" וכו'. וכמו שכתוב (תהלים לו, י): "באורך נראה אור", רצה לומר, בתורתך נראה עוד אור תורה, כי על ידי אור שהשגנו, נראה יותר שיש עוד אור, ונקוה להשיגו. כדמיון הנכנס לחדר המלך בבית גזווי המלא אור יקרות, ומשם רואה דלת לחדר פנימי עוד, וחפץ לכנוס לתוכו, ומשם רואה עוד חדרים פנימיים, וכל הקרוב

ביאורים

68. גם כאמונת השכל. ההרגל להתבטל מלימוד התורה פוגם אף בהכרה השכלית, כלומר, גם הידיעה הברורה בחומרת העון של ביטול תורה מתמעמעת בשל ההרגל לחטוא בכך. 69. חרדת השכל לדבר ה'. הכרת השכל בגודל החיוב לשקוד על לימוד התורה, עד כדי חרדה מלעבור עליו. 70. פעולת השקידה. מידת השקידה שכבר קנה האדם לנפשו. 71. תמו נברתי באין מושיע. נעלמו ונעקרו בלא שיהיה מי שיושיעו. רבנו מסכם במשפט זה את הנאמרו לעיל, שהרגל הבטלה מחליש גם את הכרת השכל בגודל חיוב השקידה, וגם את מידת השקידה שכבר קנה האדם לנפשו.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

יותר לחדר המלך עצמו, יותר יקר ומהודר עד אין חקר מהחדר החיצון. ואם לא נכנס מתחילה בחדר הראשון, לא היה יודע מאומה, אם יש חדרים פנימיים זה לפנים מזה. וכן לענין התורה, כי על ידי אור שמשגי מתחילה, רואה כי יש עוד אור גדול מזה, וכן להלאה. ועל ידי זה יתאווה תאווה להבין ולהשיג עוד, עד כי ישיג כל סתרי העולם ומלואה. כרבן יוחנן בן זכאי, אשר אמרו עליו (סוכה כח, א) שלא הניח וכו', עד דבר גדול וקטן וכו', לקיים מה שנאמר "להנחיל אוהבי יש" וגו'. וזהו: "זוכה לדברים הרבה" שאמרו במשנה, עכ"ד.

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

וְלִזְאת אִפּוּא אִם עַל תְּיִיו הוּא

קָם, וְרוּצָה ²לְהַחִישׁ מִפְּלֵט לֹו מְהַרְגְּלוֹ תְּרַע הַזֶּה, צְרִיף לְהַקֵּר ³כְּמִזּוֹר זֹאת הַמַּחְלָה שְׁנֵי עֲנָנִים: א. ⁴אִיךְ לְשִׁנּוֹת הַרְגְּלוֹ כְּפֶעֱל. ב. ⁵אִיךְ לְהַגְדִּיל עוֹן כְּטוֹל תּוֹרָה כְּרַעֲיוֹנֹו וְשִׁכְלוֹ.

א. כי אחרי אשר משך את עצמו וכו' הנה מצא בו היצר מקום לצייר ברעיונו וכו' לזנוח תלמודו. הכלל הוא, שכשאדם עושה פתח כל-שהוא ליצר הרע להיכנס בקרבו, הרי אז הוא תוקפו ביתר שאת, ומגדיל לו את הנפילות

וְהַנְּהָה, לְשִׁנּוֹת הַרְגְּלוֹ כְּפֶעֱל צְרִיף הוּא לְוִתֵּר ⁶מִכַּח הַרְצוֹן שְׁלוֹ בְּשֵׁנֵי דְבָרִים: א. ⁷לְהַחְמִיר כְּסִפְקוֹת. ב. ⁸לְהַרְבּוֹת מַעַט מַעַט עֲתוּתֵי הַקְּבִיעוּת.

הָעֲנָנִין הָרֵאשׁוֹן הוּא: ⁽⁸⁾כִּי אַחֲרֵי אֲשֶׁר מִשֶּׁךְ אֶת עֲצָמוֹ

ביאורים

1. ולזאת אפוא. ואשר על כן. 2. להחיש מפלט לו. למהר למצוא דרכי הצלה לנפשו. 3. כמזור זאת המחלה. בדרך ריפוי מחלת ההרגל הרע. 4. איך לשנות הרגלו כפועל. באופן מעשי. וזהו יתוקן ההרגל השלילי שהפך לטבע. 5. איך להגדיל עוון כטול תורה ברעיונו ושכלו. איך להגדיל במחשבתו את חומרת עוון ביטול תורה. וכך יתוקן ההרגל השלילי לבטל מהשקידה בתורה. 6. מכח הרצון שלו. בשל כוח רצונו ושאיפתו לתקן את ההרגל השלילי. 7. להחמיר כספיקות. כפי שיבאר בהמשך דבריו. 8. להרבות מעט מעט עתותי הקביעות. להרבות בהדרגה את זמני הקביעות בשקידת התורה

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

גם פִּעֲצָמוּ אֵין אֶתוֹ יוֹדַע פְּרוּר
 22 שִׁיחִיה בּוֹ דִי לְמוֹשֶׁכוֹ מִבֵּית הַסֶּפֶר)
 הַנָּה (עֲלִיו לְהַחֲמִיר 23 בְּכָל מַה
 שִׁיזְדַּמֵּן לְפָנָיו 24 לְהִשְׁמַר וּלְהִשְׁקֵט
 עַל מְכוּנּוֹ. וּכְמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד (תְּהִלִּים
 קיט, נט): 25 "חֲשַׁבְתִּי דְרָכַי, 26 וְאָשִׁיבָה
 רַגְלִי אֶל עֲדוּתֶיךָ" 27(a) וּכְמוֹ שֶׁבְּאֵרוּחֵהוּ

ב. עליו להחמיר בכל מה שזדמן לפניו להישמר ולהשקט על מכונו. מבואר, שבכל ספק של עשיית מצוה אשר עבור זה יצטרך לעזוב תלמודו, עליו להחמיר שלא לעזוב תלמודו עתה. בספר 'חשקת התורה' (פ"ג) כתב: שמעתי אומרים, שמרן הגר"ז

סולובייציק ז"ל היה אומר, שכשיש לו ספק האם לבטל תלמוד תורה לצורך ספק מצוה עוברת שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים, או איזה ספק שהוא אם חל כעת הדין דמבטלין תלמוד תורה, הרי הוא פושט להאי ספיקא ממשנה ערוכה בפרק א' דפאה: "ותלמוד תורה כנגד כולם", שגם על זה קיימי דברי המשנה: להעדיף תלמוד תורה על ספק קיום מצוות, שוודאן אמנם מחייב ביטול תורה, אבל בספיקן - "תלמוד תורה כנגד כולם". והיא מרגניתא יקרה מאד."

ג. וכמו שבארוהו חכמינו ז"ל. ז"ל המדרש (ויק"ר לה, א): "חשבת דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך", אמר דוד: רבונו של עולם, בכל יום ויום הייתי מחשב

ביאורים

22. שיהיה בו די למשכו מבית הספר. עדיין ספק האם יש בסיבה זו דחיפות במידה כזו שתצדיק לעזוב תלמודו עתה. 23. בכל מה שזדמן לפניו. בכל סיבה שהיצר מפתה אותו להיבטל מהתורה. 24. להשמר ולהשקט על מכונו. להישאר במקומו ולעסוק בתלמודו. 25. חשבתי דרכי. "בכל יום ויום אני הייתי מחשב ואומר: למקום פלוני, ולבית דירה פלונית, אני הולך". (לשון המדרש).
26. ואשיבה רגלי אל עדותיך. "והיו רגלי מביאות אותי מאליהן לבתי כנסיות ולבתי מדרשות". (שם). רבנו מבאר מאמר זה גם כן: בכל מקום שיש בו ספק היינו - "חשבת דרכי", בחר דוד להישאר בבית המדרש - "ואשיבה רגלי" (עיונים והספות). 27. וכמו שבארוהו חכמינו ז"ל. ז"ל המדרש (ויק"ר לה,

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

ואומר: למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך, והיו רגלי מביאות אותי לבתי

כנסיות ולבתי מדרשות, הדא הוא דכתיב: "ואשיבה רגלי אל עדותיך". ופירש הרד"ל שם: "מפני שהיה רגיל ואוהב לילך שמה תמיד, היו רגליו מובילות אותן מעצמן שמה, כענין מה שאמר הלל (סוכה נג, א): "למקום שאני אוהב - לשם רגלי מוליכות אותי".

וב'דעת תורה' (שמות ע"ג) כתב: דוד המלך ע"ה אמר "חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך", חשבתי ללכת לאן שבקשתי, 'ואשיבה רגלי', פתאום אני מוצא את עצמי בבית המדרש. נוכל להבין זאת מהצד שכנגד, אצלנו כל האיברים והגידים כפופים להנהגת הרצון, מחוברים הם עם הרצון, ולכן הם פועלים והולכים בצד ההוא, אצל דוד המלך ע"ה היו כל האיברים והגידים מאוחדים עם הנשמה הקדושה, אחד ממש, האיברים היו חדורים מהנשמה, "כמה לך בשר" (תהלים סג, ב), והיה החיבור כל כך חזק עד שמעצמם הלכו אחרי השכל, ע"כ.

אמנם לכאורה דברי רבינו כאן צריכים ביאור, מה ענין דברי חז"ל אלו לדבריו כאן, הרי שם כוונתם ז"ל כמבואר בפירוש הרד"ל הנ"ל "שהיו רגליו מובילות אותן מעצמן שמה", ואילו כאן עוסק בבחירת האדם שיש לו "להחמיר בספיקות". וב'עיונים והוספות' ביאר שיתכן שכוונת רבינו לבאר מאמר זה על זה הדרך, שבכל מקום ספק היינו - "חשבת דרכי", בחר דוד בבית המדרש - "ואשיבה רגלי".

ביאורים

- א): "חישבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך", אמר דוד אל הקב"ה: בכל יום ויום אני הייתי מחשב ואומר: למקום פלוני, ולבית דירה פלונית, אני הולך. והיו רגלי מביאות אותי מאליהן לבתי כנסיות ולבתי מדרשות. הדא הוא דכתיב: 'ואשיבה רגלי אל עדותיך'. כביכול רגלי מוליכות אותי מאליהן לבית המדרש. ופירש הרד"ל שם: "מפני שהיה רגיל ואוהב לילך שמה תמיד, היו רגליו מובילות אותן מעצמן שמה. כענין מה שאמר הלל (סוכה נג, א): "למקום שאני אוהב - לשם רגלי מוליכות אותי". 28. להרבות יום יום מעט מעט עתותי

חוסן

מאמר א

יהושע

לְהַגִּיז תִּזְרֹתוֹ. לְמִשָּׁל, אִם עַד כַּה רָגִיל לְשָׁנוֹת אַרְבַּע שָׁעוֹת בְּיוֹם - יוֹסִיף עִתָּה עוֹד רְבִיעַ שָׁעָה²⁹ וּבְאִיזָה מִשָּׁךְ עוֹד רְבִיעַ שָׁעָה, הַכֹּל לְפִי הָאָדָם וְעִתּוֹתַי הַפְּנָאִי שְׁלוֹ וְעִנְיָנָיו. כִּי בָּזָה יִרְגִּיל עֲצָמוֹ מְעַט מְעַט לְשׁוֹב לְשִׁקְדָתוֹ. וּכְמוֹ שָׁעַל יְדֵי הַהֲרָגָל³⁰ הַתִּרְחַק מִמֶּנָּה, בֶּן יִשׁוֹב אֵלֶיהָ³¹ עַל יְדוֹ, עַד אֲשֶׁר³² יִקְנֶה בְּנַפְשׁוֹ הַשִּׁקְדָּה כְּבָרְאֻשָׁנָה.

וְאוֹלָם לְפִי עֲרַף הַתְּאֵמָצוֹ וְהַתְּחַזְקוֹ³³ בְּשָׁנֵי הַדְּבָרִים הַנּוֹכְרִים, בֶּן יִמְהַר³⁴ לְפִיָּהֶן לְכַבֵּשׁ מִשָּׁחַת הַהֲרָגָלוֹ. כִּי הִנֵּה לְאָדָם בְּעוֹלָמוֹ³⁵ שָׁנֵי מִינֵי עֲבוּדוֹת: א. מְעֻשִׂים הַרְגָלִיִּים. ב. נְסִיוֹנִיִּים.³⁶ הַהֲרָגָלִיִּים נַעֲשִׂים

ביאורים

הקביעות להגיון תורתו. להוסיף לעצמו בכל יום ויום זמן מועט לקביעות העיתים ללימוד התורה. **29. ובאיזה משך.** ולאחר זמן. **30. התרחק ממנה.** התרחק בתחילה מהשקידה בתורה. **31. על ידו.** על ידי ההרגל להוסיף בלימוד. **32. יקנה בנפשו.** ותהפוך השקידה לתכונתו ולטבעו. **33. בשני דברים הנוכרים.** שני הדברים הם: א. להחמיר על עצמו במקום של ספק. ב. להרבות בזמני הקביעות של הלימוד מעט מעט. **34. לפיהן לכבוש משחת הרגלו.** לפי מידת מאמציו לכבוש את ההרגל הרע לאהוב את הבטלה, כן יצליח בכך. **35. שני מיני עבודות.** שני סוגים של מעשים. **36. מעשים הרגליים.** מעשים שההרגל הוא המניע להם. הם קרויים "מעשים הרגליים". **37. נסיוניים.** מעשים הנעשים כתוצאה ממקרה יוצא דופן. הם קרויים "מעשים ניסיוניים". **38. ההרגליים נעשים כרוח מצויה.** כלומר, במצב רגיל כאשר אין סיבה המביאה לשינוי מצבו, והיינו "רוח מצויה" - מצב רגיל ושגרת, כתמול כן היום.

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

ד. ושני הענינים יתכנו בדרך טובה. אחד משני הענינים היכולים לשמש את האדם לטוב, הם המעשים הניסיוניים, כאשר הם משמשים כהתמודדות נגד תכונותיו ומידותיו הרעות, וכן בהילחמו

בְּרוּחַ מְצוּיָה, ³⁹ הוּא רוּחַ הַפְּעוּלוֹת הַמְּלַמְּדוֹת, ⁴⁰ וְהֵמָּה כְּמַעַט תְּדִירֵי רוּחַ. ⁴¹ וְהַנְּסִיוֹנִיִּים נַעֲשִׂים עַל-יְדֵי רוּחַ שְׂאִינָה מְצוּיָה, ⁴² וְהוּא עַל-יְדֵי תַנְבּוּרַת רוּחַ ⁴³ הַמְּסַתֵּר בְּקוֹל עֲנוֹת גְּבוּרָה וּפְתָאוּמִי. ^(ד) ⁴⁴ וּשְׁנֵי הָעִנְיָנִים

נגד אהבת הבטלה שבו. ובדרך שאדם רוצה לילך - יזכה לסייעתא דשמיא שיוליכו אותו לשם ויצליח.

על הפסוק "כי תצא למלחמה על אויבך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם כי ה' אלהיך עמך המעלך מארץ מצרים" (דברים כ, א), בו נצטוו ישראל בדרכי ההנהגה בשעת היציאה למלחמה עם אויבנו. ה"אור החיים" הקדוש ביאר, כי הכוונה גם לדרכי ההנהגה במלחמת האדם נגד יצרו הרע, וכך לשונו: "כי תצא למלחמה על איבך - אולי שרמו הכתוב מלחמת האדם עם יצרו,

ביאורים

39. הוא רוח הפעולות המלומדות. אשר האדם מורגל בהן ואין לו התמודדות בשעת עשייתן, אלא הן נעשות כמאלהן. **40. והמה כמעט תדיריות.** מעשים אלו, הנעשים מתוך הרגל, הם כמעט קבועים בחיים היום יומיים. **41. והנסיוניים נעשים על ידי רוח שאינה מצויה.** מעשים שיש בהם עמידה בניסיון נעשים כאשר סיבה או מקרה יוצאי דופן מעוררים את הלב לשנות את ההרגלים. **42. והוא על ידי תנבורת רוח.** התעוררות נפשית מיוחדת וגבורת הלב מביאים לידי מעשים אלו הדורשים מהאדם התמודדות עם ההרגלים, כלומר, מעשים אלו נעשים מתוך התאמצות והתחזקות לעמוד בניסיון. **43. המסתער בקול ענות גבורה ופתאומי.** רוח הגבורה מתעוררת בסערה, בחוזק ובעוצמה רבה, והיא באה לאדם בפתאומיות. הכוונה היא למעשים "ניסיוניים", שיש בהם עמידה בניסיון, מעשים הנעשים כתוצאה ממקרה יוצא דופן. **44. ושני הענינים.** מעשים הנעשים מתוך הרגל ומעשים הנעשים

45 יִתְכַנְנוּ בְּדֶרֶךְ טוֹבָה וּבִהְפֹכָהּ. ובא להסיר מלבבו מורך, ואמר: כי תצא למלחמה הידועה, שאין גדולה ממנה.

עצות והדרכות נמסרו לנו בפרשה זו, כיצד נשכיל ללחום ללא חת כנגד היצר הרע, תחבולותיו ותכסיסיו, עד להכנעתו. וכך ממשיך ה"אור החיים" שם: "והנה במלחמה זו יש שני דברים קשים לאדם שמתישים כוחו. האחד הוא, שאינו מלומד במלחמה, כמו שהוא מלומד ורגיל במין מלחמה זו יצרו הרע. השני, שהרכבת האדם חובקת דברי היצר בכל אשר יאמר אליו, בעניני האיסור לגנוב ולגזול ולגאות ולאכול כל אשר תאווה נפשו, וזה ימנעהו מלשמע אל דברי התורה והמצוות. ומה גם אחר שנכשל בעבירות רבות, שיתוספו כוחות הרע שנולדו ממעשיו הרעים, כמו שפירשתי במקומות אחרים, והרי הוא ביניהם כחררה שאין לה הופכים".

בפסוקי הפרשה ניתנה הדרכה ברורה כיצד להתמודד עם קשיים אלו. - "לזה בא דבר ה' כאן, ואמר 'כי תצא למלחמה על איבך, וראית בעיניי שכלך, 'סוס ורכב', 'סוס' - כנגד מה שהוא היצר, סוס מוכן למלחמה, מה שאינו כן האדם. 'רכב' - כנגד הרכבת האדם שנוטה וחושקת לדברים. ואומרו 'עם רב ממך' - כנגד כוחות הרע שנתווספו ממנו מצד מעשיו הרעים, כמו שאמרנו. אף על פי כן, בא דברו הטוב ואמר 'לא תירא מהם'. והטעם הוא, 'כי ה' אלהיך עמך', פירוש, הן אמת אם היית בא למלחמה בכוחך אין בך כח לעמוד במלחמה זו, אבל כיון שה' אלקיך עמך, כוחו גדול להצילך. כי כשבא אדם להיטהר, ימינו יתברך מקבלתו ונדבק לה, והוא יכניע מציריו", עכ"ד ה"אור החיים".

ביאורים

45. יתכנו בדרך טובה. שישמשו את האדם לטוב. [מעשי ה"הרגל" עשויים להיות טובים, אם האדם מורגל במידות ובתכונות טובות, ולעניינינו - אם הוא רגיל לשקוד בתורה. המעשים ה"ניסיוניים" עשויים להיות חיוביים, כאשר הם משמשים להתמודדות נגד תכונות ומידות רעות, ולעניינינו - כשהאדם נלחם באהבת הבטלה]. **46.** ובהפכה. שישמשו את האדם באופן שלילי. [מעשי ה"הרגל" עוללים להיות שליליים כשהאדם מורגל במידות ובתכונות נפסדות, ה"ניסיוניים" - כאשר משמשים להתמודדות נגד המעלות הקיימות באדם].

47 מִטְבַּע הָרוּחַ שְׂאִינָהּ מִצְוִיָּה לְדַחֹת הַמִּצְוִיּוֹת, **48** וּכְפִי כַח הַהִסְתַּעְרוּת, **49** כִּן תִּמְהַר לְדַחֹת וּלְהִרְףֵהּ הַמִּצְוִיָּה בְּחֶזֶק. **50** וְלִכֵּן מָה יִקְרוּ פְּעֻלוֹת הַנְּסִיּוֹנוֹת **51** לְהַכְחִיד עַל יָדָם הַמַּעֲשִׂים הַמְּלַמְּדִים, **52** כִּי נִסְיוֹן אֶחָד יִדְחָה עֶשֶׂר מְלַמְּדוֹת. וְעַל כֵּן, אֵינן לֹא לְאָדָם שֶׁמִּשְׁשֶׁ עֲצָמוֹ מְלַמְּדוֹ עַל יְדֵי הַרְגֵל רַע, אֶלָּא לְעַמּוּד בְּנִסְיוֹן **53** בְּשָׁנֵי הַדְּבָרִים הַנּוֹכְרִים, **54** וְכֹל מָה שֶׁהַנִּסְיוֹן יוֹסִיף אִמּוּן יִמְהַר לְפִיחֹהוּ לְשׁוֹב לְקַדְמוֹתוֹ לְשִׁקְדַת בְּתוֹרָה. וּבְנֵה נִתְבָּאֵר הָעֲנָן הָרֵאשׁוֹן וְהוּא, אֵיךְ לְשָׁנוֹת הַרְגֵלוֹ בְּפַעַל.

ביאורים

47. מטבע הרוח שאינה מצויה לדחות המצווה. בכוחם של המעשים ה"ניסיוניים" לדחות את המעשים ה"הרגליים", מעשי ההרגל. **48.** וכפי כח ההסתערות. של רוח ההתעוררות שאינה מצויה. **49.** כן תמהר לדחות ולהדוף המצווה בחזק. כך תמהר לשנות את ההרגלים הקודמים של האדם. [ולעניינינו, ככל שתגבר הרוח שתקשה על האדם לשקוד בתורה, כן ירחיק ויידחה מעליו את אהבת הבטלה]. **50.** ולכן מה יקרו פעולות הנסיוניות. ולכן גדולה חשיבותם של המעשים ה"ניסיוניים", כלומר, המעשים הנעשים על ידי התעוררות נפשית וגבורת הלב, ומה רבה תועלתם להכחיד. **51.** להכחיד על ידם המעשים המלומדים. לשנות ולבטל את ההרגלים השליליים. **52.** כי נסיון אחד ידחה עשר מלומדות. בכוחה של התגברות בניסיון אחד, לדחות את השפעתם השלילית של עשרה מעשים "הרגליים". **53.** בשני הדברים הנזכרים. א. להחמיר על עצמו במקום של ספק. ב. להרבות בזמני הקביעות של הלימוד מעט מעט. **54.** וכל מה שהנסיון יוסיף אומץ. וככל שהניסיון יקשה עליו, ויידרש אומץ רב יותר לעמוד בשני הדברים הנזכרים, כן ימהר -

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

אֲמַנְם, הַעֲנִין הַשָּׁנִי וְהוּא לְתַנּוּן
קְלוֹתוֹ בְּעֵינָיו עוֹן בְּטוֹל
תּוֹרָה, אֶל-יְדֵי הַרְגָלוֹ, וַיִּצְטַרֵּךְ לָזֶה
שָׁנֵי דְכָרִים גַּם בֵּן.

הָאֲחָד - לְעֵין וְלִלְמוֹד בְּדָרְבֵי
חֻכְמֵינוּ ז' ל' וְסִפְרֵי הִירָאָה
הַמְזוֹכָרִים מִגְדֵּל מַעֲלַת מִצְוֹת תְּלִמּוּד
תּוֹרָה, וַיִּקָּר הַתְּפָאֲרַת שְׂכָרָה, וְעוֹן
בְּטוֹלָה וְגֵדֵל עֲנִישָׁה. בְּמַעֲלָתָה אָמְרוּ
ז' ל' (מגילה ג, ב): ³גְדוֹל תְּלִמּוּד תּוֹרָה
⁴וְיִזְתֵּר מִהַקְרָבַת תְּמִידִין. ⁵וְאָמְרוּ עוֹד

ה. גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת המדין. במסכת מנחות (ק, א) דרש רבא את הכתוב: "זאת התורה לעולה ולמנחה ולאשם" (ויקרא ז, לו) - "כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה ולא מנחה ולא חטאת ולא אשם". וכוונת הכתוב: זאת התורה [כשאדם לומד אותה], הרי היא במקום עולה ובמקום מנחה וכו'. כלומר: תלמוד תורה מכפר על עוונותיו של הלומד כמו קרבנות (רש"י). איתא במדרש (יק"ר ט, ח): מכיון ששמעו

ישראל פרשת קרבנות נתייראו [מפני שכשאינן בית המקדש קיים מה תהא על עוברי עביירה (מתנות כהונה)], אמר להם משה: אל תתייראו, התעסקו בתורה ואין אתם יראים מכל אלה, הדא הוא דכתיב: "זאת התורה לעולה ולמנחה, ע"כ. ובמדרש תנחומא (פר' צו סי' יד): לפיכך אמר דוד (תהלים קיט, צו): 'מה'

ביאורים

1. על ידי הרגלו. ביטול תורה שנגרם על ידי הרגלים רעים. 2. ויקר תפארת שכרה. חשיבות הדר שכרה. 3. גדול תלמוד תורה. לימוד התורה חשוב יותר- 4. יותר מהקרבת המדין. ביאר המאירי (עירובין סג, ב) את כוונת המאמר לעניין חביבות המצוה. אף על פי שכל מצוה חביבה בשעתה, תלמוד תורה חביב מן הכול. 5. ואמרו עוד. שהקב"ה אמר לדוד המלך.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי, כי אני יודע שעסיקת התורה מכפרת עוונות, לפיכך 'אהבתי תורתך'.

ובספר 'נפש החיים' (שער ד' פרק ל"א) כתב: וגם על אותן העוונות חמורים שאין הקרבנות מכפרים, עסק התורה מכפרת, כמו שאמרו רז"ל בני עלי (ר"ה יח, א): "בזבח ובמנחה הוא דאינו מתכפר, אבל מתכפר הוא בדברי תורה", וכן אמרו (מגילה ג, ב): "גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת המדין".

ובזוהר צו ל"ה א' (מתורגם): בא וראה וכו' ועל כן מי שעוסק בתורה אינו צריך לא לקרבנות ולא לעולות, כי התורה יותר טובה מכל, והיא קשר האמונה של הכל, ועל כך כתוב 'דרכיה דרכי נועם'. ובזוהר פרשת קדושים פ' ע"ב (מתורגם): בזבח ובמנחה וכו' אבל מתכפר הוא בדברי תורה. למה? משום שדברי תורה עולים על כל קרבנות שבעולם, כמו שהעמידו שכתוב 'זאת התורה לעולה ולמנחה ולחטאת' וכו' שקולה התורה כנגד כל הקרבנות שבעולם, אמר לו: כך הוא ודאי, שכל מי שעוסק בתורה אף על גב שנגזר עליו עונש מלמעלה, טוב לו מכל הקרבנות והעולות, והעונש הוא נקרע. בא וראה, אין האדם נטהר לעולם אלא בדברי תורה וכו' והתורה נקראת 'קדושה', שכתוב 'כי קדוש אני ה'', וזו היא התורה שהיא שם הקדוש העליון, ועל כן מי שעוסק בה נטהר ואחר כך מתקדש וכו' למדנו קדושת התורה היא קדושה עליונה העולה על כל הקדושות וכו', עד כאן דברי ה'נפש החיים', ע"ש.

וכתב בדרשות 'חתם סופר' (דף רלג): כי גם הקרבנות אינם מתקבלים אלא בזכות התורה וכו', שכל זכות קבלת הקרבנות אינם אלא על ידי צירוף זכות התורה, עכ"ל. עוד כתב שם במעלת התורה על הקרבנות, וז"ל: כי התורה אין בה פסולת כלל, ולא שום דעה נפסדה, ואילו בקרבנות המזבח יש בהם דשן, ולפיכך צריך כהן המוציא את הדשן להפשיט בגדיו מפני שאינה עבודה כבודה כל כך, וידוע כי מהדשן ניזונים החיצוניים, נמצא שגם שם היה פסולת מה, מה שאין כן בתורת ה' אין שום סכרא נפסדת, ואלו ואלו דברי אלוקים חיים, וזוהר רבתה מעלת התורה להיות בלי שום דבר זר ח"ו, עכ"ל.

כתב בספר 'נועם אלימלך' (פר' צו): התורה הזאת היא למעלה מן המזבח, שהקרבנות אינם מכפרים כולם על כל חטא, כי אם כל אחד מכפר על חטא שלו, אבל התורה מכפרת על הכל, וזוהר התורה מעולה מן המזבח, עכ"ל.

וה'חפץ חיים' זצ"ל בספרו 'תורה אור' (פרק ג) כתב: כשם שקבע הקב"ה

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

(שבת ל, א): טוב לי יום אחד שאֶתָּה יושב ועוסק בתורה לפני, ⁶מאלף עולות שעתידי שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח. ואמרו בירושלמי (פאה א, א): ⁷אין כל המצות שוות לדבר אחד מדברי תורה. ובשקרה - הנה שנינו במשנה: ⁸אלו דברים כו' ⁹ותלמוד תורה כנגד כלם. ובשון פטולה אמרו ז"ל (פתיחה איכה רכתי ב): ¹⁰ותר הקדיש ברנך הוא ¹⁰על שלש עברות

ביאורים

6. מאלף עולות שעתידי שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח. שלמה המלך הקריב פעם אלף קרבנות ביום אחד (עייני מלכים א ג, ד). 7. אין כל המצות שוות לדבר אחד מדברי תורה. כך מבאר הירושלמי את המשנה (פאה א, א): "ותלמוד תורה כנגד כולם" - "אפילו כל מצוותיה של תורה אינן שוות (לתלמוד) דבר אחד מן התורה". כלומר, תלמוד תורה, אפילו במידה מועטת, שקול יותר מקיום כל מצוות התורה, שכן תלמוד תורה עדיף מקיום המצוות ודוחה אותן. 8. ותלמוד תורה כנגד כולם. ותלמוד תורה שקול כנגד כל מצוות התורה. וז"ל הגר"א (שנות אליהו פ"א דפאה): "דצריך האדם מאוד מאוד לחבב את התורה, בדכל תיבה ותיבה שלומד בה היא מצות עשה בפני עצמה, והראיה, שיוצא בתיבה אחת מצוות לימוד התורה שהיא שקולה כנגד כל המצוות... מפני שכל תיבה ותיבה בפני עצמה היא מצוה גדולה והיא שקולה כנגד כולם". 9. ותר הקב"ה על שלש עבירות חמורות. וויתר הקב"ה לישראל ולא הענישם בחורבן הארץ. 10. על שלש עבירות חמורות. עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים.

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

חז"ל, עד שאמרו: ויתר הקב"ה על גילוי עריות, שפיכות דמים ועבודה זרה, ולא ויתר על עוון ביטול תורה, הלא שלש עבירות הללו דינן "הרג ואל יעבור", ואילו תלמוד תורה לענין זה הוא מצוה ככל המצוות,

שיעבור ואל יהרג?

ביאר רבי אלחנן וסרמן זצ"ל ('קובץ מאמרים ואגרות' ח"א עמ' רלג): הנה אף אם הכשיל היצר את האדם בעבירות החמורות ביותר, עדיין יכול האדם לשוב ולנצחו על ידי כוח התורה, מה שאין כן אם נטל הימנו את נשקו וכלי מלחמתו, שהוא לימוד התורה [וכמאמר חז"ל (קידושין ל, ב): "בראתי לו יצר הרע, ובראתי לו תורה תבלין"]]. הרי אינו יודע אפילו מה מותר ומה אסור, ומגיע עד כדי עבודה זרה.

ז. אש אוכלתו. יש להבין, מדוע מי שמרפה עצמו מדברי תורה נענש דוקא בעונש של אש גיהנם תאכלם. ביאר בספר 'לב אליהו' (פר' כי תצא): הנה כלי שנבלע בדופנו איסור, יכולים להכשירו על ידי ששימו את הכלי במים וותחין וכוולעו כן פולטו, אבל אם כלי נטרף על ידי אש בלא מים, כגון שצלו בשר טריפה במחבת בלא מים, בזה לא מהני הגעלה, רק צריך ליבון דווקא, והיינו ככולעו באש יבשה בלא מים, כך פולטו באש יבשה דווקא והיינו ליבון. וכן הוא ברוחניות, אם אדם עובר עבירה, הרי הוא מטמטם את ליבו ונכנסת טומאת העבירה באיברי הנפש, וצריך להכשיר את טמטום הלב ולהוציא את הטומאה מאיברי נפשו. וההכשר הוא עשיית מצוה, וזה כהגעלה שמכניס את הכלי במים

ביאורים

11. ולא ויתר על מאסה של תורה. ולא וויתר על שמאסו בתורה ולא עסקו בה כראוי, שנאמר (ירמיה טז, יא) 'אותי עזבו ואת תורת שמרו' - הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו, שמתוך שהיו מתעסקין בה, המאור שבה היה מחזיקן

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

מַעֲלֵתָהּ, וּשְׁכַרְתָּהּ, וְעוֹן בְּטוֹלָהּ וְעֵנִישָׁהּ. וְהַרוּצָה לְעֹמֵד עַל הַדְּבָרִים בְּהַרְחֵקָה יִשִּׁים עֵינָיו וְלִבּוֹ בְּסִפְרֵי הַמוֹסֵר הַמְדַבְּרִים בָּזֶה. וּבִפְרָט בְּסִפְר "נֶפֶשׁ הַחַיִּים" בְּשֵׁעַר ד', וּבְסִפְר "מַעֲלֹת הַתּוֹרָה", שֵׁשׁ בָּהֶם דִּי לְעוֹרֵר לְבַב הָאָדָם לְשִׁקְוֵתָהּ.

וּמָה נִזְרָא וְאֵדִיר הָעֵסֶק בַּתּוֹרָה, וּמָה גִדְּלָה מִצְוֹתָהּ, אֲשֶׁר בְּכָל דְּבוּר וְכָל תְּבָה שֶׁמוֹצֵיא מִפִּיו הוּא מְקַיֵּם בָּמָּה מִצְוֹת עֲשֵׂה,¹² כְּמוֹ שֶׁמֵּנָה אוֹתָם בְּסִפְר מַעֲלֹת הַתּוֹרָה הַנ"ל.

רותחים והכלי הוכשר. אבל יש חילוק אין עשה את העבירה, כי אם עשה את העבירה בחמימות גדולה באש בוערת של תאוה וכדומה, לא מהני להוציא את הטומאה בעשיית מצוה כנגדה, אלא צריך תורה דווקא בליבון של אש התורה, וכדכתיב 'הלא כה דברי כאש נאם השם', וזהו מאי דאמר רב יהודה אמר רב: כל הפורש מדברי תורה אש אוכלתו, שנאמר 'ונתתי את פני בהם, מהאש יצאו והאש תאכלם', כלומר, כיון שיצאו ופירשו עצמן מן התורה שהיא אש, אם כן אין להם אש להסיר מהם טומאתם וטמטום לבם, ולכן אש גיהנם תאכלם, אבל עם אש התורה יוכשרו כל הפעלים.

ביאורים

למוטב. 12. כמו שמנה אותם בספר מעלות התורה. וז"ל: "עוד ממעלות התורה... וכל דיבור שבתורה וכל פרט מכל מצוה ומצוה נחשב למצוה בפני עצמו כנזכר. נמצא זכות גדולה לישראל במה שהרבה להם כמה דיבורים ופרטים על כל העניינים, בכדי להרבות להם שכר, שכל אחד נחשב להם למצוה בפני עצמה." עכ"ל.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

ת. שהיא אבידה שאינה חוזרת. אמרו חז"ל (תגיגה ט, א): 'מעוות לא יוכל לתקון' זה תלמיד חכם הפורש מן התורה. וביאור הדבר, כי אין תקנה לפרישתו מן התורה, כי אף שהוא יכול תמיד לחזור ללימוד התורה ולקיים מצוותיה, מכל מקום בזמן פרישתו בטל מהתורה, חזן זה אינו יכול להשיב (חידושים על עין יעקב).

וב'להורות נתן' (קהלת א, טו) הוסיף בזה, על פי מה שכתב הט"ז (או"ח סי' תקמה ס"ק יג) שמותר לכתוב חידושי תורה בחול המועד, משום דהוי דבר האבד. וביאור הדבר, שאף אם יוכל לזכור את החידוש גם אחר המועד ולכתבו, מכל מקום באותה שעה הרי הוא צריך לחדש דברים חדשים בתורה, ואם כן בהכרח איבד זמן, עיי"ש. ולכן תלמיד חכם שפורש מן התורה לאיזה זמן, אף על גב שאחר כך שוב חוזר ללימודו, מכל מקום מה שלא למד במשך אותו הזמן הוא 'מעוות לא יוכל לתקון' וחסרון לא יוכל להמנות', כי אילו היה לומד כל הזמן לא היה מחסר כלום.

ויתבאר יותר, הדנה תלמידי חכמים עולים במעלות התורה כל יום ויום שעוסקים בתורה, ואם פירש אף ליום אחד, הנה אף אם יעסוק אחר כך בתורה, מכל מקום חסרה לו ההשלמה שהיה יכול להשיג באותו יום שחיסר מללמוד, דאף אם ילמד אחר כך, מכל מקום אילו לא היה חסר אותו יום אחד כי אז היה עולה במעלה יתירה, ועל כן הוי מעוות לא יוכל לתקון.

ביאורים

13. מעות לא יוכל לתקון. מה שקלקל והשחית האדם - אין בידו לתקן. ומפרש את הדברים בנוגע לעון ביטול תורה - 14. משאדם מעות עצמו מדברי תורה. כשהאדם מעקם את דרכו ומסיר את עצמו מדברי תורה. כלומר, שפורש מעסק התורה (ונקרא 'מעוות' כיון שהיה ישר מתחילתו ונתעוות. רש"י). 15. אינו יכול לתקן. הרי שכשהוא נכשל בעוונות, שוב אינו יכול לתקן את עצמו בתשובה,

חוסן

מאמר א

יהושע

לתקן,¹⁶ ומשאדם מחסר עצמו מדברי תורה¹⁷ אינו יכול להמנות, ¹⁸ כי הא דרבי יהודה שרדף להשיגו עם כל זה פחדא, ¹⁹ ונסב ליה רבי יהודה אנתתא, וקדמיה רבי אלעזר שבועה ימים דמשתייתא. ²⁰ ועבר כמה שנים דימטי ביה ²¹ וקלא מטי ביה, ²² הוי - וחסרון לא יוכל להמנות" (שם), עד כאן. והמאמר הזה מבהיל המתבונן בו עד כמה עלתה שקדנותם, שהרי רבי אלעזר ²³ לא ברח

ביאורים

משום שמאז שנה ופירש, שוב אינו שם לב לשוב ולתקן דרכיו. ועוד, משסר מדברי תורה, עיווה את דרכו ונטה לדברי מינות המעוותים את פסוקי התורה שלא כאמתה, ולכן שוב אין לו תיקון. 16. ומשאדם מחסר עצמו מדברי תורה. אם פורש האדם מלעסוק בתורה, ואפילו בטל מלימודה לצורך מצווה ועושה עצמו חסר מדברי תורה. 17. אינו יכול להמנות. שוב אינו יכול להימנות עם חבריו, שהשיגוהו בלימוד [וברש"י: אינו יכול להימנות עם לומדי התורה, בזמן קבול שערם]. 18. כי הא דרבי יהודה ורבי אלעזר הווי תנין כהדא. שהיו השניים לומדים בנעירותם ובעיר מולדתם, ומשננים את משנתם ביחד בבית רבם, עד שגרו והגיעו לפרק הנישואין. 19. ונסב ליה רבי יהודה אנתתא, וקדמיה רבי אלעזר שבועת ימים דמשתייתא. נשא לו רבי יהודה את אשתו, ומיד בתום שבועת ימי המשתה של הנישואין הלך וגלה לשיבה במקום אחר לעסוק כמה שנים בתלמוד, כדרכם באותן שנים. (עיין כתובות סא, ב, וסב, א, וביק"ר כא, ח) חברו, רבי אלעזר, לא המתין לו באותם שבועת ימי המשתה, והקדים לבוא אל השיבה. נמצא שרבי יהודה איחר לבוא לשיבה בשבועה ימים. 20. ועבר כמה שנים דימטי ביה. ודף רבי יהודה בלימודו אחרי רבי אלעזר בבית המדרש בהשתדלות מרובה בעסק התורה כמה שנים, כדי להגיע לדרגתו ולהשיגו בידיעת התורה. 21. ולא מטי ביה. ולא הגיע אליו ולא השיג את מעלתו. 22. הוי. הוא אומר, זהו שאמר שלמה: "חסרון לא יוכל להמנות". 23. לא ברח

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

ט. לא ימוש ספר התורה הזה מפיד. במסכת מנחות (צט, ב) אמרו: "אמר רב אמי, מדבריו של רבי יוסי נלמד, אפילו לא שנה אדם אלא פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית, קיים מצות 'לא ימוש ספר התורה הזה מפיד'. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בר יוחאי, אפילו לא קרא אדם אלא קריאת

מפניו במתבונן, רק למד תורה בדרך. ורבי יהודה שרדף להשיגו עם כל זה ²⁴ לא השיגו בכמה שנים, וכאשר ישים את נפשו ורעיוניו לזה, הגה באמת יתעורר רוחו בקרבן לאחו בה בלי רפיון, ²⁵ לנצור אותה ככבת עינו, כמו שכתוב (יהושע א, ח): ^(ט) ²⁶ "לא ימוש ספר התורה הזה מפיד, והגית בו יומם ולילה".

ביאורים

²⁷ השני הוא, שיתמרמר מאד על עון זה ²⁸ בעצמו, כלומר, רבי אלעזר לא ניסה להתאמץ בשקידתו יותר מהרגלו במטרה להתקדם לפני רבי יהודה. הוא למד כדרכו, בקצב הרגיל לו. ועם זאת רבי יהודה - 24. לא השיגו בכמה שנים. ניסה במהלך כמה שנים להשלים את מה שחסר בלימוד התורה בשבעת ימי המשתה של נישואיו, ולא השיג את מה שהספיק רבי אלעזר ללמוד באותם הימים. 25. לנצור אותה ככבת עינו. לשמור את התורה כמו ששומר אדם על אישון העין שמאור העיניים תלוי בו. כלומר, ישתדל האדם לשמור את התורה כדבר היקר והקרוב ביותר לליבו. 26. לא ימוש ספר התורה הזה מפיד, והגית בו יומם ולילה. לא יחדלו דברי ספר התורה הזה מלהיות שגורים בפיו, ותשקע בלימודם ותתבונן בהם בימים ובלילות. 27. השני הוא. העניין השני שנדרש מן האדם הוא לתקן את העובדה שעוון ביטול תורה נעשה קל בעיניו. 28. בעצמו. על עצם הדבר שעוון ביטול תורה נעשה קל בעיניו.

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

שמע שחרית וערבית, קיים 'לא ימוש', ע"כ.
 וכתב רבי יצחק אייזיק חבר זצ"ל ב'אור תורה' (על ספר 'מעלות התורה', ליקוטים אות נב): הנה מאמר זה צריך ביאור, שבוודאי אי אפשר לפרשו כפשוטו, שבמה שאדם ילמד פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית, יהיה יוצא ידי תלמוד תורה, וחס ושלום לומר כן, וכל שכן לומר שיוצא במה שקורא קריאת שמע שחרית וערבית. ובעונותינו הרבים, רבים פוטרם עצמם מדברי תורה על פי מאמר זה, והוא מדרכי היצר שמראה לו התר בדברים כאלו. ודבריהם אלו הם נגחלי אש, יקצרו לחכם ומבין מדעתו כמו שיתבאר, אבל חס ושלום לומר כפשוטו. וגם ממקומו הוא מוכרע, שאם לא כן יסתרו דבריהם ז"ל במקומות הרבה שהחמירו מאד בעוון ביטול תורה, והרי אמרו (יומא יט, ב): השח שיחת חולין עובר בעשה, דכתיב (דברים ו, ז): 'ודברת בס', ולא בדברים אחרים, ואמרו (יומא שם): 'ודברת בס' - עשה אותם קבע, ועוד מאמרים רבים שיראה מהם שהחמירו אפילו בביטול רגע אחת.

ויותר קשה, דאם כן יקשה דרבי שמעון בר יוחאי אדרבי שמעון בר יוחאי, למה דאמר ריש פרק כיצד מברכין (ברכות לח, ב) על מה דסבירא ליה לרבי ישמעאל, 'ואספת דגנך' (דברים יא, יד) - דברים ככתבם, הנהג בהם דרך ארץ, שיהיה תורתו קבע ומלאכתו ארעי, וקאמר רבי שמעון בר יוחאי: אפשר אדם חורש בשעת החרישה וכו' תורה מה תהא עליה, אלא בזמן שישיראל עושים רצונו של מקום, מלאכתם נעשית על ידי אחרים, וסבירא ליה דצריך רק לעסוק בתורה יום ולילה לא ישובת, וכאן הפכו שיטתם, דרבי שמעון בר יוחאי סבירא ליה אפילו לא קרא אלא קריאת שמע שחרית וערבית קיים מצות 'לא ימוש'.

אבל הברור ככוונת דבריהם לומר, שלא נחשוב שלא נחשב כלל לשיום מצוה אם לא יעסוק כל היום וכל הלילה, ובאם הוא מבטל איזה שעות ביום הרי זה כאלו עבד פלגא דמצוה, כאילו אכל חצי זית מצה בליל פסח, וכאילו לא תקע שיעור תקיעות בראש השנה, ודומיהם, שאם כן אין לו שכר כלל בעד תורה, לזה אמרו שמצות תלמוד תורה אינה כן, אלא אף שחיובה כן בכל היום וכל הלילה, ובאם מבטל מן התורה אף רגע, ענשו גדול מאד כמבואר בכל המאמרים שהקדמנו, מכל מקום שכר מצות עשה דתלמוד תורה יש בידו גם במה שקרא קריאת שמע שחרית וערבית, שזה נחשב גם כן בכלל 'והגית בו יומם ולילה', ושכר תלמוד תורה בידו, וילף לה מקרא ד'לא ימוש ספר התורה הזה מפין והגית

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

אִיךָ קָל בְּעֵינָיו עֲזוּן בְּטוֹל תִּזְרָח,
 וְאוֹלֵי נֶפֶל חָס וְשָׁלוֹם²⁹ בְּגִדְרָה (במדבר
 טו, לא): "כִּי דָבַר ה' בְּזֶה", אֲשֶׁר הִרְבֵּה
 דִּבְרֵי ז' ל מְזַה בְּסִנְהֶדְרֵין פֶּרֶק חֲלָק,
 וּבְאֶרְוָהוּ (שם צט, א)³¹ עַל מִי שְׂאִינו

בו יומם ולילה, דכיון דכתיב ד'לא ימוש' וכו', אם כן 'והגית בו יומם ולילה' הוא מיותר, לכן דרש רבי שמעון בר יוחאי דכוונת הכתוב בא לומר שני דברים: אחד, דחיוב תלמוד תורה הוא על האדם

בלא הפסק כלל אפילו רגע אחד כפשטיה, דקאמר 'לא ימוש ספר התורה הזה מפין'. ואחר כך קאמר, שאף אם הוגה בה שעה אחת ביום ושעה אחת בלילה, גם כן קיים מצות תלמוד תורה ושכר תלמוד תורה בידו, ולא הוה כפלגא דמצוה, אף שנענש על ביטולה גם כן.

וכן מוכרח מגופיה דקרא, דהיאך אפשר לומר דאין צריך ללמוד כל היום, והרי מפורש הוא בכתוב להפך בשלילת דבר אחר כמו שכתוב: 'לא ימוש' וכו'. וכן מוכרח כאן מלשון הש"ס עצמו, דאחר שהביא דברי רבי שמעון בר יוחאי הנ"ל, הביא הא דשאל בן דמה את רבי ישמעאל: כגון אני שלמדתי כל התורה כולה, מהו ללמוד חכמת יונית כו', קרא עליו את המקרא הזה: 'לא ימוש וגו' והגית בו יומם ולילה', צא ובדוק שעה שאינה מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמה יונית, ולא הביאו בלשון פלוגתא על דברי רבי שמעון בר יוחאי. אבל לפי מה שכתבנו הוא מתוון, דזהו ענין אחר, דבזה כולי עלמא מודו דאסור לבטל מן התורה. ואפילו רבי ישמעאל דסבירא ליה 'הנהג בהם דרך ארץ', אינו אלא מה שצריך לקבוע זמן מועט לצורך חייו ופרנסתו, אבל לא להתבטל מן התורה בשביל דרך ארץ, כגון חכמות יונית וכדומה, אף על פי שכבר בקי הוא בכל התורה כולה, ומתורץ הכל.

ביאורים

- 29. בגדר. בתחום ההגדרה של מי שנאמר עליו הפסוק: "כי דבר בזה".
- 30. ובאריו. חז"ל ביארו למי הכוונה בפסוק זה ומיהו האדם שעליו אמרה תורה "דבר ה' בזה". 31. על מי שאינו מחשיב התורה כמו שהיא. שאינו מכיר בגודל מעלת התורה וחשיבותה, ומפני שאינו מעריך את התורה כערכה, בא לידי אפיקורסות, באומרו על תלמידי חכמים.-

חוסן

מאמר א

יהושע

עיונים

חוסן

מאמר א

יהושע

מְחֻשָּׁב הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהִיא, בְּאִמְרוֹ: לְדִידְהוּ קְרוּ לְדִידְהוּ תִּנּוּ. וּלְפִי רַב הַהִתְמַרְמְרוֹת וְהִיגוֹן בֶּן

י. כאמרו לדידהו קרו לדידהו תנו. כלומר, מה תועלת יש לנו מהחכמים, הרי כל מה שהם לומדים אין זה אלא לצורך עצמם. ובגמרא שם מבואר שהם נקראים (מלבד "אפיקורסים"): "מגלים פנים בתורה", ופירש רש"י: "כופרים במה שכתוב בתורה" - דכתיב 'אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת', ונמצא שרק בזכות תלמידי חכמים העולם קיים. והנה עונשם הוא בכך שאין להם חלק לעולם הבא, כפי שנאמר בפסוק (במדבר טו, לא): "כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת הנפש ההוא עונה בה". ויש להבין, מדוע ענשם כה גדול שמאבדים עולם הבא?

מבאר החפץ חיים (עה"ת ב'מעשי למלך עמ' קיז), כי על כל מה שאדם נהנה בעולם הזה מנכין לו מזכויותיו, ואם כן נשאלת השאלה, באיזה זכות יבוא אדם לעולם הבא? אבל אמרו חז"ל ש"כל העולם ניזון בשביל חנינה בני", והיינו שהעולם ניזון בזכות צדיקי הדור, וממילא נשארים זכויותיו לעולם הבא. אבל זה רק במי שמאמין בתורת הצדיק, אך מי שאינו מאמין בתורת הצדיק (כגון האפיקורס האומר "מאי אהנו לן רבנן"), אין לו זכות ליהנות ממנו, אם כן מנכין לו מזכויותיו על הנאותיו בעולם הזה, ולא נשאר לו זכויות לעולם הבא.

וסיים החפץ חיים: ומזה אפשר להבין עד כמה גדולה האבירה בפטירתו של אדם גדול שהדור מתפרנס מזכות תורתו ומצותיו, כי אז סכנה ח"ו לזכותינו, כי בפטירת הצדיק מוכרח כל אחד להתפרנס בזה העולם משכר מצותיו בעצמו.

ביאורים

32. כאמרו לדידהו קרו לדידהו תנו. "לעצמם הם קוראים ולעצמם הם שונים". כלומר, הוא אומר: מה הועילו לנו חכמי התורה?! הלא לעצמם ולתעלתם בלבד הם קוראים את המקרא, ולתועלתם בלבד הם שונים תורה שבעל פה, ומה הנאה יש לנו מהם?! אכן, עלול אדם להגיע לאפיקורסות כשאינו יודע שאין העולם מתקיים אלא בזכותם של לומדי תורה (גמרא שם ב' ורש"י).

תִּנְקָה הַנֶּפֶשׁ מִחֻלָּאת הָעוֹן, וְכִמוֹ שֶׁהָאֲרִיךְ בָּזָה בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה לְרַבְּנּוּ יוֹנָה (שַׁעַר א' אוֹת י"ג). וּבְהִטָּהְרוּ מִחֻלָּאתוֹ זֶה, מִמִּילָא³⁴ יָרוּם וַיֵּשֶׂא בְּעֵינָיו עוֹן בְּטוֹל תּוֹרָה, וַיִּתְקַן בָּזָה אֶת אֲשֶׁר³⁵ עָשִׂית הַרְגְּלוֹ הָרַע, וַיִּתְדַשׁ בְּקַרְבּוֹ רוּחַ נְכוֹן לְתוֹרָה³⁶ וְלְתַעֲוָדָה, וְכִמוֹ שֶׁהִתְחַנֵּן דָּוִד וְאָמַר (תהלים נא, יב):³⁷ לֵב טָהוֹר בָּרָא לִי אֱלֹהִים,³⁸ וְרוּחַ נְכוֹן תְּדַשׁ בְּקַרְבִּי."

ביאורים

33. כשערי תשובה לרבנו יונה. וז"ל: ומדרגות התשובה ומעלותיה לפי גודל המרירות ועוצם היגון... כי לפי שכלו וכפי אשר תפקח עיניו, ירבו ויעצמו במאד מאד יגוניו ברעיוניו על רוב עווניו... על כן יקל העוון כפי אשר תכבד העבודה והאנחה עליו... ונרצתה בזה יותר מאשר תרצה ברוב יסורי הגוף ומכאוביו".
34. ירום וישא בעיניו. יביט ויגביה מבטו בגודל חומרת עוון ביטול תורה.
35. עות הרגלו הרע. עיקם, השחית וקלקל על ידי ההרגל הרע בזלזול בעוון ביטול תורה.
36. ולתעודה. היינו תורה. והוא כפל לשון (עשה"כ ישעיה ח, כ, ומצודות שם).
37. לב טהור ברא לי אלהים. כדי שלא אכשל עוד בעוון, ולא ימשול בי היצר הרע הנטוע בי מתחילת בריאתי.
38. ורוח נכון. מכוון ליראתך.

לימוד
המוסר
היומי

בוצע על ידי ארגון "ארחות ישר"

"ארחות המוסר"

הינו מכוון, אשר הוקם ע"י ארגון "ארחות יושר" ובו עמלים תלמידי חכמים מופלגים, על חלוקת ספרי המוסר לשיעורים יומיים, כשתוספת ביאורים ועיונים הנכתבים על ידם מבארים ומניחים את הדברים על לב הלומדים.

ספרי מוסר אלו, אשר נתבארו וחולקו ע"י חברי המכון, מודפסים ומופצים ע"ג עשרות אלפי חוברות חודשיות אשר עושות דרכן אל הלומדים הרבים הקובעים בהן את לימודם מידי יום. וכך הופך לימוד המוסר לחלק מסדר יומם של רבים.

עד כה הצטרפו למעגל הלומדים 115 כוללים, 142 ישיבות, 101 תתיים, 235 שיעורי תורה, 16 מדרשיות וסמינרים - 36,000 לומדים ברחבי הארץ והעולם שותפים למהפכת לימוד המוסר היומי!

**הצטרף אף אתה
למהפכת המוסר,
בלימוד יומי של כ- 10 דקות!**

טל': 077-9230219

נייד: 052-7167812

פקס: 077-4230219

ת.ד. 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק

חובות הלבבות

שערי תשובה

מסילת ישרים

ארחות צדיקים

ארחות ישר

מעלות התורה

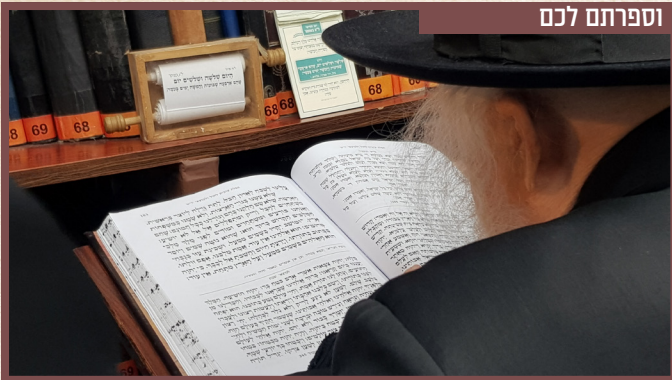
בקרוב!

עד עתה,
באור וחולוק הספרים:
"ארחות ישר" למרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל
"ארחות צדיקים", "מסילת ישרים" לרמח"ל
"שערי תשובה" לרבנו יונה
ו"חובות הלבבות" לרבנו בחיי
כשהם מודפסים ומחולקים באמצעות
החברות החודשיות.
עם תום תקופת הלימוד של כל ספר מן
הספרים נאגד תוכן החוברות וי"ל
בספר מהודר.

"ארחות ישר" הארגון אשר חרט על דגלו את ענין הפצת המוסר אינו פוסח על אף הזדמנות הנקרית לפתחו. כך מעת לעת, יוצאים לאור תכנים מוסריים, באופנים שונים. קונטרסים בנושאים שונים, מודפסים ומחולקים לבנות הסמינרים, ולקהלים נוספים בהזדמנויות שונות ומגוונות.

קובץ "ארחות ישרים" המתקבל בהערצה מידי שנה בתקופת בין הזמנים של חודש אב, מכיל בתוכו מדורי מוסר, הלכה וחיידוד ועיון - מדור נושא פרטים, ובכך מהווה חומר עיוני ומוסרי לבחורי הישיבות ואברכי הכוללים בכל מקום בו הם נמצאים.

וספרתם לכם

בספירת העומר בל"ג בעומר מתוך לוח שיו"ל ע"י ארחות יושר

"בר יוחאי נמשחת אשריך"

גוזר שיער לילד חלאקה בל"ג בעומר

לכל ישראל האיר כאור החמה מזהיר

המונים עוברים להתברך

לימודי השם הם לומדים

עם המספרים בין חלאקה לחלאקה

לחזות בנועם השם

מראות קודש מחיי מרן שה"ת צוק"ל במועדים ובזמנים מיוחדים לפי סדר מועדי השנה

ביד נביאך בסוד עבדיך

מקבל בקורת רוח את ספרי הנביאים שהוכנסו לבית הכנסת שבביתו

ובלכתך בדרך

חוסף עוד רגע של לימוד תורה בדרך לכינוס חשוב

אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שאהב רבי חיים את התורה בוז יבוזו לו

מנשק בחביבות ספר תורה

וקנה לך חבר

בכתבת חיבורו על ספר התהילים שיצא לאור לפני חודש ימים

אשרי העומדים על סודך

מספר את ילדי ישראל בל"ג בעומר

אשרי עין ראתהו

המדרגות העולות לביתו מלאות ילדים ואבותיהם בל"ג בעומר

אשריכם ישראל... ומי מטהר אתכם

מוודא שהכינו מיני ממתקים לילדי החלאקה בלג בעומר

ובתורה אתה עמל

בכתיבת תשובה מעמיקה

כל איש מישראל חייב
בתלמוד תורה בין שלם בגופו
בין בעל יסורין (רמב"ם)

בלימוד בבית החולים

אדם כי ימות באוהל

בלימוד התורה ימים ספורים
לפני הסתלקותו

תורת אלוקיו בליבו

בלימוד הבבלי היומי באחרית ימיו

יבאו טהורים ויעסקו בטהרות

במבחן לילדים על חומש ויקרא

כתבו לכם את השירה הזאת

כותב אות בספר תורה זעיר בעזרת
משקפיים מיוחדים

שישו ושמחו בשמחת תורה

בוחר בהנאה את ספר התורה הזעיר שהובא לביתו לקראת שמחת תורה

והגית בו יומם ולילה

בלימוד בעומק העיון

נגיל ונשיש בזאת התורה

עם מרן הגרמ"ל ליפוקביץ זצוק"ל
בהכנסת ספר התורה שלו

